

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Δ.Π.Μ.Σ.: «ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ: ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗΣ

ΚΑΝΑΒΟΥ ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ
ΜΠΟΥΣΕΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ
ΠΑΠΑΘΩΜΑΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΣ

ΟΝΟΜΑ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥ
ΚΑΡΑΦΩΤΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Α.Μ. 30009

ΑΘΗΝΑ 2025

ΘΕΜΑ:

**ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΒΙΑΣ ΟΠΩΣ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΣΤΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ
*ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΦΟΙΝΙΚΙΚΩΝ***

Ο Διόνυσος πολεμά τους Ινδούς. Ψηφιδωτό από βίλλα στο Tuscolo, πρώτο μισό του 4^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα. Palazzo Massimo, National Museum of Rome (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dionysos_Indians_Massimo.jpg)

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΒΑΣΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: ΣΤΑΥΡΩΣΗ, ΕΥΝΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΕΥΝΟΥΧΙΣΜΟΣ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΣΚΗΝΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΝΙΒΑΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕ ΛΗΣΤΕΣ	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: ΤΑ ΠΑΝΔΟΧΕΙΑ ΩΣ ΧΩΡΟΙ ΑΣΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ ΜΕ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΔΙΑΤΑΓΗ	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: «ΑΩΡΟΙ» ΚΑΙ «ΒΙΑΙΟΘΑΝΑΤΟΙ». ΝΕΚΡΟΙ ΧΩΡΙΣ ΑΝΑΠΑΥΣΗ ...	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: «ΒΑΡΒΑΡΗ ΣΟΦΙΑ»: ΙΧΝΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΠΙΡΡΟΩΝ	58
ΣΥΝΟΨΗ	70
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί την κατάληξη ενός ταξιδιού διάρκειας δύο ετών. Το Δ.Π.Μ.Σ. «Αρχαία Ελληνική Γραφή: Φορείς και Περιεχόμενο» υπήρξε στάδιο μύησης, αλλά και εμβάθυνσης, σε επιστημονικά αντικείμενα αστείου πλούτου. Ταυτόχρονα, επιφύλαξε, σε μένα, όπως και στις συμφοιτήτριές μου, ισχυρές συγκινήσεις, με κορύφωση τις παρουσιάσεις των τελικών εργασιών και την προσμονή της αποφοίτησης και της απονομής των διπλωμάτων.

Η ενασχόληση με την εξέταση φαινομένων βίας σε συγκεκριμένα έργα αναφοράς, καταγεγραμμένα σε πάπυρο και κώδικες, υπήρξε αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, αν και σημαντικό ρόλο έπαιξε το ότι η μεταδιδακτορική μου έρευνα έχει ως αντικείμενο τα φαινόμενα βίας. Η μέθοδος που ακολουθείται είναι κειμενοκεντρική, με την έννοια ότι γίνεται προσπάθεια να βασιστεί η εργασία περισσότερο στο πρωτογενές υλικό και λιγότερο στην δευτερογενή βιβλιογραφία. Οι συντομογραφίες των περιοδικών ακολουθούν το σύστημα της *Année Philologique*, ενώ όπου δεν υπάρχει αντιστοιχία με το παραπάνω σύστημα, οι τίτλοι των περιοδικών παρατίθενται σε πλήρη μορφή.

Οι ευχαριστίες και η αναγνώριση της βοήθειας που έλαβα κατά την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών συνιστούν θέμα ουσίας, και σε καμιά περίπτωση σύμβασης. Οφείλω πριν από όλα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου προς την οικογένειά μου: οι γονείς μου συμπαραστάθηκαν σιωπηλά και με προσμονή στις αγωνίες και στις δυσκολίες, με ανακούφιση και απέραντη και ανυστερόβουλη, όπως ήταν αναμενόμενο, χαρά στις επιτυχίες μου. Για άλλη μια φορά, η αδερφή μου Μαίρη μού συμπαραστάθηκε ακούραστα και ποικιλοτρόπως, με την συνεχή ενθάρρυνση και τις συμβουλές της.

Οφείλω να υπογραμμίσω την συμβολή του Άγγελου Σισμάνη, του πραγματικά καλού αγγέλου και πανταχού παρόντα κατά την διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος: ως υπεύθυνος για την τεχνολογική υποστήριξη και όχι μόνο, ο ρόλος του υπήρξε καταλυτικός για την διεξαγωγή των μαθημάτων. Ταυτόχρονα, πολύπλευρη υπήρξε η συνεισφορά του όσες φορές χρειαστήκαμε την βοήθειά του. Εξάλλου, η προθυμία και η ετοιμότητά του, οι γνώσεις και η κατάρτισή του μού είναι

γνωστές από την εποχή εκπόνησης της διδακτορικής μου διατριβής. Τον ευχαριστώ άλλη μια φορά και από εδώ.

Πολλές ευχαριστίες απευθύνω ανεξαιρέτως προς όλες τις διδάσκουσες και όλους τους διδάσκοντες του Δ.Π.Μ.Σ. για την συμβολή τους η οποία υπήρξε καίρια, τόσο με την μετάδοση των γνώσεων, όσο και με το προσωπικό τους παράδειγμα κόπου και μόχθου. Παραθέτω τα ονοματεπώνυμά τους με την σειρά διδασκαλίας μαθημάτων ανά μάθημα και εξάμηνο: ευχαριστώ θερμά την Μαριάννα Θωμά, την Κατερίνα Κορολή και την Grace Ιωαννίδου (Παπυρολογία)· την Θεοδώρα Αντωνοπούλου και τον Ζήση Μελισσάκη (Παλαιογραφία)· την Ανδρονίκη Οικονομάκη και τον Γιώργο Καλιοντζή (Επιγραφική). Ξεχωριστή μνεία χρωστώ εδώ σε δύο διδάσκοντές μου από τα προπτυχιακά χρόνια: στον καθηγητή Κώστα Μπουραζέλη, τον οποίο εκτός από ανεκτίμητο δάσκαλο, θα τον θυμάμαι ως εμψυχωτή σε δύσκολες στιγμές· και στον Αγαμέμνονα Τσελίκι, ο οποίος με έφερε σε επαφή με την Παλαιογραφία: θυμάμαι πως, κάθε φορά που ολοκλήρωνα την μεταγραφή ενός αποσπάσματος χειρόγραφου, ένιωθα σαν να είχα ανακαλύψει ένα νέο κόσμο.

Πάνω από όλα οφείλω θερμές ευχαριστίες στα μέλη της τριμελούς επιτροπής: αρχικά, στον Σταμάτη Μπουσέ, ο οποίος εκτίμησε τις ικανότητες και την επιμέλειά μου, με παρότρυνε να εκπονήσω διδακτορική διατριβή και με στήριξε στην διάρκεια της προσπάθειάς μου. Δεν σταμάτησε να πιστεύει σε μένα, να μου υποδεικνύει κατευθυντήριες γραμμές και να βρίσκεται πάντα δίπλα μου. Επίσης, στον Αμφιλόχιο Παπαθωμά, στο πρόσωπο του οποίου αναγνωρίζω όχι μόνο έναν μεγάλο δάσκαλο και βαθύ γνώστη πολλών αρχαιογνωστικών αντικειμένων, αλλά και μια πηγή αστείρευτου χιούμορ, το οποίο είναι δείγμα υψηλού πνεύματος. Με βοήθησε καίρια και επανειλημμένα και επένδυσε σε μένα, δείχνοντάς μου εμπιστοσύνη και εκτίμηση. Στην κύρια επιβλέπουσα, Νικολέττα Καναβού: με τις υποδείξεις της όχι μόνο σε θέματα επιστημονικά-γνωστικά, αλλά και σχετικά με σημεία γλωσσικά-γραμματικά-διατύπωσης, συνέβαλε καθοριστικά στην αρτιότερη μορφή της διπλωματικής και στην πληρότητα του περιεχομένου της. Επιπλέον, της οφείλω την απόφασή μου να ασχοληθώ με το λογοτεχνικό είδος του μυθιστορήματος (και όχι με κάποιο έργο ιστορίας, η οποία υπήρξε αντικείμενο των προπτυχιακών μου σπουδών): δεν το έχω μετανιώσει.

Κάθε φορά που προέβαινα σε διορθώσεις τις οποίες μου είχε υποδείξει με πολλή φροντίδα και υπομονή, αισθανόμουν μεγαλύτερη βεβαιότητα ότι το τελικό αποτέλεσμα θα ήταν έργο αξίας και υποθήκη για μελλοντική έρευνα. Της οφείλω ένα μεγάλο μέρος της τελικής επιτυχούς προσπάθειας και της πορείας μου προς αυτήν.

Πρώτη μου σκέψη ήταν να αφιερώσω την διπλωματική εργασία σε όλες τις διδάσκουσες και όλους τους διδάσκοντες για την συνολική τους συμβολή στην προσπάθειά μου και το τελικό της αποτέλεσμα. Ωστόσο, κρίνοντας ότι τους οφείλω μεγαλύτερες τιμές, δίνω εδώ την υπόσχεση για μελλοντικές, και σημαντικότερες διακρίσεις μου στον χώρο της επιστημονικής έρευνας.

Ως καθηγητής Μέσης Εκπαίδευσης, ο οποίος εξακολουθεί να μαθαίνει από τις μαθήτριες και τους μαθητές του, θεωρώ ότι η αφιέρωση της διπλωματικής μου εργασίας στο μαθητικό μου κοινό αποτελεί ελάχιστο δείγμα έκφρασης της ευγνωμοσύνης μου για όσα μου έχει αυτό προσφέρει κατά την διάρκεια των είκοσι δύο ετών διδασκαλίας στα έδρανα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Για τον λόγο αυτόν, αφιερώνω την συγκεκριμένη εργασία στις μαθήτριες και στους μαθητές (με σειρά κατά την οποία παρουσιάστηκα και ανέλαβα υπηρεσία) στο (τότε) ΤΕΕ Μούδρου, στο Γυμνάσιο Μύρινας, στην ακριτική Λήμνο, στο 2^ο Γυμνάσιο Ελευσίνας, στο 1^ο Γυμνάσιο Δραπετσώνας, στα 7^ο και 14^ο Γυμνάσια Καλλιθέας, στα 1^ο, 3^ο και 5^ο Γυμνάσια Νέας Σμύρνης, στο 2^ο Λύκειο Παλαιού Φαλήρου και στο 2^ο Γυμνάσιο Νέας Σμύρνης.

Καλή τύχη σε όλες και όλους παιδιά! Ευχές μου τα όνειρά σας!

Αθήνα, Μάιος 2025

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΒΑΣΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Οι σκηνές βίας και η αποτύπωσή τους σε έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, στα οποία μεταγενέστερα αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός «μυθιστόρημα», συνιστούν το αντικείμενο της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας.¹ Δύο από τα μυθιστορήματα, αποσπασματικά σωζόμενα, τα *Βαβυλωνιακά* και τα *Φοινικικά*,² αποτελούν τα έργα αναφοράς της παρούσας εργασίας. Τα ονόματα των φερόμενων ως δημιουργών τους είναι γνωστά, σε αντίθεση με άλλα έργα του ίδιου λογοτεχνικού είδους και παρόμοιας, ακρωτηριασμένης, μορφής: ο Ιάμβλιχος (Φώτιος, 73b 24, 31, 36, 75b 21, πρβλ. Stephens, Winkler 1995, 180-4) και ο Λολλιανός αντίστοιχα (πρβλ. Stephens, Winkler 1995, 316-8). Τα *Φοινικικά* μάς κληροδοτήθηκαν σε μικρής έκτασης παπυρικά σπαράγματα (Henrichs 2011, 313-8, Stephens, Winkler 1995, 314-57, P. Oxy., 1368, στ. II, P. Colon., inv. 3328), ενώ η υπόθεση των *Βαβυλωνιακῶν* συνάγεται από την περίληψη του Φώτιου, από λήμματα του μεταγενέστερου λεξικού της *Σούδας* (Stephens, Winkler 1995, 179 κ.ε.)³: για τον λόγο αυτό θεωρείται και χαρακτηρίζεται εδώ και αυτό το έργο ως «αποσπασματικό», καταχρηστικά σε κάποιο βαθμό.⁴ Το χαρακτηριστικό της αποσπασματικότητας, παρά τις δυσκολίες τις οποίες γεννά, λειτουργεί ως κίνητρο για την ενασχόληση με τα συγκεκριμένα κείμενα.

Η επιλογή των *Βαβυλωνιακῶν* και των *Φοινικικῶν* ως έργων άντλησης υλικού προς έρευνα οφείλεται αρχικά στην επιθυμία διερεύνησης της μείξης/αλληλεπίδρασης ελληνικών-ελληνορωμαϊκών και ανατολικών στοιχείων στο αρχαιοελληνικό μυθιστόρημα. Οι τίτλοι των δύο έργων εκτός από όροι δηλωτικοί «εθνικής»/γεωγραφικής καταγωγής/προέλευσης σε πληθυντικό αριθμό ουδέτερου γένους (αναλογικά με τα *Έφρειακά* και τα *Αίθιοπικά*) δηλώνουν ως τόπο αναφοράς την Ανατολή (χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα

¹ Για την ορολογία, τον χαρακτηρισμό του είδους ως «αρχαία καινοτομία», κυρίως, τις προτεινόμενες ονομασίες και την τελική απόδοση στα ελληνικά, βλ. Hägg 2010³, 23-7.

² Σύμφωνα με τη σειρά παράθεσης των Easterling, Knox 2005, 893-4. Για την τιτλοφόρηση των αρχαιοελληνικών μυθιστορημάτων, ιδίως τη μεταγενέστερη απόδοση με εθνικά ουδέτερου γένους πληθυντικού αριθμού και τους αρχικούς τίτλους, στους οποίους, όπως υποστηρίζει ο ερευνητής, κυριαρχούσαν τα ονόματα των ηρωίδων, βλ. Whitmarsh 2005, 587-611, ιδίως, 594 κ.ε., και κυρίως για τα *Φοινικικά*, Stephens, Winkler 1995, 318-9.

³ Για αποσπάσματα τα οποία υποστηρίζεται ότι ανήκουν στο έργο, βλ. Stephens, Winkler 1995, 200 κ.ε.

⁴ Εκδόσεις των *Βαβυλωνιακῶν*: Habrich, E. (ed.). (1960). *Iamblichi Babyloniacorum reliquiae*, Leipzig, Barbero, M. (2015). *I Babyloniaca di Giamblico. Testimonianze e frammenti*, Alessandria.

αποσπάσματα των έργων *Νίνος* και *Σεσόγχωσις*). Αρχικά, στα *Φοινικικά* τουλάχιστον, ο βαθμός ακρωτηριασμού του κειμένου δεν επιτρέπει τη συναγωγή βέβαιων συμπερασμάτων. Αντιθέτως, πληρέστερη εικόνα διαμορφώνεται στα *Βαβυλωνιακά*, καθώς στο έργο κύριοι και δευτερεύοντες ήρωες και κύριες και δευτερεύουσες ηρωίδες έχουν ονόματα μη ελληνικής (αλλά «μεσοποταμιακής») προέλευσης,⁵ όπως εξάλλου και το όνομα του παραδιδόμενου ως συγγραφέα (σε αντίθεση με εκείνο του δημιουργού των *Φοινικικῶν*).

Ως κριτήρια επιλογής έργων αναφοράς λειτούργησαν δύο ακόμα χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων μυθιστορημάτων. Πρόκειται για την πολλαπλότητα των φορέων γραφής ή τουλάχιστον την μη αποκλειστική χρήση ενός από αυτούς, και την πολυμορφία. Αναφορικά με το πρώτο χαρακτηριστικό, τα *Βαβυλωνιακά* μάς κληροδοτήθηκαν καταγεγραμμένα σε κώδικα,⁶ ενώ τα αποσπάσματα των *Φοινικικῶν* τα έχουμε στην διάθεσή μας σε πάπυρο. Το ότι δεν χρησιμοποιείται αποκλειστικά μια επιφάνεια γραφής παρέχει την ισχυρή εντύπωση μεγαλύτερης συνάφειας με το περιεχόμενο του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού προγράμματος, του οποίου τα αντικείμενα περιλαμβάνουν την εξοικείωση με κείμενα σε περισσότερους του ενός φορείς γραφής. Αναφορικά με το δεύτερο χαρακτηριστικό, εκείνο της πολυμορφίας, επαναλαμβάνεται ότι έφτασαν ως εμάς σπαράγματα και από τα δύο έργα, αλλά διευκρινίζεται ότι είναι δυνατή η ανασύσταση μιας πληρέστερης εικόνας της υπόθεσης των *Βαβυλωνιακῶν* έστω και μέσα από το φίλτρο της επεξεργασίας του Φωτίου.⁷

Κομβικό σημείο της παρούσας προσπάθειας αποτελεί ο προσδιορισμός της έννοιας της βίας. Σύμφωνα με τα λεξικά του Τριανταφυλλίδη (Ηλεκτρονική Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα),⁸ του Μπαμπινιώτη (Μπαμπινιώτης² 2002, λημ.), η βία συνδέεται αναπόσπαστα με τις έννοιες της άσκησης υλικής ή/και ψυχικής πίεσης/δύναμης σε βάρος κάποιου, με σκοπό την επιβολή της θέλησης/του καταναγκασμού, όποιου προβαίνει στην άσκηση βίας.⁹ Σύμφωνα με την Encyclopedia Britannica (<https://www.britannica.com/topic/violence>), η βία διαχωρίζεται από την

⁵ Ειδικά για τα ονόματα ηρώων και ηρωίδων των *Βαβυλωνιακῶν*, αλλά και του δημιουργού τους, βλ. παρακάτω σσ. 62-3.

⁶ Για την απόδοση των αποσπασμάτων στα *Βαβυλωνιακά*, βλ. Stephens, Winkler 1995, 179-80.

⁷ Για την παράδοση των συγκεκριμένων κειμένων, αλλά και των αρχαιοελληνικών μυθιστορημάτων ευρύτερα, βλ. Easterling, Knox 2005, 893-4.

⁸ https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/search.html

⁹ Στο λεξικό του Κριαρά (επίσης στην Ηλεκτρονική Πύλη της Ελληνικής Γλώσσας, βλ. προηγούμενη υποσημείωση), η βία συνδέεται και με τις έννοιες της ανάγκης, της ορμής/παρόρμησης, της σφοδρότητας και της δυσκολίας.

πολύ ευρύτερη έννοια της επιθετικότητας (“aggression”). Διακρίνεται με βάση την πρόθεση (άσκηση εκ προμελέτης ή χωρίς πρόθεση), τα κίνητρα άσκησής της (συναισθηματική-οργανική/απαντητική-προληπτική) και την φύση της συμπεριφοράς όποιου την ασκεί, οπότε διακρίνεται σε πράξεις ανθρωποκτονίας, ληστείας, βιασμού, επίθεσης με στόχο την πρόκληση βλάβης.¹⁰

Οι παραπάνω ορισμοί και αναφορές κάθε άλλο παρά διευκολύνουν την επιλογή και εξέταση συγκεκριμένων στιγμιότυπων από τα έργα αναφοράς. Πιο συγκεκριμένα, γεννιούνται ερωτήματα ειδικότερου και ευρύτερου περιεχομένου. Ενδεικτικά αναφέρονται εδώ σχετικά με την πρώτη κατηγορία ερωτημάτων, ότι στα *Βαβυλωνιακά* η δράση των βασιλικών ευνούχων είναι καθοριστικής σημασίας, όπως υποστηρίζεται (βλ. παρακάτω σσ. 8 κ.ε.) για την εξέλιξη της υπόθεσης και οι ίδιοι οι αξιωματούχοι φαίνεται να είναι πανταχού παρόντες αντιπροσωπεύοντας και συμβολίζοντας την βασιλική εξουσία. Ωστόσο, δεν μάς παραδίδεται σκηνή της ίδιας της ενέργειας του ευνουχισμού. Κατά συνέπεια, προκύπτει το ερώτημα αν θα ήταν σκόπιμο να θιχτεί το συγκεκριμένο ζήτημα. Επιπρόσθετο ενδεικτικό παράδειγμα έχει σχέση με την αυτοκτονία. Μολονότι συγκαταλέγεται στα περιστατικά βίας, γεννιέται το ερώτημα αν θα ήταν θεμιτό να γίνει αναφορά, καθώς δεν επιβάλλεται από κάποιον/κάποιους τρίτο/τρίτους, σύμφωνα με τα παραπάνω λεξικά (Φώτιος, 77a41-77b2). Παρόμοια ερώτηση τίθεται σχετικά με το αν θεωρείται βίαιη πράξη και αν πρέπει να αναλυθεί η κακοποίηση/βεβήλωση πτώματος (Φώτιος, 77a29-31), δηλαδή βιαιοπραγία κατά την άσκηση της οποίας δεν υπάρχει δυνατότητα άρνησής της ή/και αντίστασης. Αλλά και ευρύτερα με βάση την παραπάνω διάκριση βίας-επιθετικότητας, προβληματίζει ιδιαίτερα αν θα έπρεπε να αναλυθούν ή όχι οι σκηνές αποτυχημένης επίθεσης-ανολοκλήρωτης απόπειρας ή/και βίαιες πράξεις οι οποίες όμως, είναι σκηνοθετημένες ενδεχομένως (P. Colon. inv. 3328, r. B1.5 κ.ε., βλ. και παρακάτω, σσ. 40-1, για την αιτιολόγηση του χαρακτηρισμού «σκηνοθετημένες»).

Επίσης, παρατίθεται η εναρκτήρια αναφορά των Riess, Fagan (2016, 1), στην οποία τονίζεται ότι λόγω της ετερογένειας των μορφών της βίας, μοιάζει αδύνατος κάποιος επαρκής ορισμός ή ερμηνεία της. Ως απόρροια αυτής της ιδιαιτερότητας, θεωρείται σκόπιμη η επιλογή των μορφών της εδώ, με κριτήριο την θέση ότι η βία συνιστά ουσιαστικά ιεραρχική

¹⁰ Στις παραπάνω προστίθενται η οικογενειακή βία και η αποπλάνηση ανηλίκου, βίαιες πράξεις οι οποίες δεν θα μας απασχολήσουν εδώ, καθώς δεν απαντούν στα διαθέσιμα κείμενα.

σχέση, σχέση ανάλογη με την θέση την οποία κατέχει καθένας/καθεμία στην κοινωνική κλίμακα (Riess, Fagan 2016, 3). Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για σχέση μεταξύ δύο ή/και περισσότερων συμβαλλόμενων μερών, κατά την οποία καθένα από αυτά επιχειρεί και επιτυγχάνει να θέσει το/τα άλλο/άλλα σε θέση μειονεξίας/αδυναμίας.

Στην δυσκολία ορισμού της έννοιας συμφωνούν και οι Dwyer, Damousi (2020, 3-4). Στην δική τους απόπειρα απόδοσης προσδιορισμού της βίας¹¹ αντλούν από την επιστήμη της εγκληματολογίας: τονίζεται η σημασία της σκοπιμότητας στην άσκηση της βίας, αλλά και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της τελευταίας, η πολλαπλότητα-πολυμορφία της και η αμφισημία της. Ως κατεξοχήν παράδειγμα επιλέγεται η άσκηση βίας εναντίον των γυναικών σε παλαιότερες κοινωνίας, όπου η άσκησή της εκλαμβάνόταν ως προσβολή εναντίον της τιμής του άρρενα κυρίου της γυναίκας και όχι εναντίον της ίδιας.

Παράλληλα, έμφαση δίνεται στην ηθική ιεραρχία της βίας, στην τακτική κατάληψης, ελέγχου και διατήρησης ή/και ανατροπής της εξουσίας από κράτος και άτομα μέσω της βίας. Αυτό συνεπάγεται την διάκριση της βίας αφενός σε νόμιμη και παράνομη, αφετέρου σε αποδεκτή και μη αποδεκτή (Dwyer, Damousi 2020, 10-4), χωρίς όμως, να συμπίπτουν τα αρνητικά στοιχεία κάθε ζεύγους, όπως δεν συμπίπτουν ούτε και τα θετικά: ως παράδειγμα αναφέρεται εδώ ότι η παράνομη βία είναι δυνατό να είναι αποδεκτή από ομάδες των οποίων φαίνεται να υπερασπίζεται τα συμφέροντα, η επαναστατική βία με διαφορετική διατύπωση. Αντίστοιχα, νόμιμη αλλά μη αποδεκτή βία αποτελεί εκείνη η οποία εκπορεύεται από μια τυραννική κεντρική εξουσία. Τελικά, η παράνομη βία γίνεται αποδεκτή, όταν η κεντρική εξουσία αδυνατίζει, καταρρέει ή δεν υπάρχει.

Με βάση όλα τα παραπάνω, η επιλογή των σκηνών βίας στην παρούσα διπλωματική γίνεται με γνώμονα αρχικά την θέση των εμπλεκόμενων μερών στην κοινωνική κλίμακα. Ένα δεύτερο κριτήριο επιλογής συνιστά το αν ένα βίαιο περιστατικό αποτελεί σκηνικό το οποίο επαναλαμβάνεται και σε άλλα έργα του ίδιου λογοτεχνικού είδους, με διαφορετική διατύπωση, αν αποτελεί μοτίβο. Σε αυτά προστίθεται ένα ακόμα κριτήριο, η ιστορική αξία του περιστατικού, αν αντιστοιχεί στην ιστορική πραγματικότητα από την οποία αλιεύεται για να λειτουργήσει ως επαναλαμβανόμενο στοιχείο ή/και στερεότυπο.

¹¹ “intentional encroachment upon a person’s physical integrity”.

Εκκινώντας την εξέταση, επισημαίνεται η σειρά που ακολουθείται στην παράθεση των περιστατικών βίας σε όλη την έκταση της εργασίας: πρόκειται για ευθύγραμμη στον χρόνο αφήγηση, όπως έχει επισημανθεί και από την έρευνα ότι ακολουθεί η περίληψη του Φώτιου (πρβλ. Morgan 1998, 3324). Στα *Βαβυλωνιακά* αφενός, το πρώτο στιγμιότυπο βίας εντοπίζεται όταν η ηρωίδα, ως αντικείμενο του βασιλικού έρωτα-πόθου, συλλαμβάνεται και αλυσοδένεται (έστω και αν η ύλη των δεσμών της είναι ο χρυσός). Ακολουθούν η (πρώτη) σταύρωση του (συζύγου της ή εραστή της, δεν αποσαφηνίζεται) Ροδάνη με εντολή του ερωτευμένου μονάρχη, Γάρμου και ο ακρωτηριασμός των ευνούχων Σάκα και Δάμα από τον ίδιο βασιλιά, μετά την αποκαθήλωση και την σωτηρία του ήρωα (Φώτιος, 74a9). Κατόπιν, γίνεται αναφορά στα βασανιστήρια κατά την ανάκριση βοσκών ως απαραίτητο μέσο για την απόσπαση της ομολογίας τους (Φώτιος, 74a17) και το παράλληλο στιγμιότυπο της ανάκρισης μιας γερόντισσας, εφόσον στέφεται με επιτυχία με την απειλή και μόνο ενός ξίφους (Φώτιος, 74a27). Στην πορεία φυγής του το ζευγάρι των πρωταγωνιστών Ροδάνη-Σινωνίδας κατηγορείται άδικα σε πανδοχείο για (θανατηφόρα) *φαρμακεία* (Φώτιος, 74b24), συναντάται με ένα ληστή, δολοφόνο και ανθρωποφάγο και ξεφεύγει με ευφυές τέχνασμα από την φωτιά που προκαλούν οι διώκτες τους, στρατιώτες του βασιλιά (Φώτιος, 74b31). Σε (για μια ακόμη φορά) πανδοχείο, ο Ροδάνης σώζει τον ευεργέτη τους Σωράιχο, στρέφοντας με εξαγορά τους πελάτες εναντίον των δεσμοφυλάκων του τελευταίου και εξοντώνοντας τους τελευταίους (Φώτιος, 76a20), ενώ ακολουθεί η δολοφονία από τη Σινωνίδα του Σήταπου, ο οποίος την πολιορκεί ερωτικά, αφού τον παγιδεύει με την ομορφιά της (Φώτιος, 76b31).

Η παρουσίαση ολοκληρώνεται από μια αναφορά καταιγισμού βασιλικών διαταγών-θανατικών ποινών και βασανιστηρίων, τον οποίο διακόπτει η απόπειρα της Σινωνίδας να δολοφονήσει την ανώνυμη κόρη του γεωργού, επειδή την θεωρεί ερωτική της αντίζηλο (Φώτιος, 77b9). Ο Γάρμος διατάσσει τον θάνατο του ευνούχου του Δάμα, επειδή απέτυχε στην αποστολή την οποία του είχε αναθέσει (Φώτιος, 77a16), ο ίδιος και πάλι διατάσσει τον (άδικο) θάνατο ενός χρυσοχόου και την ταφή στρατιωτών και των οικογενειών τους, ενώ είναι ζωντανοί (Φώτιος, 77a24), την εκτέλεση της Μεσοποταμίας, επειδή η ομοιότητά της με τη Σινωνίδα ξεγελά (Φώτιος, 77b27). Παρεμβάλλεται η καταδίκη την οποία επιβάλλει η Σινωνίδα, βασίλισσα πλέον της Συρίας, στην ανώνυμη κόρη του γεωργού, επειδή την θεωρεί διεκδικήτρια της καρδιάς του Ροδάνη: η κοπέλα υποχρεώνεται σε ερωτική συνεύρεση με τον δήμιο, ο οποίος με

την βοήθειά της θα δραπετεύσει (Φώτιος, 77b38). Επιστρέφοντας στις ποινές τις οποίες επιβάλλει ο Γάρμος, ο Σωράιχος καταδικάζεται, αλλά τελικά σώζεται από θάνατο στο σταυρό (Φώτιος, 78a10) και ο Ροδάνης «ανεβαίνει τον Γολγοθά» για δεύτερη φορά (Φώτιος, 78a24). Η παράθεση θα μπορούσε να τελειώσει εδώ, με τον βασιλιά να εκδηλώνει την χαιρέκακη ικανοποίησή του, μεθώντας και χορεύοντας, σε ένα κρεσέντο σαδιστικής μανίας μπροστά στον καταδικασμένο. Προστίθεται ως απλή αναφορά η έκρηξη πολέμου μεταξύ της Βαβυλώνας με αρχηγό του στρατού τον «αποκαθλωμένο» και πάλι, Ροδάνη, εναντίον του βασιλείου της Συρίας, προϊόν σατανικής σύλληψης του Γάρμου: έχει στρέψει τον έναν αντεραστή του εναντίον του άλλου. Αν ο Ροδάνης νικήσει, θα έχει ως έπαθλο τη Σινωνίδα, οπότε θα την αποκτήσει ο βασιλιάς, δολοφονώντας το όργανό του. Αν ο Ροδάνης σκοτωθεί στη μάχη, ο βασιλιάς έχει απαλλαγεί οριστικά από τον ερωτικό του αντίζηλο, υπαίτιο των τόσων εξευτελισμών του. Ο πόλεμος αποβαίνει νικηφόρος, αλλά, όπως φαίνεται, μάλλον αποκλειστικά για το ζευγάρι των πρωταγωνιστών (Φώτιος, 78a39).

Στα *Φοινικικά* αφετέρου, σημειώνονται και ερευνώνται οι σκηνές της συνάντησης του ήρωα με το όνομα Γλαυκέτης με το φάντασμα δολοφονημένου και η μαρτυρία του τελευταίου σχετικά με τον τόπο ταφής του και την ανώνυμη νεαρή γυναίκα που κείται δίπλα του. Αυτή η συνάντηση εισάγει το θέμα των νεκρών οι οποίοι δεν βρίσκουν ανάπαυση και για ποιους λόγους δεν συμβαίνει το τελευταίο. Ακολουθεί η σκηνή ανθρωποθυσίας, η οποία όμως, ενδέχεται να είναι εικονική, όπως σκηνοθετημένη είναι και η θυσία της κεντρικής ηρωίδας σε άλλο μυθιστόρημα. Συνδεδεμένο με την προηγούμενη σκηνή είναι ένα εξαιρετικά σκληρό στιγμιότυπο, εκείνο της ευωχίας με μέρη του σώματος από το θύμα, εφόσον η ανθρωποθυσία τελείται πραγματικά, διαφορετικά και η σκηνή ανθρωποφαγίας είναι πλάνη. Ως εκτελεστές της πρώτης πράξης και συνδαιτυμόνες στο ανατριχιαστικό συμπόσιο προβάλλονται κάποιοι ληστές. Οι υποθέσεις για την ταυτότητά τους και η αναζήτηση σε ιστορικά γεγονότα της ίδιας περίπου εποχής συμπληρώνουν την εξέταση των σκηνών βίας από τα *Φοινικικά*. Ο ακρωτηριασμός του κειμένου καθίσταται απαγορευτικός για περαιτέρω ανάλυση, εκτός από κάποιες εικασίες, με βάση τον παραλληλισμό με άλλα ομοειδή έργα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: ΣΤΑΥΡΩΣΗ, ΕΥΝΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΕΥΝΟΥΧΙΣΜΟΣ

Στην περιληπτική απόδοση των *Βαβυλωνιακῶν* από τον Φώτιο (73b24-a3), προηγούνται κάποιες εισαγωγικές πληροφορίες (όνομα του συγγραφέα, χαρακτηρισμός του έργου, αλλά όχι κάποιος τίτλος του, σύγκριση του δημιουργού του, Ιάμβλιχου, με τον Αχιλλέα Τάτιο και τον «Φοίνικα» Ηλιόδωρο, γλώσσα και ύφος του πρώτου από τους τρεις), όπως συνηθίζει ο λόγιος πατριάρχης στην παρουσίαση και άλλων έργων. Ακολουθεί η αναφορά στα κεντρικά πρόσωπα και η καταγραφή της υπόθεσης (Φώτιος, 74a4-6). Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, υποστηρίζεται ότι σε μεγάλο βαθμό πρωταγωνιστεί ο τυραννικός ηγεμόνας και ο τύπος του διώκτη ευνούχου, παράλληλα με το ζευγάρι των βασικών ηρώων, Ροδάνη και Σινωνίδας (πρβλ. Dowden 2019, 91). Η ανάδειξη του μοχθηρού βασιλιά και των ακάματων αυλικών του επιτυγχάνεται μέσα από την παρουσίαση και εξέταση των ποινών, τις οποίες επιβάλλει ο πρώτος, ιδίως της σταυρικής, και από την δράση των ευνούχων, όπως και άλλων δευτερευόντων θεμάτων τα οποία συμπλέκονται.

Η επιλογή της συνεξέτασης σταύρωσης και ευνούχων στο ίδιο κεφάλαιο οφείλεται αφενός στην επιλογή του συγγραφέα των *Βαβυλωνιακῶν*, αφετέρου σε λόγους συμβολικούς. Τα δύο στοιχεία παρουσιάζονται να συμπλέκονται από την αρχή του έργου: η ανάθεση της φύλαξης του σταυρωμένου Ροδάνη από τον βασιλιά της Βαβυλώνας, Γάρμο, στους ευνούχους, Δάμα και Σάκα (Φώτιος, 74a10-4). Επιπλέον, υπογραμμίζουν την σκληρότητα και την απανθρωπιά, χαρακτηρίζοντας απολυταρχικά καθεστώτα και αναδεικνύοντας ανθρωπολογικούς τύπους, όπως ληστές, είτε ως σταυρωτές είτε ως σταυρωμένους.

Η περίληψη της υπόθεσης χαρακτηρίζεται από αντίθεση ήδη από την εναρκτήρια σκηνή: απεικόνιση-φωτογραφική απόδοση και ενέργεια σε εξέλιξη. Ο βασιλιάς της Βαβυλώνας Γάρμος εκδικείται τους πρωταγωνιστές, Ροδάνη και Σινωνίδα, επειδή απήφησαν την διαταγή του και απέρριψαν την πρόταση γάμου του προς την κεντρική ηρώίδα. Η τιμωρία της τελευταίας αποδίδεται χωρίς ρήμα («...άνάνευσις Σινωνίδος καὶ δεσμὰ χρυσῶ τῆς ἀλύσεως διαπεπλεγμένης...») (Φώτιος, 74a9-10) και με τον τρόπο αυτόν μοιάζει να ακινητεί για λίγο ο χρόνος, ενώ η σταύρωση του βασικού ήρωα, αποδίδεται με μετοχή σε χρόνο ενεστώτα («ἀναρτώμενος») (Φώτιος, 74a10-2).

Ειδικά για τον ήρωα, στα *Βαβυλωνιακά* σημειώνεται ακόμα μια σκηνή σταύρωσης με το ίδιο θύμα, καμιά από τις δύο καταδίκες όμως, δεν έχει

μοιραία κατάληξη για τον καταδικασμένο (Φώτιος, 74a12, 78a25-7).¹² Επιπλέον, ο Σωράιχος, βασιλικός αξιωματούχος, ο οποίος περνά με το μέρος των πρωταγωνιστών εγκαταλείποντας τον κύριό του, καταδικάζεται και εκείνος σε θανάτωση στο σταυρό, αλλά η ποινή δεν εκτελείται τελικά (Φώτιος, 78a10-9). Οι σκηνές των δύο σταυρώσεων και όσα οδηγούν στη ματαίωση της τρίτης διακρίνονται (τουλάχιστον όπως μας κληροδοτήθηκαν από την γραφίδα του Φώτιου) από εξαιρετικό δυναμισμό και εκρηκτική ένταση (για την σταυρική θανατική ποινή γενικά, βλ. παρακάτω, σσ. 13 κ.ε.).

Σε μια απόπειρα εμβάθυνσης, ακολουθώντας όσα διαδραματίζονται σύμφωνα την ευθύγραμμη σειρά παράθεσης του Φώτιου, η Σινωνίδα ως αντικείμενο του πόθου του Γάρμου παρουσιάζεται αλυσοδεμένη, όπως ήδη έχει αναφερθεί (Φώτιος, 74a7-10). Ο συγκεκριμένος τρόπος περιορισμού συνιστά τυπική τιμωρία, βασικό εμπόδιο φυγής των θυμάτων, αλλά και προληπτικό μέσο προστασίας από αυτά (Hunt 2016, 139). Αν και οι αλυσίδες θεωρούνται το πλέον χαρακτηριστικό, χωρίς να είναι το μοναδικό, είδος δεσμών (πρβλ. Lenski 2016, 279), αποτελούν τα κατεξοχήν σύμβολα και απόλυτα αναγνωριστικά της δουλείας, μαζί με το μαστίγιο, το πλέον εμβληματικό όργανο βασανισμού (Hunt 2016, 144-5, Lenski 2016, 279, πρβλ. Ηρόδοτος, 4.3.3).¹³

Ωστόσο στο συγκεκριμένο στιγμιότυπο δεν θα έπρεπε να διαφεύγει μια παρατήρηση σχετική με το υλικό των δεσμών, το οποίο είναι ο χρυσός, σύμβολο της βασιλικής δύναμης και μεγαλοπρέπειας. Προφανώς, με τις αλυσίδες δηλώνεται εδώ η δύναμη του απόλυτου μονάρχη και επιδιώκεται η υποταγή της ηρωίδας στην επιθυμία του ή/και διακηρύσσεται η βεβαιότητά του για την τελική κατάκτησή της. Παράλληλα, το πολύτιμο μέταλλο συνιστά μια ιδιαίτερη φιλοφρόνηση με μεγάλη δόση σαρκασμού και μεταφορική σημασία: αφορά σε βασιλική διαταγή ένωσης με τα δεσμά ενός επιβεβλημένου γάμου.

Για τον Ροδάνη, ερωτικό αντίζηλο του Γάρμου, η ποινή η οποία του επιβάλλεται είναι η σταύρωση, όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα (Φώτιος, 74a10-2). Μολονότι η συγκεκριμένη ποινή ήταν ο κατεξοχήν ατιμωτικός θάνατος στην Αρχαιότητα για «πολιτισμένους» και «βάρβαρους» αδιάκριτα, συνεπώς η διάδοσή της υπήρξε ευρεία (Hengel

¹² Το μοτίβο της σταύρωσης απαντά στον Ξενοφώντα Εφέσιο (4.6) και στον Χαρίτωνα Αφροδισιέα (4.2.7-4.3.6, 3.4.18).

¹³ Οι ηρωίδες του Χαρίτωνα (βιβλίο 6) και του Αχιλλέα Τάτιου (βιβλίο 6), αλυσοδέονται, φυλακίζονται, βασανίζονται από επίδοξους εραστές, αλλά παραμένουν πιστές στους αγαπημένους τους. Πρβλ. Kanavou 2019, 116.

1977, 22), ως πρακτική της ιστορικής πραγματικότητας χαρακτηρίζεται από πολλές ασάφειες. Πριν από όλα, στην σχετική ελληνική (και λατινική)¹⁴ ορολογία, συχνά χρησιμοποιούνται όροι (και παράγωγά τους) αδιάκριτα, όπως «σταυρός», «σκόλοψ», «ἀνασκολοπίζω», «ἀνασταυρόω», αλλά και «κρεμάω», «κρεμάννυμι», «ἀποτυμπανίζω», «ἀποτυμπανισμός».¹⁵ Στη συντριπτική πλειονότητά τους σχετίζονται (κυρίως οι πρώτοι τέσσερις) με τη σταύρωση (Cook 2012, 4-15, αλλά και γενικότερα με το «κρέμασμα», την «αιώρηση του σώματος που κρέμεται»), ενώ το «ἀνασταυρόω» κάποτε χρησιμοποιείται για να δηλώσει την έκθεση σε πάσσαλο κομμένου κεφαλιού ή άψυχου σώματος (Cook 2012, 8-9, 223, πρβλ. Φώτιος, 78a25-7, όπου ο «...Ροδάνης...ἀνεσταυροῦτο...ἔχαιρε...», προφανώς ζωντανός ακόμα). Ασφαλώς, επιβάλλεται σε παρόμοιες περιπτώσεις να λαμβάνεται υπόψη η σημασιολογική διαφοροποίηση στο πέρασμα του χρόνου (εδώ, προκειμένου για τους όρους «ἀποτυμπανίζω», «ἀποτυμπανισμός», Cook 2012, 13-5), αλλά και τα συμφραζόμενα (ειδικά για τα «κρεμάω» και «κρεμάννυμι» με την έννοια του «σταυρώνω», βλ. Cook 2012, 12). Επίσης, η σιγή ιστορικών συγγραφέων σχετικά με την θανατική καταδίκη στο σταυρό, δε σημαίνει ότι η συγκεκριμένη ποινή καταργήθηκε, αλλά ότι απλώς αποσιωπάται ως αυτονόητη συνέπεια, επειδή ήταν η συνήθης κατάληξη για ληστές, πειρατές, παράνομους, στασιαστές,¹⁶ εγκληματίες (για τους τελευταίους, βλ. αμέσως παρακάτω) ή/και για να αποφεύγεται η αίσθηση της αποστροφής στο αναγνωστικό κοινό, όπως υποστηρίζεται (Hengel 1977, 28). Αντίστοιχα, επιβάλλεται να αναζητείται η σημασία ενός όρου στο κατάλληλο ιστορικό πλαίσιο: συχνά, ως «σταύρωση» αποδίδεται από ιστορικούς σε ελληνόγλωσσα έργα η περσική τιμωρία του ανασκολοπισμού, επειδή η τελευταία ήταν σπάνιο φαινόμενο στη ρωμαϊκή επικράτεια σύμφωνα τουλάχιστον με φιλολογικές πηγές σε λατινική γλώσσα, επομένως οι συγγραφείς αισθάνονταν υποχρεωμένοι να την εντάξουν σε οικείο σημασιολογικό περιβάλλον (Cook 2012, 223).

Εκτός του προβλήματος της ορολογίας, εγείρονται ερωτήματα ιστορικής φύσης. Ένα πρώτο ερώτημα σχετίζεται με την προέλευση της σταύρωσης: ενδεχομένως, υπήρξε περσική επινόηση, αλλά η χρήση της δεν περιορίστηκε στους Πέρσες (Hengel 1977, 22). Οι Έλληνες την υιοθέτησαν ήδη από την κλασική εποχή, αλλά όχι σε εύρος κλίμακας ίδιο

¹⁴ Για την λατινική ορολογία, βλ. Cook 2012, 15-48.

¹⁵ Πρβλ. Hengel 1977, 71.11, όπου επισημαίνεται η δυσκολία ερμηνείας του όρου «ἀποτυμπανίζειν» στο *LSJ*.

¹⁶ Πρβλ. Cook 2012, 215 για τη σιγή του Δίωνα Κάσιου και του Ηρωδιανού και την επισήμανση ότι χωρίς τις αναφορές του Ιώσηπου για τις σταυρώσεις των Ιουδαίων μετά την άλωση της Ιερουσαλήμ, οι δύο πρώτοι μεταχριστιανικοί αιώνες θα παρουσίαζαν κενό πληροφοριών.

με τους Πέρσες και τους Ρωμαίους (Hengel 1977, 22-5, 69-83). Για τους τελευταίους ήταν μια από τις τρεις θανατικές ποινές για σοβαρά εγκλήματα, μαζί με τον θάνατο στην πυρά (“crematio”) και τον αποκεφαλισμό (“decolatio”, τον οποίο αντικαθιστούσαν τα θηρία ως δήμιοι “damnatio ad bestias”, Hengel 1977, 33). Με τις παραπάνω ποινές τιμωρούνταν εγκλήματα, όπως, μεταξύ άλλων, η αυτομόληση, η προδοσία, η υποκίνηση σε στάση, ο φόνος, η αναζήτηση οινών σχετικά με το μέλλον αξιωματούχων και της αυτοκρατορικής οικογένειας, η μαγεία, η παραποίηση κάποιων όρων των διαθηκών, η πειρατεία-ληστεία, ενώ ήταν επίσης ο κατεξοχήν τρόπος θανάτωσης σκλάβων.

Με βάση όλα τα προηγούμενα, ο Ροδάνης φαίνεται ότι πληροί τις προϋποθέσεις του ιδανικού καταδικασμένου προς σταύρωση: ως ερωτικός αντίζηλος του ανώτατου άρχοντα, ουσιαστικά διαπράττει το έγκλημα της στάσης-εσχάτης προδοσίας. Μολονότι η κοινωνική του θέση δεν φαίνεται από το κείμενο όπως μας παραδίδεται, ενδεχόμενη χαμηλή κατάταξή του συνιστά έναν ακόμη επιβαρυντικό παράγοντα, πολύ περισσότερο σε περιβάλλον ανατολικής μοναρχίας. Ο θάνατός του παρέχει καθαρό πολιτικό μήνυμα, ισχυρότατη υπενθύμιση και σύμβολο της δύναμης του ηγεμόνα σε κάθε υπήκοό του. Με την δημόσια έκθεση του σώματος του καταδικασμένου επιτυγχάνεται, πέρα από την ταπείνωσή του, η ικανοποίηση του αισθήματος, ή της ψευδαίσθησης, της γενικής ασφάλειας. Ταυτόχρονα, ανακουφίζεται, ενδεχομένως, η αίσθηση ανασφάλειας σε ατομικό επίπεδο, καθώς στην θέση του καταδικασμένου δυνητικά θα ήταν ο οποιοσδήποτε, ο οποίος φαίνεται τώρα να λαμβάνει παράταση ζωής με τη σταύρωση κάποιου άλλου. Τέλος, το πτώμα του καταδικασμένου δεν πρόκειται να ταφεί, αλλά θα καταλήξει βορά πτηνών, παρασίτων και ζώων, οπότε ο θρίαμβος του βασιλιά θα είναι πλήρης με την ολοκληρωτική καταστροφή του μισητού ερωτικού αντίζηλου και την καταδίκη του τελευταίου να μην βρει ησυχία ούτε στον άλλο κόσμο. Η διονυσιακή σκηνή οργίου στην δεύτερη σταύρωση του Ροδάνη, με τον Γάρμο σε άτυπο ρόλο Μαινάδας (Φώτιος, 78a25-7) είναι δηλωτική του θριάμβου από τον οποίο φαίνεται να μεθά ο βασιλιάς.

Ένα ακόμη σημείο επισημαίνεται σχετικά με την εκδήλωση του βασιλικού ενθουσιασμού: οι αυλοί συνοδεύουν το ξέφρενο στροβίλισμα του Γάρμου γύρω από το σταυρό («...σὺν ταῖς αὐλητρίσιν...» Φώτιος, 78a28-9). Στα *Αἰθιοπικά* (4.17.1-3) με μουσική αυλών εκτελούνται χοροί με γρήγορο ρυθμό, άλματα χορευτών και ξέφρενες κινήσεις, οι οποίοι χαρακτηρίζονται «ἀσσυριακοί» και θυμίζουν την επινίκια όρχηση του βασιλιά στα *Βαβυλωνιακά*. Υπενθυμίζεται επίσης εδώ ο μύθος, κατά τον

οποίο ο Μαρσύας ανταγωνίστηκε τον Απόλλωνα με τον αυλό δεμένο με την κατάρα της Αθηνάς, και βρήκε τραγικό θάνατο: ο νικητής θεός, οργισμένος από το θράσος του σάτυρου, τον έγδαρε, αφού τον κρέμασε από τα χέρια (αιώρηση του καταδικασμένου και εδώ). Ενδεχομένως, με την αίσθηση της απειλής την οποία υποβάλλει ο μύθος και τον φρικτό θάνατο με τον οποίο καταλήγει, ενισχύεται η αρνητική χροιά η οποία περιβάλλει το συγκεκριμένο μουσικό όργανο: ο αυλός διακρίνεται για την έλλειψη ευπρέπειας και μέτρου, την προκλητική στάση απέναντι στο θείο και την διάπραξη «ὑβρεως», τη σύνδεση με απάνθρωπες ποινές, με την αφαίρεση ζωής και με την ταπείνωση του θύματος. Τελικά, στιγματίζεται με όλα όσα χαρακτηρίζονται ως στοιχεία «βαρβαρότητας».

Επιστρέφοντας στο σταυρικό μαρτύριο, τίθεται το εύλογο ερώτημα τι συνέβαινε στο ίδιο το θύμα πριν την εκτέλεση της ποινής, την δημόσια έκθεσή του και την λύτρωση του θανάτου: οι πληροφορίες τις οποίες αντλούμε από τα κείμενα για την φυσική/σωματική και συναισθηματική κατάσταση του καταδικασμένου είναι πολύ λίγες, με εξαίρεση την πιο γνωστή, και εμβληματική, εκείνη του Ιησού, και ως φυσική συνέχεια, εκείνες των δύο σταυρωμένων ληστών (Hengel 1977, 25). Φαίνεται πως οι καταδικασμένοι μαστιγώνονταν ανηλεώς πριν τη σταύρωση, κάτι το οποίο συχνά, αν και όχι πάντα, συντόμευε το μαρτύριο (Hengel 1977, 25-6, 28-9, Cook 2012, 430). Ο θάνατός τους μπορούσε να είναι αποτέλεσμα ποικίλων επιπλοκών (Cook 2012, 431-5).

Σχετικά με τις παραπάνω λεπτομέρειες, η περίληψη του Φώτιου δεν αναφέρει σχεδόν τίποτα. Οι μόνες πληροφορίες τις οποίες αντλούμε αφορούν σε δύο στιγμιότυπα από την τελευταία σταύρωση του Ροδάνη. Στο πρώτο από αυτά, παρά την απελπιστική του θέση, ο ήρωας χαίρεται, όταν καταλαβαίνει ότι ο Γάρμος έχασε την ευκαιρία να παντρευτεί τη Σινωνίδα, αφού εκείνη έχει για μια φορά ακόμα ξεφύγει (Φώτιος, 78a31-2). Υποστηρίζεται εδώ ότι η θέση και η χρήση της λέξης «ἄνωθεν» («...καὶ Ῥοδάνης ἄνωθεν ἔχαιρε...») δεν αφορούν απλώς υψομετρική διαφορά μεταξύ του θύματος και του βασιλιά, ο οποίος παρευρίσκεται στην εκτέλεση της τιμωρίας. Η λέξη ηχεί σαν να εξυψώνει τον ήρωα νικηφόρα πάνω από τον σταυρωτή του, ο οποίος, με σοβαρά πληγωμένο τον εγωισμό του, αισθάνεται να συντρίβεται και επιχειρεί να θέσει τέρμα στη ζωή του (Φώτιος 78a32). Αμέσως μετά, η ένταση εξακολουθεί, αλλά με τον Ροδάνη να παίρνει τη σκυτάλη της επιθυμίας του θανάτου (Φώτιος, 78a33-4), έχοντας πληροφορηθεί ότι η Σινωνίδα έχει παντρευτεί τον βασιλιά της Συρίας (Φώτιος, 78a30-1), εκδικούμενη με τον τρόπο αυτόν την οικειότητα, ενδεχομένως την απιστία, του αγαπημένου της με

την ανώνυμη κόρη του γεωργού (Φώτιος, 76b22-8, πρβλ. 77b22-3). Ο βασιλιάς είναι εκείνος που συλλαμβάνει το σχέδιο εκδίκησης και διπλής παγίδευσης του ερωτικού του αντίζηλου («...ὡς ἐραστήν κατὰ τοῦ ἀντεραστοῦ...», Φώτιος, 78a35-9). Τον αποκαθηλώνει και του αναθέτει την εκστρατεία ενάντια στον βασιλιά της Συρίας: αν ο Ροδάνης νικήσει, ο βασιλιάς θα τον δολοφονήσει και θα αποκτήσει επιτέλους τη Σινωνίδα, αν ηττηθεί, απαλλάσσεται από έναν ερωτικό αντίζηλο. Ο τελευταίος το μόνο που επιζητά πλέον είναι το τέλος σε μια πλήρη αντιστροφή ρόλων (Φώτιος, 78a33-49).

Παράλληλα με το ζεύγος των πρωταγωνιστών, δρα ένα άλλο δίδυμο, εκείνο των βασιλικών ευνούχων, Δάμα και Σάκα. Ο ρόλος τους στα *Βαβυλωνιακά* θεωρείται περισσότερο από κομβικός, συμπληρωματικός του αντίστοιχου της Σινωνίδας και του Ροδάνη: καθώς καταδιώκουν ακούραστα τους κεντρικούς ήρωες, υποχρεώνουν τους τελευταίους να ενεργοποιούν τις δυνάμεις και τις ικανότητές τους προκειμένου να ξεφεύγουν κάθε φορά, και με αυτόν τον τρόπο συμβάλλουν καθοριστικά στην προώθηση και εξέλιξη της υπόθεσης. Επίσης, καθώς αποτελούν το «μακρύ χέρι» του κυρίου τους, το οποίο απλώνεται απειλητικά προς τους κυνηγημένους πρωταγωνιστές, αλλά και προς άλλα πρόσωπα του έργου (πρβλ. Φώτιος, 74a30-1, 76a7 κ.ε., 76a26-8), συνιστούν τα κεντρικά νήματα του πλέγματος, το οποίο συνδέει τον Γάρμο και τους βασικούς, αλλά και δευτερεύοντες χαρακτήρες του μυθιστορήματος. Τελικά, χαρακτηρίζονται όχι ως απλά εκτελεστικά όργανα, αλλά ως καθρέφτης της δύναμης και της επιβολής της εξουσίας του βασιλιά τους. Ήδη στην έναρξη της περίληψης του Φώτιου (74a14-6), αναφέρεται πως ο Γάρμος τους στιγματίζει με τον ακρωτηριασμό της μύτης και των αυτιών τους, επειδή ο βασιλιάς κρίνει ότι απέτυχαν στο έργο τους να φυλάξουν τον, καταδικασμένο για πρώτη φορά σε σταυρικό θάνατο, Ροδάνη και να αποτρέψουν κάθε απόπειρα σωτηρίας του. Με τον τρόπο αυτόν τους καθιστά ζωντανές εικόνες και σύμβολα της τυραννικής του αρχής (Φώτιος, 74a15-6). Αργότερα, δεν θα διστάσει να διατάξει την θανάτωση του Δάμα (Φώτιος, 77a14-6, πρβλ. παρακάτω, σσ. 26 κ.ε.).

Στην περίληψη των *Βαβυλωνιακῶν* δεν παραδίδεται κάποια σκηνή ευνουχισμού, ωστόσο θεωρείται σκόπιμη η αναφορά σε αυτόν, όχι απλώς επειδή απαντά ως θεσμός ο οποίος σφράγισε πολιτισμούς και ιστορικές περιόδους, αλλά κυρίως εξαιτίας της δράσης των βασιλικών ευνούχων στο μυθιστόρημα, η οποία ενισχύει και προωθεί την υπόθεση του έργου. Έναν επιπρόσθετο λόγο συνιστούν οι φιλολογικές μαρτυρίες, οι οποίες παρουσιάζουν τον ευνουχισμό ως συνέπεια επιβολής, πράξη

καταναγκασμού και δείγμα κυριαρχίας, μολονότι προβάλλεται συχνά ως αποτέλεσμα προσωπικής επιλογής με σκοπό την κοινωνική ανέλιξη, τον πλούτο, την δύναμη και την κατοχή θέσεων εξουσίας.

Ανατρέχοντας στον Ηρόδοτο σε περιστατικό με επώνυμους πρωταγωνιστές, γίνεται λόγος για τον Πανιώνιο τον Χίο, έμπορο δούλων νεαρής ηλικίας, τους οποίους φρόντιζε να ευνουχίζει (8.105). Στις λεπτομέρειες του σχεδίου για εκδίκηση το οποίο καταστρώνει ένα από τα θύματά του, ο Ερμότιμος από τα Πήδασα, προβάλλονται και οι δύο όψεις του ευνουχισμού, οι οποίες προαναφέρθηκαν. Όταν συναντώνται ξανά θύτης και θύμα, ο τελευταίος παραπλανά τον Πανιώνιο, δηλώνοντας την ευγνωμοσύνη την οποία του οφείλει για τα όσα έχει ως τώρα κερδίσει: ανεξάρτητα από τον βαθμό ελικοκρίνειας του Ερμότιμου, εδώ αποτυπώνεται η άνοδος την οποία δυνητικά κατακτούν οι ευνούχοι, οι νέες προοπτικές που τους ανοίγονται. Στην συνέχεια, με ψεύτικες υποσχέσεις παγιδεύει την οικογένεια αυτού που χαρακτήριζε ως «ευεργέτη» του, και λίγο πριν ολοκληρώσει την τρομακτικά συμβολική εκδίκησή του, θέτει το ερώτημα, σε τι έφταιξε για να τύχει μιας τέτοιας συμπεριφοράς (8.106): παρά την όποια ωφέλεια απέκτησε, δεν είναι πλέον φυσιολογικός άνθρωπος. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι το θύμα είχε κερδίσει την βασιλική εύνοια (του Ξέρξη) (8.105), επίσης, ότι είχε αποκτήσει δύναμη ως παιδαγωγός των Περσών πριγκήπων (8.103-4). Ταυτόχρονα όμως, ο ίδιος ιστορικός χαρακτηρίζει τις πράξεις του δουλέμπορου ως «έργα άνοσιώτατα» (8.105), μια ευθεία τοποθέτηση για τις προσωπικές του πεποιθήσεις απέναντι στο θέμα του ευνουχισμού, αλλά και αποκαλυπτικά της σκοτεινής, «άλλης» πλευράς του ευνουχισμού: όποια άνοδο και αν εξασφάλιζε, δεν παύει να συνιστά συνέπεια σχέσεων ισχυρού-ανίσχυρου και απόδειξη υποταγής.

Σε δεύτερη αναφορά του ίδιου ιστορικού, γίνεται λόγος για τον ετήσιο φόρο τον οποίο όφειλαν να καταβάλλουν η Βαβυλώνα και η «λοιπή Άσσυρία» στον Πέρση μονάρχη (Δαρείο). Προφανώς πρόκειται για «φόρο αίματος», εφόσον σε αυτόν περιλαμβάνονταν εκτός από μεγάλη ποσότητα αργύρου, πεντακόσια αγόρια προς ευνουχισμό (3.92). Και στις δύο περιπτώσεις, γίνεται φανερό ότι ο ευνουχισμός είναι συνέπεια ανισότητας δύναμης: επιβάλλεται στον αδύναμο ή επιδιώκεται από τον τελευταίο, προκειμένου να ξεφύγει από μια καθόλου ζηλευτή θέση.

Επισημαίνεται ότι η αναφορά στο συγκεκριμένο θέμα επικεντρώνεται εδώ σε περιοχές γύρω από την Μεσόγειο, ακόμα ειδικότερα στην

ανατολική της περιφέρεια,¹⁷ με χρονική τοποθέτηση έως την περίοδο της Ύστερης Αρχαιότητας.¹⁸ Εφόσον η αφετηρία της παρουσίας εντοπίζεται στις ενέργειες δύο αξιωματούχων στην υπηρεσία του βασιλιά, επιφορτισμένων με συγκεκριμένη αποστολή, παραλείπεται η διεξοδικότερη παρουσίαση σχετικά με θρησκευτικά καθήκοντα και πεποιθήσεις και ιδεολογικά ρεύματα,¹⁹ σημεία τα οποία συνδέονται αναπόσπαστα με την ευρύτερη ιστορία του ευνουχισμού ως ιστορικής πραγματικότητας.

Ο ευνουχισμός ως θεσμός για τον ελληνικό κόσμο της κλασσικής εποχής χαρακτήριζε την παρακμή, την ανηθικότητα, την υποταγή και την εκθήλυνση της Ανατολής (Ηρόδοτος 8.105, Ξενοφώντας, *Κύρου παιδεία*, 7.5.62-3, Πλάτωνας, *Πολιτεία*, 479b, πρβλ. Stevenson 1995, 501-2).²⁰ Οι περιπτώσεις ευνουχισμού οι οποίες ανιχνεύονται στην ελληνική ιστορία αποτελούν εξαίρεση και χαρακτηρίζουν στιγμές ξεχωριστής έντασης, ενώ δεν έχουν χαρακτήρα μονιμότητας ή περιοδικής επανάληψης, ως επιβολή ποινής με νομική ισχύ ή/και καταβολής φορολογίας και σύμβολο στρατιωτικού θριάμβου.²¹ Παρομοίως, για τους Ρωμαίους υπήρξε ένα θέμα το οποίο προκαλούσε απέχθεια. Η πατριαρχική ρωμαϊκή κοινωνία δε μπορούσε να αποδεχθεί την ανικανότητα τεκνοποίησης και, ως άμεση συνέπεια, της αδυναμίας κληροδότησης της περιουσίας.²² Μαρτυρείται η νομοθετική απαγόρευση του ευνουχισμού από τον Δομητιανό και η μείωση των τιμών των ευνούχων που βρισκόταν στην κατοχή δουλεμπόρων (Σουητώνιος, Δομητιανός, 7.1-2). Δεν είναι τυχαίο ότι σε φιλολογικές πηγές, τόσο ελληνικές, όσο και λατινικές, η επινόηση του ευνουχισμού αποδίδεται στην Ανατολή (Αμμιανός Μαρκελλίνος, 14.6.27, πρβλ. Llewellyn-Jones 2004, 34). Λόγω της ιδιαιτερότητάς τους οι ευνούχοι θεωρείται ότι τιθασεύονται ευκολότερα, συνεπώς είναι περισσότερο αξιόπιστοι και υπάκουοι, στον βαθμό που επιθυμεί ο κύριός τους (Ηρόδοτος 8.105, Ξενοφώντας, *Κύρου παιδεία*, 7.5.62-3). Στην

¹⁷ Για τη ζωή και την δράση ευνούχων σε άλλες περιοχές της Ευρώπης (π.χ. Ιρλανδία) ή/και σε άλλες ηπείρους (Κίνα), βλ. τα αντίστοιχα κεφάλαια στο Tougher 2004.

¹⁸ Για το Βυζάντιο και νεότερες εποχές, βλ. τα αντίστοιχα κεφάλαια στο Tougher 2004.

¹⁹ Βλ. ενδεικτικά, Lane 1996, Roller, 1999 και τα αντίστοιχα κεφάλαια στο Tougher 2004.

²⁰ Για τους διαφορετικούς τρόπους ευνουχισμού, την ορολογία και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονταν στους ευνούχους, βλ. Tougher 2004, 2-4.

²¹ Για την ποινική πλευρά, βλ. Tougher 2004, 6, στο ασσυριακό βασίλειο και για την περίπτωση αιγυπτιακής στρατιωτικής επικράτησης. Σχετικά με την αποστολή από τον Κορίνθιο Περίανδρο τριακοσίων Κερκυραίων, γόνων των ευγενέστερων οικογενειών του νησιού, αυτή παρουσιάζεται ως κάτι έκτακτο, λόγω τιμωρίας (Ηρόδοτος 3.50-3) και έχει κατάληξη το βασίλειο των Λυδών, δηλαδή και πάλι προορισμό την Ανατολή.

²² Ειδικά για το θέμα της κληρονομιάς, βλ. Stevenson 1995, 497-8 και Hopkins 1978, 172, με αναφορά στον Ιουστινιανό και τη νομοθεσία του, όπου ορίζεται ότι απαγορεύεται ο ευνουχισμός εντός των ορίων του ρωμαϊκού κράτους, διευκρίνιση η οποία δεν γίνεται από τον Σουητώνιο.

ρωμαϊκή αυτοκρατορία πριν τον Διοκλητιανό, ευνούχοι με ανώτατα αξιώματα και πολιτική ισχύ βρίσκονται μόνο περιστασιακά (Σουητώνιος, *Κλαύδιος*, 28, Δίων Κάσσιος, 77.17).²³

Αντίθετα στην Ανατολή, στην ασσυριακή και περσική αυτοκρατορία, οι ευνούχοι φέρεται να κατέχουν θέσεις-καταλύτες στον διοικητικό μηχανισμό και στο βασιλικό παλάτι αντίστοιχα. Η αλήθεια είναι ότι οι πηγές, ιδιαίτερα για την αυτοκρατορία των Αχαιμενιδών, προσφέρουν περιορισμένη οπτική, καθώς είναι κυρίως ελληνικές: μαρτυρούνται παραδείγματα ευνούχων αφοσιωμένων στο έργο τους, περιπτώσεις αυτοθυσίας, αλλά και τιμωρίας και βασανιστηρίων που υπέστησαν, στιγμιότυπα συνομωσιών, καθώς και τα αξιώματα που αναλάμβαναν (Llewellyn-Jones 2004, 38-41), όπως και αποστολές εκτός του κλειστού χώρου του παλατιού (Hopkins 1978, 179). Ασφαλώς, δεν ευσταθεί η εικόνα της σύνδεσής τους αποκλειστικά με το χαρέμι και τις γυναίκες της ηγεμονικής αυλής, τουλάχιστον στην περίπτωση της αχαιμενιδικής Περσίας, όπως έχει διαμορφωθεί σαν στερεότυπο στη λαϊκή φαντασία της Δύσης (Llewellyn-Jones 2004, 19-49).²⁴

Εστιάζοντας στον χώρο του αρχαιοελληνικού μυθιστορήματος, στην περσική αυλή, όπως παρουσιάζεται στον Χαρίτωνα, οι ευνούχοι θεωρούνται δυστυχημένα και αξιοκαταφρόνητα ανθρώπινα όντα εξίσου με τους δούλους (πρβλ. Scarcella 1997, 233), παράλληλα όμως, σημειώνονται οι δυνατότητες ανόδου τους μέσω των υπηρεσιών τις οποίες προσφέρουν και οι εμπιστευτικές αποστολές που αναλαμβάνουν (πρβλ. Scarcella 1997, 234). Ασφαλώς, στην περίπτωση των *Βαβυλωνιακῶν* η υπόθεση εξελίσσεται με πρωταγωνιστή, ανάμεσα σε άλλους, τον «βασιλιά της Βαβυλώνας» και όχι κάποιον Πέρση μονάρχη, επομένως ως αντίλογος θα διατυπωνόταν το επιχείρημα ότι μοιάζει να μην ισχύει κάποια αντιστοιχία μεταξύ του αυλικού κόσμου των δύο κρατών. Επισημαίνεται ωστόσο, ότι η «Βαβυλώνα» αφορά σε περιεκτικό όρο, με τον οποίο δηλώνεται βασίλειο της Ανατολής, χωρίς να γίνεται περισσότερο συγκεκριμένος προσδιορισμός. Ο Γάρμος βασιλεύει στην Βαβυλώνα, σε μεσοποταμιακό κράτος, όπως η πρωτεύουσα του «βασιλιά των Μήδων» είναι η ίδια πόλη όπου και επισκέπτεται τον τελευταίο ο

²³ Για την εξουσία που απολαμβάνουν οι ευνούχοι από τον Διοκλητιανό και μετά, βλ. Stevenson 1995, 506-7.

²⁴ Ο τίτλος του άρθρου είναι δηλωτικός: “Eunuchs and the royal harem in Achaemenid Persia (559-331 BC)”.

Απολλώνιος.²⁵ Πρόκειται για μια συμβολικά και όχι ιστορικά αντιπροσωπευτική εικόνα.

Στο έργο του Φιλόστρατου *Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον*,²⁶ ο βασικός ήρωας συναντά δύο ευνούχους και πάλι στην ίδια πόλη. Στην πρώτη περίπτωση (1.21.1-3), ο Απολλώνιος, αφού περάσει την Κτησιφώντα, ανακρίνεται από έναν σατράπη στα όρια της Βαβυλώνας. Τονίζεται ακριβώς η άφοβη στάση του «θείου άνδρός» και η κατίσχυσή του στον θηλυπρεπή και θρασύδειλο «βασιλικὸν ὀφθαλμόν» (1.21.1-2), ο οποίος τελικά αναγνωρίζει την ανωτερότητα και υποκλίνεται στον απεσταλμένο του θείου στην γη (1.21.2-3). Στην δεύτερη περίπτωση (1.37.1-2) ο Απολλώνιος σώζει την ζωή ενός άλλου ευνούχου αυλικού, ο οποίος είχε συνάψει σχέση με μια από τις βασιλικές παλλακίδες. Η μεγαλύτερη τιμωρία του κατά τον Απολλώνιο δεν είναι άλλη από την απόδοση βασιλικής συγγνώμης: ο θάνατος θα ήταν λύτρωση για εκείνον, για τον οποίο δεν υπάρχει καμιά παρηγοριά και ανακούφιση στην ζωή (1.37.2). Ανάμεσα στα δύο επεισόδια παρεμβάλλονται δύο ακόμα σκηνές με την φευγαλέα εμφάνιση ενός ευνούχου (1.33.2, 1.36.1) κομιστή βασιλικών προτάσεων για δωρεές, τις οποίες ο Απολλώνιος απορρίπτει εκτός από μία. Η κατάληξη αφενός δηλώνεται άμεσα (1.21.1, 1.36.1), αφετέρου διατρέχει τις σχετικές ενότητες υποβλητικά: ο Απολλώνιος προβάλλεται ως το υπόδειγμα αρρενωπότητας σε αντιδιαστολή με τα βασιλικά όργανα, σύμβολα υποταγής, των οποίων η ζωή ρυθμίζεται από τις διαθέσεις του κυρίου τους. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, είναι αξιοθρήνητα πλάσματα.

Η πρώτη εμφάνιση των δύο βασιλικών ευνούχων συμπίπτει, όπως έχει ήδη αναφερθεί, με την αρχή της περίληψης: αποτυχημένοι φύλακες και επιτηρητές του σταυρωμένου Ροδάνη, υφίστανται ακρωτηριασμό «ὧτων καὶ ῥινός» (Φώτιος, 74a15-6). Η τελευταία λεπτομέρεια εισάγει την παραμόρφωση του προσώπου ως βίαιη πράξη. Ειδικά στον χώρο των «βαρβάρων» και ακόμα περισσότερο στον χώρο των βασιλικών ευνούχων, σημειώνονται δύο περιστατικά από τον Ηρόδοτο και πάλι. Ο Ινταφρένης, σύντροφος του βασιλιά Δαρείου στη στάση των Περσών αριστοκρατών ενάντια στους σφετεριστές Μάγους (3.79), επισκέπτεται τα ανάκτορα για να συναντήσει τον ηγεμόνα του χωρίς πρόσκληση και επιχειρεί να εισέλθει χωρίς αναγγελία. Όταν εμποδίζεται, ακρωτηριάζει, όπως ο Γάρμος τους Σάκα και Δάμα, δύο φρουρούς οι οποίοι του κλείνουν τον δρόμο και για αυτό καταδικάζεται σε θάνατο (3.118). Στην εκστρατεία και πάλι του Δαρείου εναντίον της επαναστατημένης

²⁵ Φιλόστρατου, *Τὰ ἐς τὸν Ἀπολλώνιον Τυανέα*, 1.21.1 κ.ε.

²⁶ Για την θέση διόρθωσης του τίτλου του έργου, βλ. Boter 2015, 1-7.

Βαβυλώνας (3.150), ο βασιλιάς οδηγείται σε αδιέξοδο, καθώς αδυνατεί να εκπορθήσει την πολιορκημένη πόλη. Τελικά το κατορθώνει (3.158) μόνο με παρόμοιο αυτοακρωτηριασμό και πνεύμα αυτοθυσίας το οποίο επιδεικνύει ο Πέρσης ευγενής, Ζώπυρος (3.154-5). Σχετικά με τη σκηνή ακρωτηριασμού των φρουρών του παλατιού, ο δράστης τους ταπεινώνει ακόμα περισσότερο, φορώντας τους τα χαλινάρια του αλόγου του στα οποία έχει προσαρμόσει τα κομμένα όργανα. Υπογραμμίζεται ότι ο Δαρείος καταλαμβάνεται από ανησυχία και φόβο μόλις πληροφορείται το περιστατικό και αναρωτιέται μήπως πρόκειται για κίνηση ανατροπής του από τους πρώην συντρόφους του στη στάση (3.119). Υποστηρίζεται εδώ ότι το βασικό αίτιο της ταραχής και των υποψιών του εντοπίζεται ακριβώς στον ταπεινωτικό χαρακτήρα της παραπάνω πράξης: πρόκειται για άκρως προσβλητική ενέργεια, η οποία στρέφεται και κατά του βασιλιά και της εξουσίας του. Ομοίως, το ακρωτηριασμένο πρόσωπο του Ζώπυρου, ασφαλώς και οι πληγές της μαστίγωσης και το ταπεινωτικό κούρεμα, εξεγείρουν την βασιλική περηφάνεια του Δαρείου («...ἔκ τε τοῦ θρόνου ἀναπηδήσας, ἀνέβωσέ τε ...» 3.155): ένα μέλος της περσικής αριστοκρατίας είναι απαράδεκτο να υφίσταται τέτοια μεταχείριση («...ἰδὼν ἄνδραν δοκιμώτατον λελωβημένον...»). Για όλα τα παραπάνω το πρώτο που απαιτεί να πληροφορηθεί είναι η ταυτότητα του υπαίτιου: μια τέτοια εγκληματική πράξη είναι απαράδεκτο να μείνει ατιμώρητη. Ο ακρωτηριασμός είναι κυρίως στιγματισμός.

Ωστόσο, στην περίπτωση των Σάκα και Δάμα δράστης είναι ο ίδιος ο βασιλιάς, δικαστής και τιμωρός για την ανικανότητά τους να φέρουν σε πέρας την αποστολή που τους ανατέθηκε από τον ίδιο. Η ατιμωτική ποινή που τους επιβάλλεται συνιστά αψευδή μαρτυρία, αφενός της απεριόριστης βασιλικής εξουσίας, αφετέρου της βαθιάς πληγωμένης περηφάνειας και του κύρους του μονάρχη. Δεν είναι απλώς εκείνος ο οποίος ορίζει τη μοίρα και τη σωματική ακεραιότητα των υπηκόων του, αλλά άθελά του αποκαλύπτει την ταπείνωσή του μέσα από το στιγματισμό των αυλικών του.

Οι δύο ευνούχοι χωρίζουν και ξεκινούν την καταδίωξη του ζεύγους των πρωταγωνιστών (Φώτιος, 74a16). Παρατίθενται εδώ δύο στιγμιότυπα, τα οποία, αν και δεν διαδέχονται χρονικά το ένα το άλλο, τα συνδέει το στοιχείο των βασανιστηρίων και των απειλών: στο πρώτο, ο Δάμας αποσπά πληροφορίες από ποιμένες με την χρήση βασανιστηρίων («στρεβλούμενοι», Φώτιος, 74a20) και αργότερα με την απειλή ξίφους, από μια ηλικιωμένη, η οποία πρόσφερε καταφύγιο στους Ροδάνη και Σινωνίδα («...ἀνακρίνεται ἡ γραῦς, καὶ ξίφος γυμνὸν ἰδοῦσα

ἐξέψυξεν...», Φώτιος, 74a30-1). Πέρα από όσα συνάγονται για την προσωπικότητα του ευνούχου, σε συνδυασμό και με άλλες λεπτομέρειες, οι συγκεκριμένες σκηνές παρέχουν πληροφορίες για την βία ως στοιχείο της καθημερινότητας των απλών ανθρώπων.

Αρκεί να τονιστεί ότι τα βασανιστήρια θεωρούνταν επιβεβλημένο μέτρο ελέγχου της αξιοπιστίας στις ανακρίσεις (πρβλ. ενδεικτικά, Pharr, *Codex Theodosianus*, 9.40.1, 11.36.1, 11.36.7), ασφαλώς για άτομα δουλικής υπόστασης και χαμηλής κοινωνικής βαθμίδας, ενώ εξαιρούνταν όσοι και όσες προέρχονταν από υψηλότερα στρώματα και θέσεις, οι οποίες εξασφάλιζαν προστασία (Pharr, *Codex Theodosianus*, 11.39.10 (ιερείς), 9.35.2, 9.35.6, 12.1.39, 12.1.80, 12.1.85 (βουλευτές πόλεων), 9.16.16 (μέλη της βασιλικής/αυτοκρατορικής ακολουθίας), 9.35.3 (μέλη συγκλήτου). Βεβαίως, τόσο οι ποιμένες, όσο και η ανώνυμη ηλικιωμένη, η οποία προσφέρει καταφύγιο στο καταδιωκόμενο ζευγάρι δεν ανήκουν στους προνομιούχους. Στο ερώτημα της κοινωνικής τους στάθμης, ειδικά για τους πρώτους, απάντηση παρέχει ο Dowden, ο οποίος σε άρθρο του (2019, 86-7) τους προσδιορίζει, όχι ως δούλους, αλλά απλώς ως φτωχούς. Όσο για την ηλικιωμένη, δηλωτική για την κοινωνική-οικονομική της κατάσταση είναι η αναφορά σε «καλύβη» (Φώτιος, 74a27, «...ἐπὶ καλύβης γραῖ τινι γυναικί...»). Οι ποιμένες αποκαλύπτουν παρά την θέλησή τους όσα απαιτεί να μάθει ο διώκτης Δάμας, μόνο με την χρήση βασανιστηρίων (Φώτιος, 74a20, «...στρεβλούμενοι...μόλις...»). Ο ενεστώτας της μετοχής διαμορφώνει την εικόνα: η αποκάλυψη γίνεται ταυτόχρονα με το βασανισμό των θυμάτων. Αντίθετα, η μεγάλη ηλικία της ανώνυμης γυναίκας καθιστά αδύνατη κάθε παρατεταμένη αντίσταση: η ανάκριση δεν χρειάζεται να περιλάβει πρακτικές βασανισμού, αρκεί η εικόνα του γυμνού ξίφους και η απειλή για να καμφθούν οι όποιοι δισταγμοί και να καταρρεύσει και η ίδια η ανακρινόμενη (Φώτιος, 74a20, «ἐξέψυξεν»): μάλλον πρόκειται για λιποθυμία και όχι θάνατο (*LSJ*, *Lampe*), ώστε να καταστεί δυνατή η απόσπαση πληροφοριών.

Αξιοσημείωτο πάντως είναι ότι η χρήση βασανιστηρίων δεν φαίνεται να χρησιμοποιείται στα *Βαβυλωνιακά* σε άλλες ανακρίσεις, εκείνη του ιερέα της Αφροδίτης και πατέρα του Ευφράτη και της Μεσοποταμίας από τον Δάμα (Φώτιος, 74a26-8), ούτε στην ανάκριση του Ευφράτη από τον Σάκα μεταγενέστερα (Φώτιος, 74a32-3). Ενδεχομένως, τα βασανιστήρια εδώ αποσιωπώνται από τον Φώτιο ως αυτονόητη πρακτική.²⁷

²⁷ Εκτός αν τα βασανιστήρια αποκλείονται λόγω της θέσης του πρώτου ανακρινόμενου (ιερέας της Αφροδίτης): ωστόσο εξαιτίας της συμπεριφοράς του Γάρμου και των πιστών του ευνούχων, της

Η θανάτωση ενός από τους δύο βασιλικούς ευνούχους σε συνδυασμό με την ταυτότητα του παραλίγο δήμιου μοιάζουν να είναι το πλέον ταιριαστό τέλος της συγκεκριμένης ενότητας. Ο Δάμας καταδικάζεται σε θανατική ποινή, άγνωστης πάντως φύσης, την οποία καλείται να εκτελέσει ένα από τα θύματά του: πρόκειται για τον ηλικιωμένο πρώην ιερέα της Αφροδίτης και το στοιχείο αυτό θεωρείται ότι φέρει τη σφραγίδα της θείας δίκης, καθώς ο ευνούχος του είχε επιβάλει ως τιμωρία να ασκεί το έργο του δήμιου (Φώτιος, 76a27-8). Η τραγικότητα του τελευταίου και η «ὑβρις» του ευνούχου καταδεικνύεται από το ότι οι συγκεκριμένες υποχρεώσεις αποτελούν μiasma για κάποιον στην υπηρεσία του θείου (πρβλ. Φώτιος, 77b40-1, «...ὁ δὲ πατὴρ οὐ μιαίνεται τοῖς ἀνθρώπων αἵμασιν...»). Παράλληλα όμως, υπογραμμίζονται η αγνωμοσύνη και η χωρίς όρια βασιλική σκληρότητα: ο Γάρμος ανταμείβει με θάνατο εκείνον ο οποίος, περισσότερο από τους άλλους στην υπηρεσία του μονάρχη, επιδεικνύει τη μεγαλύτερη ενεργητικότητα. Αναφορικά με την γνησιότητα της αφοσίωσης, αυτή ελέγχεται.

Εξετάζοντας το τέλος του Δάμα σε συνάρτηση με όσα έχει αναλάβει να εκτελέσει, σημειώνεται ότι ήδη σε ένα από τα πρώτα επεισόδια του έργου, συγκεκριμένα μετά την σωτηρία του Ροδάνη από την πρώτη σταύρωσή του και την φυγή του ζευγαριού από το λιβάδι όπου βρέθηκαν χρυσός και μια στήλη με αναπαράσταση λιονταριού (Φώτιος, 74a13-22), ο ευνούχος βρίσκει και στέλνει στον Γάρμο «στέφανον Σινωνίδος πρὸς παραμύθιον» (Φώτιος, 74a24-6). Ακολούθως, θα στείλει «πλόκαμον» από τα κομμένα μαλλιά της ηρωίδας, ως σημάδι της επικείμενης σύλληψής της, όπως και του αγαπημένου της (Φώτιος, 74b10-2). Ο ίδιος εμπλέκεται στο εμβόλιμο επεισόδιο του νησιού όπου βρίσκεται το ιερό της Αφροδίτης: είναι ο αποστολέας του μηνύματος προς τον ιερέα της θεάς να συνεργαστεί μαζί του (Φώτιος, 76a12-20), αργότερα όμως, συλλαμβάνει τον τελευταίο, τον ανακρίνει και τον καταδικάζει να εκτελεί καθήκοντα δήμιου (Φώτιος, 76a26-8). Στο ερώτημα αν άξιζε την θανατική καταδίκη μετά από όλα όσα φρόντισε να γίνουν για τον βασιλιά του, ενδέχεται να ισχύουν δύο ερμηνείες: είτε στις δύο πρώτες από τις παραπάνω περιπτώσεις οι ενέργειές του ευνούχου είναι αποτέλεσμα και δείγμα φόβου και απόπειρα κατευνασμού της ανυπομονησίας και της οργής ενός σκληρού ηγεμόνα, είτε φανερώνουν πρόθεση ψυχολογικής στήριξης του κυρίου του, δείγμα ειλικρινούς αφοσίωσης και πίστης. Ο

(διπλής) σταύρωσης του Ροδάνη, ευρύτερα του πνεύματος και των μεθόδων άσκησης και επιβολής της εξουσίας και της ιστορικής πραγματικότητας της εποχής του Φώτιου, υπερισχύει μάλλον η εκδοχή της αποσιώπησης των βασανιστηρίων ως αυτονόητης ανακριτικής πρακτικής.

Φώτιος χρησιμοποιεί τον όρο «παραμύθιον» προκειμένου να δηλώσει το στόχο του Δάμα, όταν ο τελευταίος στέλνει το στεφάνι της Σινωνίδας στον Γάρμο. Στη λέξη αποδίδονται μεταξύ άλλων οι έννοιες της «ενθάρρυνσης», της «χαλάρωσης», της «καταπράυνσης» (*LSJ, Lampe*). Είναι εξαιρετικά αβέβαιο το αν η φροντίδα του βασιλικού ευνούχου αφορά στην ψυχική ευφορία και στήριξη του κυρίου του ή αν κινείται από αφοσίωση και γνήσιο ενδιαφέρον για να ανταποκριθεί στις εντολές του, όπως ο Αρταξάτης, ο οποίος κερδίζει την αναγνώριση του Αρταξέρξη στον Χαρίωνα (πρβλ. Scarcella 1997, 228). Με προηγούμενο τον ακρωτηριασμό του από τον Γάρμο, μετά την αποτυχία του να φυλάξει τον σταυρωμένο Ροδάνη (Φώτιος, 74a10-6), επιπλέον, κρίνοντας από την γενικότερη συμπεριφορά του βασιλιά, θεωρείται ότι οι ενέργειές του υπαγορεύονται από φόβο και εμπνέονται από το ένστικτο αυτοσυντήρησης.

Ωστόσο ακόμα και με τα παραπάνω δεδομένα, ο Δάμας προσφέρει περισσότερα στην υπόθεση του βασιλιά συγκριτικά με τον άλλο ευνούχο, Σάκα: ο τελευταίος έχει να αντιπαραθέσει, πρώτα την ανάκριση του Ευφράτη, τον οποίο εκλαμβάνει σαν Ροδάνη, και την επιστολή στον Γάρμο με τα ευχάριστα νέα και την υπόσχεση ότι σύντομα θα συλληφθεί και η Σινωνίδα (Φώτιος, 76a32 κ.ε.). Η επόμενη επιστολή αποδεικνύεται συντριπτική για το ηθικό του βασιλιά, καθώς τον πληροφορεί ότι η Σινωνίδα παντρεύτηκε τον βασιλιά της Συρίας (Φώτιος, 76a12-20). Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της δράσης των δύο ευνούχων, σημειώνεται η σαφής υπεροχή του Δάμα: του αποδίδονται περισσότερες ενέργειες για την εκπλήρωση της αποστολής του. Κανένα από τα μηνύματά του προς τον Γάρμο δεν περιέχει δυσάρεστο νέο, σε αντίθεση με την τελευταία επιστολή του Σάκα. Τέλος, η βασιλική δυσαρέσκεια και η αποδιδόμενη κατηγορία στον Δάμα χαρακτηρίζεται από το «ώς ενόμιζε»: οι αποφάσεις του ηγεμόνα λαμβάνονται από την παρόρμηση της στιγμής και των εντυπώσεων που σχηματίζει.

Με τον θάνατο του Δάμα (Φώτιος, 77a14-5) η κατάσταση φαίνεται να εξομαλύνεται σταδιακά για την πλευρά των ηρώων: η Σινωνίδα μοιάζει να έχει ξεφύγει οριστικά τον κίνδυνο (Φώτιος, 77a13-4, 78a30-1), τουλάχιστον τον κίνδυνο από τον Γάρμο και τον ευνούχο του, ενώ ακόμα και η σύλληψη του Σωράιχου (Φώτιος, 78a11-24) και η δεύτερη σταύρωση του Ροδάνη (Φώτιος, 78a24-40) έχουν θετική κατάληξη. Ο Δάμας μοιάζει να είναι η πραγματική κινητήρια δύναμη της καταδίωξης. Υποστηρίζεται εδώ ότι το τέλος του προβάλλει την τιμωρία του ως

απόδοση θείας δικαιοσύνης, γιατί παρέμεινε στην υπηρεσία ενός απάνθρωπου, σχεδόν δαιμονικής φύσης, ηγεμόνα με τις διαταγές του οποίου εκτελείται, σε αντίθεση με τον «δίκαιο» Σωράιχο (Φώτιος, 75a20), ο οποίος αρχικά υπηρέτησε πιστά τον ίδιο μονάρχη. Ο Σωράιχος αποτελεί την εξαίρεση στον ανθρώπινο τύπο του Ασιάτη «βάρβαρου», του υποταγμένου στην τυραννική αρχή (Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 3.14 (1285a Bekker) και ιδίως όσων προέρχονται από την Κοίλη Συρία και την Χαλδαία και χαρακτηρίζονται από πανουργία, επιβουλή και δουλοπρέπεια (Dowden 2019, 91).

Συνοψίζοντας, οι σκηνές σταύρωσης παρουσιάζονται περισσότερο από μια φορά στο μυθιστόρημα των *Βαβυλωνιακῶν*, αλλά δεν αποτελούν αποκλειστικότητα του, καθώς απαντούν και σε άλλα έργα του ίδιου λογοτεχνικού είδους. Ως συμβολική θανατική καταδίκη κακούργων, δούλων και ανθρώπων κατώτερης κοινωνικής στάθμης, αποδίδονται σε ήρωες και ηρωίδες των μυθιστορημάτων ως δήλωση ύψιστης τραγικότητας και κακοτυχίας. Αντίστοιχα, σε αυτόν καταδικάζονται συχνά οι εμβληματικοί «κακοί» των έργων, ως απόδειξη επικράτησης της δικαιοσύνης, της νίκης του καλού, της αποκατάστασης της θείας τάξης, της κοσμικής αρμονίας. Όλα τα παραπάνω ασφαλώς ισχύουν σε συνδυασμό με τον αντίκτυπο στον συναισθηματικό κόσμο του αναγνωστικού κοινού.

Αναφορικά με τους ευνούχους, η παρουσία τους συνδέει τον βασιλικό τους κύριο και τον κόσμο του παλατιού με εκείνον του υπόλοιπου κόσμου. Αποτελούν τους φορείς της βασιλικής εξουσίας και δρουν ως αντιπρόσωποι τους βασιλικού τους κύριου, συχνά ασκώντας ανήκουστη βία. Υποστηρίζεται όμως, ότι ειδικά στα *Βαβυλωνιακά*, οι ευνούχοι, όπως και οι σταυρικές καταδίκες λειτουργούν όχι απλώς ως λογοτεχνικά μοτίβα, αλλά και ως χαρακτηριστικά μεγάλης συμβολικής δύναμης: είναι εικόνες του απόλυτου ηγεμόνα ως αντιπρόσωπου της αδικίας, της σκληρότητας, της εγωπάθειας και τονίζουν την ανάγκη να νικηθεί ή/και προαναγγέλλουν την τελική του ήττα με βία. Πρόκειται για την έκφραση της άκρατης βαρβαρότητας, η οποία προβάλλεται και από άλλες εικόνες-μοτίβα, όπως υποστηρίζεται και στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΣΚΗΝΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΝΙΒΑΛΙΣΜΟΥ²⁸ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕ ΛΗΣΤΕΣ

Μετά τις σκηνές σταύρωσης και ακρωτηριασμού και του ρόλου των βασιλικών ευνούχων, έπονται οι σκηνές ανθρωποφαγίας/κανιβαλισμού και η σύνδεσή τους με τους ληστές, η οποία επισημαίνεται και στα *Φοινικικά*. Ωστόσο, επιβάλλεται να προηγηθεί η αναφορά σε αντίστοιχες σκηνές στην Οδύσσεια. Πέραν των συντρόφων του Οδυσσέα τους οποίους καταβροχθίζει η Σκύλλα, το έπος σφραγίζεται με περιστατικά ανθρωποφαγίας στην χώρα των Κυκλώπων, κατόπιν στο βασίλειο των Λαιστρυγόνων (ακολουθώντας τη σειρά κατάταξης του έπους).

Η συνάντηση με τον Κύκλωπα Πολύφημο αποβαίνει μοιραία για κάποιους από τους συντρόφους του Οδυσσέα (*Οδύσσεια*, 9.288-93, 344). Παράλληλα όμως, αναδεικνύονται τα ηγετικά χαρίσματα της ψυχραιμίας του ήρωα (*Οδύσσεια*, 9.299-305, 310-1), της ευρηματικότητας (*Οδύσσεια*, 9.318-30, 363-7, 324-35), του θάρρους και της δύναμης επιβολής του στους άνδρες του (*Οδύσσεια*, 9.376-7). Ο Πολύφημος παραλληλίζεται σύμφωνα με άποψη ερευνητή (Weimer 2022, 82-3) με το πρότυπο του βασιλιά-τύραννου, σε αντίστιξη με εκείνο του Φαίακα βασιλιά Αλκίνοου. Ταυτόχρονα όμως, μοιάζει να τιμωρεί, όπως υποστηρίζεται (Weimer 2022, 85), τους ξένους, οι οποίοι εισέρχονται χωρίς πρόσκληση στην σπηλιά του και αρπάζουν τα αγαθά του (*Οδύσσεια*, 9.216 κ.ε., 231-2). Επιπλέον, οι τελευταίοι παραλληλίζονται με την ληστρική συμπεριφορά των μνηστήρων της Πηνελόπης (Weimer 2022, 86-7). Ωστόσο, η άφιξη στην χώρα των Λαιστρυγόνων (*Οδύσσεια*, 10.80 κ.ε.) χαρακτηρίζεται σημαντικότερη: η συνακόλουθη σφαγή των συντρόφων του Οδυσσέα από τους τελευταίους (*Οδύσσεια*, 10.118-32, πρβλ. 10.114-6) θέτει με περισσότερη ευκρίνεια το πλαίσιο της ανθρωποφαγίας. Αφενός, οι Κύκλωπες είναι ανθρωπόμορφα τέρατα, ζουν ποιμενική ζωή, φαίνεται να αγνοούν τον οργανωμένο κοινωνικό βίο:

²⁸ Οι δύο όροι παρατίθενται ως συνώνυμοι (πρβλ. λημμ. «ανθρωποφάγος»-«κανίβαλος» λεξικά Γεωργακά, Κριαρά, Τριανταφυλλίδη, <https://www.greek-language.gr/greekLang/index.html> και Μπαμπινιώτη) στη νέα ελληνική γλώσσα. Κατά τον Weimer (2022, 23, 43), η χρήση του όρου «κανίβαλος» και των παραγώγων του θα αποτελούσε αναχρονισμό, προκειμένου για την αρχαία ιστορία, καθώς πρωτοεμφανίζεται σε νεότερη εποχή και προέρχεται από πηγή εκτός Ευρώπης. Συγκεκριμένα, «Κανίμπα», σύμφωνα με πληροφορίες του Κολόμβου, ήταν το όνομα φυλής των «Δυτικών Ινδιών» ή των Μογγόλων. Η δίαιτα και των δύο φερόταν να περιλάμβανε και την κατανάλωση ανθρώπινης σάρκας. Ο εξερευνητής, ο οποίος πίστευε ότι είχε φτάσει στην Ασία, θεωρούσε ότι το συγκεκριμένο όνομα είχε αποδοθεί στην φυλή των ιθαγενών, επειδή τα εδάφη τους συνόρευαν με το βασίλειο του Μογγόλου Χαν (ή Καν) (*Χριστόφορος Κολόμβος, η ανακάλυψη της Αμερικής, Ημερολόγιο πλοίου, 1492-1493*, Αθήνα 1984, 89, 94, ιδίως, 115, όπου αναφέρεται «ο λαός του (Μογγόλου) Χαν είναι οι Κανίμπα που συνορεύουν με αυτόν τον λαό, τον οποίο τρέμουν όλοι οι υπόλοιποι εδώ», και 124, όπου παρουσιάζουν οι ντόπιοι ως θύματα των Κανίμπα).

συλλέγουν τους καρπούς της γης και δεν ασχολούνται με την καλλιέργειά της, οι μεταξύ τους σχέσεις είναι χαλαρές, δεν αναφέρεται κάποιος αρχηγός, δεν προκύπτει ότι έχουν κάποια κοινωνική οργάνωση, δεν υπάρχει κάποια νύξη για σχηματισμό οικογενειών. Αφετέρου, οι Λαιστρυγόνες, μολονότι αποτελούν και αυτοί το αντίθετο άκρο των φιλόξενων Φαιάκων, αν και τους διαφοροποιεί από τους ανθρώπους το γιγαντιαίο ύψος τους (*Οδύσσεια*, 10.112-3, 120), παρουσιάζονται να έχουν θεσμούς και οργανωμένη κοινωνική ζωή (*Οδύσσεια*, 10.81, 114). Μολαταύτα, βουλιάζουν τα πλοία του Οδυσσέα και προκαλούν εκατόμβη των πληρωμάτων τους, προκειμένου να τραφούν με τα πτώματα. Το τελευταίο χαρακτηριστικό τους τοποθετεί στο επέκεινα του πολιτισμένου βίου και τους σφραγίζει ανεξίτηλα ως τους κατεξοχήν «άλλους».

Ένας τέτοιου είδους «άλλος» μυθιστορηματικός χαρακτήρας απαντά ήδη στην αρχή των *Βαβυλωνιακῶν*: το ζεύγος των πρωταγωνιστών, μετά την πρώτη ανεπιτυχή σταυρική καταδίκη του Ροδάνη και ενώ καταδιώκεται από τους στρατιώτες του βασιλιά Γάρμου, καταφεύγει στο «οἶκημα» ενός «ληστή», ο οποίος φέρεται να καταβρόχθιζε τα θύματά του (Φώτιος, 74b31-2). Ο δράστης και το περιστατικό αξίζουν αναφορά μεγαλύτερης έκτασης από την εξαιρετικά βραχύλογη του Φώτιου, ιδίως όταν η ανθρωποφαγία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα το οποίο, μεταξύ άλλων περιστατικών βίας, αναγνωρίζεται ως υποείδος στα μυθιστορήματα.²⁹ Η παρουσίαση της ανθρωποφαγίας αποσκοπεί να καταδείξει τη συνάρτησή της με άτομα ή/και ομάδες συγκεκριμένης ιδιότητας, όσους χαρακτηρίζονται «ληστές» στα μυθιστορήματα. Επίσης, γίνεται μια απόπειρα διερεύνησης της ταυτότητας των «ληστών» και ερμηνείας της παραπάνω συνάρτησης. Τελικά, ο στόχος είναι να δοθεί μια απάντηση στο ερώτημα, ποιος είναι ο λόγος της επίμονης παρουσίας ληστών στα δύο έργα αναφοράς και σε επέκταση σε άλλα μυθιστορήματα.

Προτάσσεται όλων μια εννοιολογική αποσαφήνιση: οι δυο όροι της επικεφαλίδας («ανθρωποφαγία-κανιβαλισμός») χρησιμοποιούνται εδώ αδιακρίτως, καθώς είναι σημασιολογικά ισοδύναμοι στη νέα ελληνική γλώσσα, στην οποία όμως, δεν απαντά κάποια λέξη για να δηλώνεται ειδικά η σαρκοφαγία εντός του ίδιου γένους/είδους. Εύστοχη είναι η παρατήρηση του Weimer (2022, 40 κ.ε.) ότι με τον όρο «ανθρωποφαγία» χαρακτηρίζεται η κατανάλωση ανθρώπινης σάρκας τόσο από τον ίδιο τον άνθρωπο, όσο και από τα υπόλοιπα πλάσματα του ζωικού βασιλείου

²⁹ “...subgenre in the field of the ancient fiction...”, Stephens, Winkler 1995, 7.

(πρβλ. ανθρωποφάγο αρπακτικό, κήτος), ωστόσο, δεν εντοπίζεται κάποια (νεο-)ελληνική λέξη με την οποία να αποδίδεται ο «κανιβαλισμός» ανάμεσα σε μέλη του ίδιου γένους εκτός του ανθρώπινου.³⁰

Ως πρώτο στάδιο προσδιορισμού της ταυτότητας των ληστών στα δύο έργα αναφοράς θεωρείται σκόπιμη η διερεύνηση του περιεχομένου του όρου «ληστής». Δυσκολίες προκύπτουν από την πρώτη κιάλας προσέγγιση: ο χαρακτηρισμός ως «ληστής»/“latro” όποιου «προβαίνει στην αφαίρεση περιουσιακού στοιχείου από τον κάτοχό του με την άσκηση ή την απειλή άσκησης βίας» (*LSJ, OLD*),³¹ δεν διακρίνεται από σημασιολογική πληρότητα, δεδομένης της ευρύτητας του όρου στην Αρχαιότητα, αντίστοιχης με τη συχνότητα του φαινομένου σε Ελλάδα και Ρώμη (McGing 1998, 159).³² «Ληστής»/“latro”³³ ήταν δυνητικά οποιοσδήποτε παρέμενε εκτός των ενδεικνυόμενων κοινωνικών ορίων και προέβαινε σε χρήση βίας. Στο πλαίσιο αυτό ως «ληστής»/“latro” χαρακτηρίζονταν δυνητικά ο εγκληματίας του κοινού ποινικού δικαίου, ο πολιτικός αντίπαλος, ο στασιαστής, ο (αποτυχημένος) σφετεριστής, ο βάρβαρος εισβολέας, ο μισθοφόρος εχθρικού στρατού (Hopwood 1998, 195-6, McGing 1998, 159-60, πρβλ. Dowden 2013, 43, MacMullen 1966, 255), τελικά, εκείνος ο οποίος φαινόταν να απειλεί την κοινωνική τάξη, αρμονία και ασφάλεια, ο «άλλος», ο «εκτός», όπως παραπάνω οι Κύκλωπες και οι Λαιστρυγόνες.

Ως επακόλουθο των προηγούμενων, μοιάζει η έδρα του «άλλου» να περιορίζεται στην διάσταση του χώρου με την ευκλείδεια σημασία: οι ληστές είναι αναμενόμενο ότι ζουν σχεδόν απομονωμένοι σε περιοχές απρόσιτες ή έστω δυσπρόσιτες, από τις οποίες εξορμούν και στις οποίες καταφεύγουν για προστασία (McGing 1998, 161, πρβλ. Dowden 2013, 50). Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν ισχύει απόλυτα: αφενός, μαρτυρείται η δράση ληστών και σε αστικά κέντρα (Riess, Fagan 2016, 233 κ.ε., πρβλ. MacMullen 1966, 255), γεγονός στο οποίο οφειλόταν ο υψηλός δείκτης επικινδυνότητας στην ίδια την Ρώμη και όχι μόνο (Grünwald 2004, 24). Αφετέρου, δεν ισχύει η πλήρης αποκοπή του ληστή από το υπόλοιπο

³⁰ Για την απόδοση του όρου στα αρχαία ελληνικά, πρβλ. Weimer 2022, 32.

³¹ Εξάλλου η βία συνιστά καθοριστικό στοιχείο για παρόμοια αναγνώριση και τον χαρακτηρισμό κάποιου παράνομου ως “latro” (*OLD*), ανάμεσα σε πολλά κριτήρια και κατηγορίες κατάταξης, πρβλ. Grünwald 2004, 15. Ο όρος προέρχεται από το ελληνικό «λάτρης/λατρεύω» με τη μεταγενέστερη σημασία του «ασκώ βία με σκοπό την χρηματική απολαβή/ανταμοιβή», *LSJ* και Grünwald 2004, 15-6 και 29.

³² Βλ. όμως, και Dowden 2013, 42-3, όπου επισημαίνεται η δράση όσων κακοποιών αφαιρούσαν περιουσιακά στοιχεία χωρίς την άσκηση βίας.

³³ Εκτός του όρου “latro”, απαντά και ο όρος “praedo”, ο οποίος όμως, δεν διαφοροποιείται σημασιολογικά, απλώς βρισκόταν σε χρήση παλαιότερα, όπως διευκρινίζεται (Dowden 2013, 43).

κοινωνικό σύνολο, καθώς, είτε υπήρξε συνεργασία και κάλυψη από ντόπιους πληθυσμούς σε ληστές (McGing 1998, 169 κ.ε., ενώ για κλίμα σύγκρουσης και απροκάλυπτη εχθρότητα, βλ. McGing 1998, 168-9), είτε η υποστήριξη εξασφαλιζόταν μέσα από πελατειακές σχέσεις με ισχυρά πρόσωπα της κατά τόπους ανώτερης τάξης (McGing 1998, 161-6).

Παρόλο που τις βασικές πηγές αποτελούν τα μυθιστορήματα των *Βαβυλωνιακῶν* και των *Φοινικικῶν*, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται απόπειρα να αξιοποιηθούν δύο σύγχρονά τους ιστορικά έργα, εκείνα του Δίωνα Κάσσιου κυρίως, και του Ηρωδιανού. Διαπιστώνεται ότι σε αυτά η ληστεία προβάλλεται μέσα από πρόσωπα-πρωταγωνιστές, όπως ο Corocotta³⁴ (Δίωνας Κάσσιος 56.43.3, πρβλ. Grünewald 2004, 112), ο Ιούλιος Ματέρνος, ο Βούλλας³⁵ (Ηρωδιανός 1.10.1-7, Δίωνας Κάσσιος 76.10.1, αντίστοιχα, Shaw 1984, 44 κ.ε., Grünewald 2004, 3, 112, 161). Η δράση των τελευταίων δεν προσιδιάζει σε απλούς εγκληματίες, αντιθέτως, παρουσιάζονται αυτοί να αναλαμβάνουν συχνά έναν κοινωνικό, ενδεχομένως και πολιτικό, ρόλο, καθώς (με εξαίρεση τον Corocotta) προχωρούν ακόμη και σε σύγκρουση με κάποιον αυτοκράτορα-υπόδειγμα διαφθοράς, ανικανότητας, μοχθηρίας, ακαταλληλότητας για την θέση την οποία κατέχει. Τελικά, υπερिσχύουν έναντί του, ή πολύ περισσότερο τον ταπεινώνουν,³⁶ κυρίως με την ευστροφία και την ευρηματικότητά τους, αποτελώντας το ηθικό του αντιστάθμισμα. Ο ληστής καταλήγει να συνιστά έναν λογοτεχνικό τόπο και όχι έναν ανθρωπολογικό τύπο, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Grünewald (2004, 3, 161 κ.ε.).

Ως αντιπροσωπευτικό δείγμα επιλέγεται εδώ ο Βούλλας (Δίωνας Κάσσιος 76.10.1), καθώς φέρεται να έδρασε επί Σεπτίμιου Σεβήρου, συνεπώς βρίσκεται εγγύτερα χρονικά στα έργα αναφοράς. Όπως συνάγεται από συγκεκριμένα στοιχεία, πρόκειται για απλή επινόηση προσώπου με συμβολική σκοπιμότητα, χωρίς ιστορικό αντίκρισμα. Αρχικά, τονίζεται ότι το όνομά του είναι αμάρτυρο από άλλες φιλολογικές πηγές (Grünewald 2004, 111). Παράλληλα, αξιοσημείωτη είναι η ηχητική ομοιότητα του ονόματός του με το όνομα του δικτάτορα Σύλλα (στην λατινική απόδοση “Sulla”). Στον Βούλλα αποδίδεται η προσωνομία «Εὐτυχής» (“Felix”), την οποία έφερε και ο Σύλλας, όπως

³⁴ Για το όνομά του, βλ. Grünewald 2004, 112.22.

³⁵ Η απόδοση των ονομάτων από τους ιστορικούς, όπως αποδίδεται από τους ιστορικούς Ηρωδιανό 1.10.2, Δίωνα. Κάσσιο 77.10.1 αντίστοιχα.

³⁶ Η ιστορία του Corocotta έχει διαφορετική κατάληξη από τις αντίστοιχες των άλλων δύο, αλλά και εδώ αναδεικνύεται η ευστροφία του ληστή, η οποία αναγνωρίζεται από τον (υποδειγματικό) ηγεμόνα Αύγουστο (Δίωνας Κάσσιος 56.43.3).

εξάλλου και οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες από τον Κόμμοδο και μετά. Δηλωτική είναι και η σημασία του ονόματός του: η “*bull*” συνιστά ένα διακριτικό, αποκλειστικά προορισμένο για τον αυτοκράτορα και τα μέλη της οικογένειάς του. Ακόμη και ο αριθμός των μελών της συμμορίας του Βούλλα είναι ίσος με τον αριθμό των συγκλητικών της εποχής κατά την οποία έδρασε ο λήσταρχος. Ο Βούλλας παρουσιάζεται συμβολικά σαν το αντίθετο του αυτοκράτορα. Θεωρείται γέννημα της ατμόσφαιρας κατά την θανάσιμη πάλη μεταξύ των τριών ανταπαιτητών του θρόνου, του Σεπτίμιου Σεβήρου, του Κλώδιου Αλβίνου και του Πεσκήνιου Νίγρου (Grünwald 2004, 111-2).

Περνώντας στην εξέταση των μυθιστορημάτων και των μορφών των ληστών οι οποίες προβάλλουν, στην βραχυλογική αναφορά του Φώτιου ο ληστής των *Βαβυλωνιακῶν* παρουσιάζεται όχι μόνο να ασκεί βία, αλλά και να προβαίνει σε πράξη ιδιαίτερος αποκρουστική, εκείνη της ανθρωποφαγίας. Ομοίως, στα *Φοινικικά* η ομάδα των ληστών, φαίνεται να εκτελεί ανθρωποθυσία και ακολούθως να καταναλώνει μέρος των σπλάχνων του θύματος. Παρόμοια σκηνή εξελίσσεται με θύμα την κεντρική ηρωίδα του Αχιλλέα Τάτιου, Λευκίππη, αν και στην τελευταία περίπτωση, όπως αποδεικνύεται κατόπιν, πρόκειται για σκηνοθετημένη ενέργεια, με την οποία επιτυγχάνεται η εξαπάτηση των ληστών-βουκόλων (3.15 κ.ε.). Ως λογική συνέπεια, τίθεται το ερώτημα, μήπως η ανθρωποθυσία και η ακόλουθη πράξη της ανθρωποφαγίας συνιστούν μοτίβο και χρησιμοποιούνται αποκλειστικά προκειμένου να προκληθούν έντονα συναισθήματα στους αναγνώστες του έργου μέσα από την απέχθεια ή καλούνται να εξυπηρετήσουν κάποιον επιπλέον σκοπό, ενδεχομένως να αποδώσουν και την εικόνα του κατεξοχήν «άλλου», του «πέραν των ανθρώπινων ηθικών νόμων», όπου φέρεται να ανήκουν και οι «ληστές» των έργων (Dowden 2013, 49-50).³⁷

Έχει υποστηριχτεί από τον Weimer στην διδακτορική του διατριβή η ενδιαφέρουσα θέση ότι αρχικά η εικόνα της ανθρωποφαγίας/του ανθρωποφάγου παρέπεμπε σε εκείνην του δυνατού, του κυνηγού, μέσα από τον πρωτόγονο φόβο του θηράματος για τον θηρευτή, της προαιώνιας ανθρώπινης αίσθησης του κινδύνου να καταλήξει βορά των αρπακτικών του ζωικού βασιλείου (2022, 44). Με το πέρασμα του χρόνου ωστόσο, ο φόβος αναμειγνύεται με θαυμασμό για τους θεούς, τους βασιλείς και τους ήρωες, οι οποίοι παρουσιάζονται να συνδέονται

³⁷ Εύστοχα επισημαίνεται από τον Dowden 2013, 50, ότι στα μυθιστορήματα οι ληστές παρουσιάζονται με ονόματα αντάξια της ηθικής τους ποιότητας, «Θήρων», «Τραχίνος», «Θρασυλέων».

άμεσα με την ανθρωποφαγία, ως επιβολή αντιποίνων ή έστω ως απλή διακήρυξη-απειλή, ως ένα σύμβολο δύναμης και ως απεικόνιση σχέσης νικητή-νικημένου, κατακτητή-κατακτημένου, αλλά και ως μέτρο πρόληψης μιας ενδεχόμενης εξέγερσης (2022, σπορ.).³⁸ Ακόμη μεταγενέστερα, η πράξη της ανθρωποφαγίας ταυτίζεται πλέον αποκλειστικά με τον «εκτός πολιτισμού» και είναι απόδειξη ανθρώπου κατώτερης στάθμης.³⁹

Με βάση τα παραπάνω, η εικόνα του ανώνυμου ληστή των *Βαβυλωνιακῶν* δεν φαίνεται να συμπλέει με την αντίστοιχη του εξιδανικευμένου ηρωικού τύπου στα προαναφερθέντα ιστορικά έργα ως αντίπαλο δέος ενός τύραννου. Η διατύπωση του Φώτιου στιγματίζει ανεξίτηλα, καθώς τα θύματα του ληστή κατέληγαν απλώς «πιάτα» στο τραπέζι του (Φώτιος, 74b31-2, «...ληστοῦ τοὺς παροδίτας ληστεύοντος καὶ τούτους ἑαυτῷ ποιούμενου τράπεζαν...»). Με αυτόν τον τρόπο, ο ληστής φαίνεται να αποτελεί όχι ηθικό αντιστάθμισμα, αλλά συμπλήρωμα του βασιλιά Γάρμου, ο οποίος επιβάλλει επώδυνες θανατικές ποινές (ενδεικτικά, Φώτιος, 74a12) και βασανιστήρια, σε γυναίκες (Φώτιος, 77b30-3) και άνδρες, με μόνο κανόνα απόδοσης δικαιοσύνης την επιθυμία του (Φώτιος, 74b15-6) και φαίνεται να αντλεί σαδιστική ευχαρίστηση από την δυστυχία και τον πόνο των καταδικασμένων από τον ίδιο (Φώτιος, 78a25-8). Μολονότι ο βασιλιάς δεν εμφανίζεται να τρέφεται με τις σάρκες των θυμάτων του, μοιάζει σαν ξεκάθαρη απειλή εναντίον του κοινωνικού συνόλου, όπως εξάλλου και ο κάθε ανθρωποφάγος (Harland 2007, 56-7), με το δικαίωμα ζωής και θανάτου στους υπηκόους του και την απόλυτη εξουσία που ασκεί (πρβλ. Κανανου 2019, 116). Ο Ροδάνης και η Σινωνίδα καταδιώκονται από έναν απάνθρωπο τύραννο και κινδυνεύουν από ένα ανθρωπόμορφο τέρας.

Διαφορετικά από τα *Βαβυλωνιακά*, στα *Φοινικικά* η ληστρική δράση διενεργείται σε επίπεδο ομάδας. Παρά την μικρή έκταση του επεισοδίου

³⁸ Για παρόμοιες περιπτώσεις, βλ. στη μεσοποταμιακή και αιγυπτιακή μυθολογία και ιστορία (Weimer 2022, 63 κ.ε., 165-92) και στην γνωστότερη σε μας ελληνική μυθολογία (Weimer 2022, 73-133). Ο Κρόνος, ο Τάνταλος, τα «θυέστεια δείπνα» συνιστούν ενδεχομένως τις περιπτώσεις τις οποίες η μνήμη θα ανέσυρε πιθανόν ευκολότερα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, πως σε όλες τις παραπάνω (και όχι μόνον σε αυτές) διηγήσεις, θέση θύματος κατέχουν (τα) παιδιά, ενώ (ενδεχομένως ακούσιου/εν αγνοία τους, όπως ο Θυέστης) θύτες αναδεικνύονται οι γονείς-πατέρες: ένα επιπλέον στοιχείο το οποίο προβάλλει την ανθρωποφαγία ως κορυφαίο σύμβολο της επικράτησης του ισχυρού απέναντι στον ανίσχυρο.

³⁹ Σύμφωνα με τον Weimer, η αλλαγή οφείλεται στα έργα εθνογράφων και παραδοξογράφων, συγκεκριμένα στην ανάμειξη φημών και στερεοτύπων στα έργα τους, πάντως, σε εποχή μετά τον Ηρόδοτο. Αντιθέτως, πολλοί σύγχρονοι ερευνητές απέδωσαν λανθασμένα στον Αλικαρνασέα ιστορικό την διαμόρφωση και μόνιμη προβολή μιας μανιχαϊκού πνεύματος εικόνας, εκείνη του πολιτισμένου, Έλληνα, ο οποίος υπακούει σε νόμους και του βάρβαρου/μη Έλληνα, απολίτιστου, κτηνώδους «άλλου» (Weimer 2022, 135-63).

του έργου, όπως αυτό σώζεται, είναι δυνατή μια ευρύτερη θεώρηση. Οι ληστές παρουσιάζονται να επιδίδονται στις τρεις κορυφαίες αποκρουστικές, συμβολικές πράξεις, οι οποίες διακρίνουν ανθρώπους πρωτοφανούς αγριότητας και εξαιρετικά χαμηλού πολιτισμικού επιπέδου και ηθικής (Harland 2007, 58): πρόκειται για την ανθρωποθυσία, την ανθρωποφαγία και τα σεξουαλικά όργια (Harland 2007, 73).⁴⁰ Δυστυχώς, λόγω της μικρής σωζόμενης έκτασης και της αποσπασματικότητας του κειμένου, η ταυτότητα των ληστών ανήκει στα στοιχεία τα οποία παραμένουν άγνωστα.⁴¹

Παράλληλα, σημειώνεται εδώ η θέση παλαιότερων ερευνητών ότι οι ληστές των *Φοινικικῶν* έχουν αντίστοιχο στην ιστορική πραγματικότητα, η οποία υπήρξε πηγή έμπνευσης για την λογοτεχνία (Stephens, Winkler 1995 319-21, Morgan 1998, 3366-9, πρβλ. Winkler 1980, 175-6) ή αντιστρόφως, ότι οι ιστορικοί (ο Δίωνας Κάσσιος ή/και η πιθανή πηγή του, ο Μάριος Μάξιμος) αντλούν από κάποιο μυθιστόρημα (Rutherford 2000, 108-9). Η σχέση επίδρασης μεταξύ ιστορίας και λογοτεχνίας φαίνεται να ενισχύεται και από την αναφορά ληστρικών ομάδων στα έργα των Αχιλλέα Τάτιου (3.9-4.12) και Ηλιόδωρου (1.5.2-6.2). Από τα συγκεκριμένα μυθιστορήματα προκύπτουν δύο επιπρόσθετα στοιχεία, ένα γεωγραφικού προσδιορισμού, καθώς ως χώρος δράσης των ληστών αναφέρεται η Αίγυπτος, και το προσωνόμιο «βουκόλοι» το οποίο τους αποδίδεται. Και τα δύο επαναφέρουν το ιστορικό έργο του Δίωνα Κάσσίου, συγκεκριμένα το χωρίο σχετικά με το κίνημα των «Βουκόλων» της Αιγύπτου την εποχή της βασιλείας του Μάρκου Αυρήλιου (71.4), όπως θα εκτεθεί παρακάτω (σς. 36 κ.ε.).

Με βάση τα προηγούμενα, θεωρείται σκόπιμο να διερευνηθεί η ενδεχόμενη σχέση των ληστών των *Φοινικικῶν* με τρία άλλα στοιχεία, αλλά και των τελευταίων μεταξύ τους: με την Αίγυπτο, τους βουκόλους (ευρύτερα) και τους Βουκόλους (του Δίωνα Κάσσίου συγκεκριμένα). Υποστηρίζεται ότι όσοι παραλληλισμοί και όσα στοιχεία μοιάζουν κοινά ανάμεσα σε βουκόλους-Βουκόλους και τους ληστές των *Φοινικικῶν* συνιστούν σκόπιμη επιλογή του δημιουργού του τελευταίου έργου Λολλιανού, με συγκεκριμένο απώτερο στόχο, όπως εξάλλου απώτερος

⁴⁰ Πρβλ. Dowden 2013, 50-1, για τις συνήθειες, την αίσθηση αδικίας, την λαιμαργία και άλλα χαρακτηριστικά και χαρακτηρισμούς οι οποίοι αποδίδονταν στους ληστές.

⁴¹ Απροσδιοριστία διακρίνει τον τόπο και τον χρόνο εξέλιξης της υπόθεσης, τις σχέσεις των επώνυμων ηρώων (Γλαυκέτης, Περσίς, Άνδρότιμος) μεταξύ τους και με τους ληστές, την ταυτότητα, το όνομα, το φύλο και την ιδιότητα του θύματος της ανθρωποθυσίας (βλ. ενδεικτικά, Winkler 1980, 173-4, Stephens, Winkler, 1995, 349-50) και την ταυτότητα του συγγραφέα (Stephens, Winkler 1995, 316-8).

στόχος αποδίδεται και στον χαρακτήρα του ανώνυμου ληστή των *Βαβυλωνιακῶν*.

Ξεκινώντας από τη σχέση με την Αίγυπτο, σε αποσπάσματα ηρωικών διηγήσεων σε δημοτική γραφή παραδίδεται να πρωταγωνιστούν πολεμιστές με την εναλλακτική μετάφραση «Ασιάτες» ή «ποιμένες» (Rutherford 2000, 109 κ.ε.). Η διαμορφωμένη εικόνα των επικίνδυνων ποιμένων/βουκόλων, ακόμη περισσότερο, η ταύτισή τους με αλλοεθνείς, φαίνεται να έχουν ακόμα παλαιότερες ρίζες: ήδη στην φαραωνική Αίγυπτο, και μάλιστα κατά την διάρκεια του Αρχαίου Βασιλείου, η σημασία της παραπάνω λέξης αποδίδεται ως «βάρβαρος», «εχθρός». Σε επόμενη φάση, αυτήν του Μέσου Βασιλείου, οι «βάρβαροι»/«εχθροί» απεικονίζονται εικαστικά ως ποιμένες (Rutherford 2000, 113 κ.ε.): η σημασία του επικίνδυνου εισβολέα και του ποιμένα μοιάζουν να συγκλίνουν και να συναντώνται στην εικόνα του κατεξοχήν εχθρού, του Ασιάτη.

Σε νεότερη εποχή αντιθέτως, η έννοια του «βουκόλου» παρουσιάζεται να συνδέεται με εκείνη του φρουρού-προστάτη των ακτών εναντίον των εχθρών-εισβολέων: ανατρέχοντας στον Στράβωνα (17.1.6, 17.1.19) και μέσω αυτού και στον Ερατοσθένη, παραδίδεται ότι πριν την έλευση του Αλέξανδρου στην χώρα, στην περιοχή Φάρου-Ρακώτιδος δρούσαν βουκόλοι, επιφορτισμένοι με τα καθήκοντα ακτοφυλάκων, να επιτηρούν και να εμποδίζουν την προσέγγιση, πολύ περισσότερο την διείσδυση στο εσωτερικό, των επιδρομέων, κυρίως των Ελλήνων (πρβλ. *Ὀδύσσεια*, 13.222).⁴² Σύμφωνα με τις παραπάνω πηγές, το όνομα των μελών της συγκεκριμένης ιδιότυπης ακτοφυλακής και δείγμα της αιγυπτιακής «εθνικής» υπερηφάνειας απέναντι στους ξένους είναι «βουκόλοι». Στο συγκεκριμένο σημείο αναδύεται και το ερώτημα, αν η περιοχή με την οποία συνδέονται οι βουκόλοι-ακτοφύλακες ως σύμβολο της «εθνικής» υπερηφάνειας των ντόπιων είναι τυχαία ή συνιστά σκόπιμη επιλογή, προκειμένου να συμπίπτει με την αντίστοιχη της κατοπινής οικοδόμησης της Αλεξάνδρειας, πόλης-κατοπινού συμβόλου των ξένων.

Στην εξιστόρηση του Δίωνα Κάσσιου, αποδίδεται μια νέα ερμηνεία στον όρο «βουκόλοι»: το όνομα υιοθετεί συγκεκριμένη ομάδα επαναστατών («Βουκόλοι»), προβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο το εθνικό τους φρόνημα, σε ανάμνηση των ιδιότυπων ακτοφυλάκων-βουκόλων, όπως

⁴² Για τις ελληνικές πεποιθήσεις σχετικά με την επικινδυνότητα της Αιγύπτου ήδη από την εποχή του Ομήρου, πρβλ. *Ὀδύσσεια*, 4.483 (δυσκολία πλεύσης προς την χώρα) και Hughes 2013, 187-8 (η προσέγγιση συνεπάγεται βέβαιο θάνατο, λόγω του βασιλιά Βούσιρη και του νόμου της ανθρωποθυσίας).

υποστηρίζεται (Winkler 1980, 179-81). Το κίνημά τους φέρεται να εξελίσσεται σε ευρύτερη εξέγερση (Δίωνας Κάσσιος 71.4, «...καὶ τοὺς ἄλλους Αἰγυπτίους προσαποστήσαντες...», πρβλ. Alston 2009, 142-3) με αρχηγό κάποιον επώνυμο ιερέα, τον Ισίδωρο. Ο τελευταίος με ομάδα συντρόφων του, αφού μεταμφιέστηκαν σε γυναίκες για να εξαγοράσουν την απελευθέρωση αιχμάλωτων συντρόφων τους, κατέσφαξαν τον Ρωμαίο εκατόνταρχο, ο οποίος διαπραγματευόταν μαζί τους, θυσίασαν τον ακόλουθό του και καταβρόχθισαν τα σπλάχνα του, αφού έδωσαν όρκους (ενδεχομένως πίστης και συνέχισης του αγώνα τους). Οι Βουκόλοι σημείωσαν μεγάλες νίκες απέναντι στις ρωμαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις και έχασαν τον πόλεμο μόνο μετά την ανάμειξη του διοικητή της Συρίας, Αβίδιου Κάσσιου, και χάρη στα στρατηγήματα τα οποία ο τελευταίος εφάρμοσε.

Το επεισόδιο ανασκευάζεται και τελικά η ιστορικότητά του καταρρίπτεται από τον Winkler (1980, 175-81). Αυτό το οποίο ενδιαφέρει εδώ δεν είναι οι ιστορικές λεπτομέρειες,⁴³ αλλά ο τρόπος διαμόρφωσης των στερεοτύπων, κυρίως των σχετικών με τους Βουκόλους, ώστε να γίνει αντιπαραβολή με τους ληστές των *Φοινικικῶν*. Πράγματι, εντοπίζονται πολλοί παραλληλισμοί, όπως στην εξιστόρηση του Δίωνα Κάσσιου, η μεταμφίεση (αν και εδώ γυναικεία, διαφορετική από την αντίστοιχη των *Φοινικικῶν*)⁴⁴ των Βουκόλων (και η συνακόλουθη εξαπάτηση του Ρωμαίου αξιωματούχου), ο φόνος του εκατόνταρχου και η «θυσία όρκου» με τα σπλάχνα του ακόλουθού του, και στην αφήγηση των *Φοινικικῶν*, η θυσία του απροσδιόριστου ταυτότητας θύματος, το ψήσιμο της καρδιάς του από τους ληστές και η συνακόλουθη ορκωμοσία σε αυτήν.

Επιπλέον, σημειώνονται πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ των εχθρικών πολεμιστών/εισβολών της φαραωνικής περιόδου και των Βουκόλων του Δίωνα Κάσσιου: ιερέας ως αρχηγός τους, η εξόρμηση από το νειλωτικό Δέλτα, η άσκηση ληστείας και πειρατείας για τον ανεφοδιασμό τους, οι τελετουργίες οι οποίες τελούνται από το σύνολο των πολεμιστών ως

⁴³ Αναφέρονται ως πιθανή ιστορική βάση κάποια εβραϊκή επαναστατική κίνηση στην Κυρήνη, προγενέστερη της αντίστοιχης των «Βουκόλων» (Alston 2009, 132-3) ή συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών κοινοτήτων στην πολυεθνική Αλεξάνδρεια (Winkler 1980, 171-2). Παράλληλα, σημειώνεται η απόπειρα να τοποθετηθεί η έδρα και το ορμητήριο των Βουκόλων σε κάποια περιοχή του νειλωτικού Δέλτα, με βάση γεωλογικά, πληθυσμιακά, κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία (Alston 2009, 136-43), κατατίθενται πιθανά αίτια ευρύτερης εξέγερσης (Alston 2009, 143-4, McGing 1998, 181). Ωστόσο προβάλλεται αντίλογος, με βάση της μελέτη των συνθηκών της καθημερινότητας: δεν υπήρξε μαζικό κίνημα αντίστασης λόγω της δράσης παράνομων, έστω σε τοπικό επίπεδο (Torallas Tovar 2016, 103-12).

⁴⁴ Για παράλληλα στοιχεία με τους ληστές στις *Μεταμορφώσεις*, βλ. Winkler 1980, 158-9.

ισχυρό συνεκτικό στοιχείο των ομάδων τους (Rutherford 2000, 111-2). Παρόμοια κοινά στοιχεία επισημαίνονται και με τις μεταγενέστερες ιστορικές καταγραφές του Μανέθωνα και του Χαιρήμονα μέσω του Ιώσηπου: η εκδίωξη από την Αίγυπτο «βάρβαρων εχθρών», η επάνοδός τους ως εισβολείς, ο αρχηγός τους ο οποίος είναι ιερέας, η σύνδεσή τους με την περιοχή του Πηλούσιου στο ανατολικό Δέλτα, με έλη και καλάμια, με ακάθαρτους ανθρώπους (Rutherford 2000, 113-5, ειδικά για το Δέλτα ως πιθανό καταφύγιο και ορμητήριο, πρβλ. Alston 2009, 136-41).

Ο προσδιορισμός του χώρου ευθύνης των βουκόλων και η απόπειρα ανίχνευσης περισσότερων στοιχείων της ταυτότητάς τους σε λογοτεχνικά κείμενα και ιστορικά έργα προσθέτει ακόμη μια συνδυαστική αναφορά στο συγκεκριμένο σημείο: η «Νίκοχis» παραδίδεται ως αρχηγείο των βουκόλων του Αχιλλέα Τάτιου (4.12.8). Παπυρικές πηγές την αναφέρουν ως ορμητήριο επιδρομέων, οι οποίοι καταστρέφουν κώμες της περιοχής και δολοφονούν τους κατοίκους τους (McGing 1998, 181, Rutherford 2000, 107, Alston 2009, 135-6).

Ανεξάρτητα ωστόσο, από τα χαρακτηριστικά τα οποία αποδίδονται στους βουκόλους ειδικά της Αιγύπτου, επισημαίνονται κάποια κοινά στοιχεία στην καθημερινότητα ληστών και ποιμένων/βουκόλων ευρύτερα: η διαμονή και η δραστηριοποίηση κατά κανόνα εκτός αστικού ιστού, όπως και η αναγκαστικά συχνή κινητικότητα. Επίσης, η βία αποτελεί διακριτικό στοιχείο της ζωής τους, αν και οι βοσκοί την ασκούν συχνότερα για αμυντικούς λόγους, για προστασία των κοπαδιών από απειλές ανθρώπων και ζώων, εκτός από τις περιπτώσεις κατά τις οποίες αποπειρώνται να οικειοποιηθούν ζώα από ξένα κοπάδια. Η νυχτερινή δραστηριότητα συνιστά επίσης κοινό γνώρισμα των δύο ομάδων (Alston 2009, 143). Είναι αλήθεια ότι πολλά από τα παραπάνω ισχύουν σε σαφώς μεγαλύτερο βαθμό για τους ληστές σε σύγκριση με τους ποιμένες: οι πρώτοι οφείλουν να έχουν πρωτοβουλία κινήσεων, να επιλέγουν λεία, τρόπο και χρόνο δράσης. Παράλληλα, η βία συνέχει τη συμμορία και καθορίζει την ιεραρχική της δομή. Πάντως, τα παραπάνω χαρακτηριστικά ισχύουν και για τις δύο ομάδες ακόμα και σε διαφορετική αναλογική σχέση. Ένα παράδειγμα από τη νεότερη εποχή φωτίζει πιθανόν περισσότερο, μολονότι πρόκειται για λογοτεχνική αφήγηση και όχι ιστορική μελέτη. Πρόκειται για τις επικίνδυνες συνεννοήσεις και συχνά αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ σφουγγαράδων και ντόπιων βοσκών των βορειοαφρικανικών παραλίων για τον

ανεφοδιασμό των πληρωμάτων με νερό (Καρκαβίτσας Α., Οι σφουγγαράδες και Η δικαιοσύνη της θάλασσας, *Λόγια της πλώρης*).

Συνοψίζοντας ως εδώ, η εικόνα του ποιμένα/βουκόλου συνδέεται με την άσκηση βίας. Παρουσιάζεται να έχει πολλές πλευρές, συχνά εντελώς αντίθετες: εκείνη του εχθρού και εισβολέα, του φρουρού και προστάτη, του επαναστάτη ταμένου σε απελευθερωτικό αγώνα, του ληστή-άρπαγα. Στην πολυσημία συμφωνεί και η σχετική ρωμαϊκή άποψη: αφενός, ανακαλείται ως μορφή του μυθικού παρελθόντος, με ρομαντικά πρόσθετα και χαρακτηριστικά δόξας. Αφετέρου, ο βουκόλος ταυτίζεται με την εγκληματική, ακόμα και την προδοτική, δράση και θεωρείται προσωποποίηση του κινδύνου για την πολιτεία (Grünwald 2004, 35 κ.ε.). Η λογοτεχνική κατάληξη της μορφής του μοιάζει να συνταιριάζεται με τους επικίνδυνους Βουκόλους. Ενδεχομένως δεν είναι άσχετη η ιστορική πραγματικότητα, ιδίως στην Αίγυπτο: σε δείγμα παπυρικών εγγράφων, περιορισμένο τοπικά, συγκεκριμένα σε μια κώμη του Αρσινοΐτη νομού, από τους δεκατρείς καταγγελλόμενους οι οποίοι έχουν αναγνωριστεί από τους μηνυτές, οι εννέα αναφέρονται ως «ποιμένες» (Grünwald 2004, 30).

Η αποσπασματικότητα του κειμένου των *Φοινικικῶν* δυσχεραίνει τη συλλογή πληροφοριών και τη συναγωγή συμπερασμάτων και για τους ληστές του έργου. Ένα από τα ερωτηματικά τα οποία εγείρονται αφορά στο καταφύγιο-ορμητήριό τους. Από ίχνη στο κείμενο φαίνεται να εδρεύουν μάλλον σε αστικό χώρο, στα όρια της πόλης (Horwood 1997, 201):⁴⁵ αναφορικά με τον τόπο κατοικίας τους, γίνεται λόγος για παράθυρα («θυρίδας», P. Colon. inv. 3328, B 1v. 26), ενδεχομένως και θύρες («...τὰς θυρ[...», P. Colon. inv. 3328, B 1v. 20, πρβλ. P. Colon. inv. 3328, A 1r. 6, 8). Προφανώς, πρόκειται για τόπο κατοικίας-καταφύγιο μεγάλων διαστάσεων: οι ληστές μετά την ευωχία τους με ανθρώπινη σάρκα, αφήνουν κάποιους συντρόφους τους, έντεκα στον αριθμό («...οἱ δ' ἐπὶ τῶν νεκρῶν ταχθέντες...», P. Colon. inv. 3328, B 1v. 21-2, πρβλ. Stephens, Winkler 1995, 320), επιφορτισμένους με το έργο να φρουρούν τα νεκρά θύματά τους. Ασφαλώς δεν πρόκειται για κάποιο σπήλαιο (πρβλ., Απουλήιος, *Μεταμορφώσεις*, 4.6) ή κάποιο προχειροφτιαγμένο καταφύγιο, όπως απαιτεί η εικόνα του «εκτός πολιτισμού» (Horwood 1997, 201). Ενδεικτικό στοιχείο βαρβαρότητας συμβολικής σημασίας συνιστά το στιγμιότυπο με την καλλιτεχνική αναπαράσταση σε αγγείο της συμπλοκής Κενταύρων και Λαπίθων (P. Colon. inv. 3328, B 1v. 14,

⁴⁵ Πρβλ. Jones 1980, 245 και 245.17.

πρβλ. Stephens, Winkler 1995, 322-3), το οποίο σε σύγκριση και με άλλα έργα της ελληνικής και λατινικής γραμματείας⁴⁶ υπογραμμίζει την τροπή την οποία λαμβάνει το συμπόσιο των ληστών: οι τελευταίοι επιδίδονται σε σεξουαλικά όργια (P. Colon. inv. 3328, B 1v. 20-1) τα οποία ανακαλούν την συνέχεια και την κατάληξη του γαμήλιου συμποσίου του Πειρίθου με την απόπειρα αρπαγής της νύφης του και το όργιο αίματος το οποίο την απέτρεψε.

Ωστόσο, το σημαντικότερο στοιχείο εντοπίζεται στη σκηνή της ανθρωποθυσίας. Οι ληστές παρουσιάζονται να προχωρούν στην θυσία «παιδός», χωρίς όμως, να μας σώζονται άλλα στοιχεία για το θύμα (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 6). Έπεται ο όρκος ενίσχυσης των δεσμών ομοψυχίας μεταξύ των ληστών, ακόμα και σε περίπτωση φυλάκισης ή/και υποβολής τους σε βασανιστήρια, όπως τονίζεται (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 15-7). Το στιγμιότυπο αυτό προβάλλει τις λεγόμενες «θυσίες όρκου» (Hughes 2013, 5), εδώ όμως, με ανθρώπινο θύμα, όχι με κάποιο ζώο (Winkler 1980, 166-7).⁴⁷

Αντιπαραβάλλοντας την πράξη θυσίας των *Φοινικικῶν* με την αντίστοιχη των «θυσιών όρκου», μια πρώτη παρατήρηση αφορά στην ορολογία: στις τελευταίες απαντούν οι όροι «ὄρκιον/ὄρκια», «τόμια», «τέμνειν» (Hughes 2013, 5). Στο παπυρικό απόσπασμα εντοπίζονται αποχρώσεις ελαφράς διαφοροποίησης, καθώς και λεξιλογικά και σημασιολογικά παράλληλα: «ἀποτέμνειν», «ἐντέμνειν»,⁴⁸ «ὀμόσαι» (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 11, 12, 15 αντίστοιχα). Γενικά ανάμεσα στα είδη θυσιών, κριτήρια κατηγοριοποίησης συνιστούν ο τρόπος θανάτωσης, το τελετουργικό το οποίο ακολουθεί και η κατάληξη του σφάγιου. Στις «θυσίες όρκου», τα σπλάχνα και το αίμα του θύματος αποτελούν βασικά στοιχεία της τελετουργίας, ενώ το υπόλοιπο σώμα ως «σφάγιον» δεν καταναλώνεται ως τροφή. Στην θυσία των *Φοινικικῶν*, το θύμα-«παῖς»⁴⁹ τίθεται σε ύπτια θέση (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 10-1) και ο εκτελεστής φαίνεται να του αποσπά μόνο την καρδιά, όχι το σύνολο των εσωτερικών οργάνων. Παραμένει άγνωστο πώς θα καταλήξει το υπόλοιπο σώμα (αν τελικά πρόκειται για πραγματική θυσία και όχι για εικονική θανάτωση, λεπτομέρεια για την οποία, βλ. παρακάτω, σσ. 41 κ.ε.). Επίσης, όσοι συμμετέχουν, και οι οποίοι καλούνται «μυούμενοι» (P. Colon. inv. 3328,

⁴⁶ Πρβλ. Harland 2007, 58-9, 62, όπου και παραπομπές σε παρόμοια στιγμιότυπα-αναφορές σε πρωτογενή κείμενα.

⁴⁷ Για άλλα είδη θυσιών στην αρχαία Ελλάδα, βλ. Hughes 2013, 3-10.

⁴⁸ Σύμφωνα με τον Harland (2013, 4) ο όρος «ἐντέμνειν» σχετίζεται συγκεκριμένα με τις θυσίες σε ήρωες.

⁴⁹ Για την ταυτότητα του «παιδός», βλ. Winkler 1980, 166 και 166.56.

B 1r. 14, για τον όρο βλ. Stephens, Winkler 1995, 351), ορκίζονται, ενδεχομένως, καθώς δεν είναι ξεκάθαρο, κρατώντας και κατόπιν τρώγοντας την καρδιά (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 17 κ. ε. (;), η οποία προηγουμένως έχει πασπαλιστεί με αλεύρι κριθαριού και ραντιστεί με κρασί (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 14), ενώ αναδεικνύεται ο συμβολικός ρόλος του αίματος (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 14-5). Πολλά στοιχεία του μυθιστορήματος, όπως η κατανάλωση της σάρκας/των σπλάχνων του θύματος, φαίνεται να βρίσκουν το αντίστοιχό τους στην εξιστόρηση του Δίωνα Κάσσιου, αν και σημειώνονται διαφορές, όπως η συλλογή του αίματος σε αγγεία πριν τον όρκο (πρβλ. Stephens, Winkler 1995, 351, P. Colon. inv. 3328, B 1r. 14-5).

Παρόμοια σκηνή ανθρωποθυσίας και, κατόπιν, κατανάλωσης εσωτερικών οργάνων του θύματος με πρωταγωνιστές και πάλι ληστές, απαντά και στο μυθιστόρημα του Αχιλλέα Τάτιου *Λευκίππη και Κλειτοφῶν*. Τώρα όμως, η ανθρωποθυσία (3.15.4) παρουσιάζεται να είναι σκηνοθετημένη. Οι πρωταγωνιστές υποκρίνονται στην εντέλεια τους ρόλους τους και τελικά, επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα εξαπάτησης των συμμετεχόντων και σωτηρίας του θύματος (Stephens, Winkler 1995, 314-5, 322-5, 350.11).

Ασφαλώς, ο ακρωτηριασμός του κειμένου αφήνει ερωτήματα αναπάντητα και γεννά νέα: γνωρίζουμε ότι στο έργο του Αχιλλέα Τάτιου το θύμα είναι θηλυκού γένους και κρατά πρωταγωνιστικό ρόλο (Λευκίππη), ενώ αγνοούμε την ταυτότητα του θύματος στα *Φοινικικά*. Παράλληλα, εντοπίζονται αξιοσημείωτες διαφορές μεταξύ των δύο μυθιστορημάτων, όπως οι σχετικές με το τελετουργικό της θυσίας (αρχικά, σπονδή, μουσική συνοδεία αυλού, κάθετη τομή του σώματος από την καρδιά έως το υπογάστριο, αλλά και ομοιότητες, το θύμα ακινητοποιείται ξαπλωμένο σε ύπτια θέση (3.15.4, πρβλ. Stephens, Winkler 1995, 350) (όπως ο Μαρσύας, πρβλ. παραπάνω, σελ. 18).

Επιπλέον, ένα από τα βασικά δομικά στοιχεία συνιστά ό,τι αποδίδεται με τον όρο “Scheintod”, εικονικός θάνατος (συνεπώς, στο συγκεκριμένο σημείο εικονική θυσία), ο οποίος ενδεχομένως συμβαίνει και στα *Φοινικικά* (Κανανου 2019, 121-2, 124-5, Winkler 1980, 173-5). Επανειλημμένα και στα *Βαβυλωνιακά* σημειώνεται εικονικός θάνατος, αλλά όχι και εικονική θυσία. Αυτό συμβαίνει διότι, μολονότι στα *Φοινικικά* πρόκειται για μίμηση θανατηφόρου πράξης, στα *Βαβυλωνιακά* εντοπίζονται σημεία όπου οι ήρωες δίνουν την εντύπωση νεκρών, όπως μετά την κατανάλωση δηλητηριώδους μελιού άγριων μελισσών οι οποίες

τράφηκαν με ερπετά (Φώτιος, 74a40-b1, 4-5), όταν εξαπατώνται οι διώκτες τους θεωρώντας τους φαντάσματα (Φώτιος, 74b37-41, 75a13-6) ή στην περίπτωση νεκροφάνειας ανώνυμης κοπέλας, όπου το θύμα σώζεται από Χαλδαίο σοφό (Φώτιος, 75a1-3). Όσοι μελετητές υποστηρίζουν το ενδεχόμενο του εικονικού θανάτου στα *Φοινικικά*, επικαλούνται την ξεχωριστή περιβολή του θύτη (P. Colon. inv. 3328, B 1r. 10, πρβλ. Stephens, Winkler 1995, 350): φέρει κόκκινο περίζωμα, ώστε να διακρίνεται εύκολα, ως μέτοχος στην πιθανολογούμενη εξαπάτηση. Ένα άλλο επιχείρημα αφορά στις αποκρουστικές συνέπειες/παρενέργειες της κατανάλωσης της σάρκας του δήθεν θύματος (P. Colon. inv. 3328, B 1v. 8-12, Winkler 1980, 173). Φαντάζει ωστόσο εξίσου πιθανό και το ενδεχόμενο της πραγματικής θανάτωσης (Winkler 1980, 174). Στην περίπτωση της θυσίας της Λευκίππης είναι ανάγκη να εξαπατηθούν και πάλι ληστές, διαφορετικοί ωστόσο από τους ιπποτικούς και ευγενείς χαρακτήρες (Βούλλας και Ιούλιος Μάτερνος), οι οποίοι εμφανίζονται στα έργα του Δίωνα Κάσσιου και του Ηρωδιανού. Η ανθρωποθυσία αρκεί για να τους διαφοροποιήσει ολοκληρωτικά από τον τύπο του «ευγενούς παρανόμου» (πρβλ. Horwood 1997, 195-204). Στο συγκεκριμένο σημείο επιστρέφει το δίπολο λογοτεχνικός τόπος-ανθρωπολογικός τύπος, το οποίο αφορά στους ληστές.

Η ανθρωποφαγία και η ληστεία απαντούν με συγκεκριμένη λειτουργία ως παράγοντες ενεργοποίησης της συγκίνησης του αναγνωστικού κοινού, η πρώτη ως απόδειξη του κατώτερου επίπεδου ανθρώπινης ηθικής, η δεύτερη ως κατεξοχήν έκφραση του ανθρώπινου τύπου, ο οποίος βρίσκεται στον αντίποδα του πολιτισμού και ακριβώς για αυτό φέρεται να τελεί ανθρωποθυσίες και να προχωρά σε ανθρωποφαγία. Εκπροσωπεί τον κίνδυνο για τους πρωταγωνιστές/τις πρωταγωνίστριες και εμπόδιο το οποίο οι τελευταίοι/τελευταίες οφείλουν να ξεπεράσουν στον δρόμο για την λύτρωσή τους και την ευτυχία.

Η σύνδεση βουκόλων-ληστών στα *Φοινικικά*, αν ισχύει τελικά, συνιστά από παράδειγμα διαμόρφωσης στερεότυπου μέσα από την επανάληψη στον χώρο του μυθιστορήματος: η απόδοση αρνητικών χαρακτηριστικών σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, η μετατροπή τους στους πλέον αντιπροσωπευτικούς εχθρούς, οι οποίοι ασπάζονται αντικοινωνικές πεποιθήσεις και ασκούν βάρβαρες τελετές τους προσδίδουν ονόματα χαρακτηριστικά του απόλυτου κακού.

Στα *Βαβυλωνιακά*, η ιδιότητα του ληστή λειτουργεί ως συμπλήρωμα του κορυφαίου κακού του έργου, του βασιλιά Γάρμου. Εδώ, το πρότυπο προς

αποφυγή, ο απολίτιστος εχθρός της κοινωνίας εντοπίζεται στον ανάλγητο ηγεμόνα, σύμβολο του ανατολικού δεσποτισμού. Και στις δύο περιπτώσεις κομβικό ρόλο καλείται να διαδραματίσει η πράξη της ανθρωποφαγίας ως απόδειξη βαρβαρότητας και ανεξίτηλου στιγματισμού του δράστη-ληστή ως κατεξοχήν εχθρού του κοινωνικού συνόλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: ΤΑ ΠΑΝΔΟΧΕΙΑ ΩΣ ΧΩΡΟΙ ΑΣΚΗΣΗΣ ΒΙΑΣ

Τα πανδοχεία εισάγουν στην διήγηση δευτερεύοντα στοιχεία και συνιστούν τόπους τέλεσης βίαιων πράξεων, όπως η σταύρωση (συγκεκριμένα του Σωράιχου, Φώτιος, 78a10-9), η δηλητηρίαση (βλ. παρακάτω, σσ. 43 κ.ε.), ενδεχομένως, η ληστεία και ο κανιβαλισμός (Φώτιος, 74b31-2). Παράλληλα, διαμορφώνουν εικόνα των περιπλανήσεων, των ταξιδιών και των κάθε είδους μετακινήσεων, δομικών στοιχείων και μοτίβων των αρχαίων μυθιστορημάτων. Το τελευταίο χαρακτηριστικό ανακαλεί δικαιολογημένα την άποψη του Braudel για τον κομβικό ρόλο των σημείων στάθμευσης στις μετακινήσεις.⁵⁰

Ειδικά στα *Βαβυλωνιακά*, στο μόνο από τα δύο έργα αναφοράς στο οποίο απαντούν πανδοχεία, τα τελευταία φαίνεται να λειτουργούν ως προσδιοριστικά σημεία του χώρου: στο συγκεκριμένο έργο δεν μας παραδίδεται μια ολοκληρωμένη εικόνα των τόπων τους οποίους διέρχονται οι πρωταγωνιστές, οι οποίοι καταδιώκονται από τους βασιλικούς στρατιώτες του Γάρμου, καθώς στην περίληψη του Φώτιου απουσιάζουν ακόμη και οι απλές ονομαστικές αναφορές. Στις λίγες συγκριτικά περιπτώσεις στις οποίες αναφέρονται ευθέως τοπωνύμια⁵¹ περιλαμβάνεται εκείνο της Βαβυλώνας, η οποία φαίνεται να είναι η αφετηρία των περιπλανήσεων (και της υπόθεσης ευρύτερα, Φώτιος, 74a7): επίσης, παραδίδεται εκείνο της Συρίας (Φώτιος, 78a4), τον βασιλιά της οποίας παντρεύεται η Σινωνίδα, προκειμένου να εκδικηθεί την απιστία (ενδεχομένως από παρεξήγηση, Φώτιος, 76b11-28) του συμπρωταγωνιστή της και εκεί όπου θα δοθεί η τελική μάχη του Ροδάνη για την διεκδίκηση της καρδιάς της αγαπημένης του (Φώτιος, 78a35). Σε μία περίπτωση δηλώνεται χώρα μέσω του ονόματος του λαού της («Αιγυπτίων», Φώτιος, 77a20, πρβλ. «...τῷ Σύρων βασιλεῖ...», Φώτιος, 78a31). Ανώδυμη παραμένει (Φώτιος, 75a34-9) ακόμη, η «νησίδα» μεταξύ Τίγρη και Ευφράτη, αποτελώντας με τον τρόπο αυτόν μία πραγματική «Μεσοποταμία», κάποιοι από τους κατοίκους της οποίας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην υπόθεση του έργου. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις δήλωσης τόπου στην πλειονότητά τους γίνεται γενική

⁵⁰ “There would be no routes if there were not stopping places”: Braudel F. (1972). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. New York, τ. I, σελ. 277.

⁵¹ Επεξηγηματικά, γίνεται αναφορά εδώ στα τοπωνύμια του μυθιστορήματος τα οποία σχετίζονται άμεσα με την υπόθεση και εκείνα όχι των παρεκβάσεων (πρβλ. ενδεικτικά, Φώτιος, 75b12, «...Φαρσίριδος καὶ Τανάιδος...», 75b32-41, «...Ῥώμη...Ἀρμενίας...Εὐφράτην καὶ Τίγριν...Παρθυαίων γῆ...»).

αναφορά, χωρίς περισσότερες λεπτομέρειες (πρβλ. ενδεικτικά «...παρά τινα λιμῶνα...», Φώτιος, 74a18, «...καὶ περῶσι τὸν ποταμὸν...», Φώτιος, 75a17).

Με βάση τα παραπάνω αναδύεται το ερώτημα σχετικά με τα αίτια της απουσίας τοπωνυμίων, συγκεκριμένα αν αφορά σε ενδεχόμενη παράλειψη του Φώτιου ή πρόκειται για εξαρχής επιλογή του Ιάμβλιχου. Επειδή μολαταύτα δεν σχετίζεται άμεσα με το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας, απλώς τίθεται στο ευρύτερο πλαίσιο παρουσίας και δεν πρόκειται να τύχει διεξοδικότερης έρευνας.

Ευρύτερα, ο όρος «πανδοχεῖον» είναι δηλωτικός (*LSJ*): πρόκειται για το μέρος όπου γίνονται δεκτοί όλοι, ασφαλώς, με όποια συνέπεια συνεπάγεται το πρώτο συνθετικό της λέξης. Σε λογοτεχνικά έργα παρουσιάζονται ως κατεξοχήν χώροι ανηθικότητας και άσκησης πορνείας (Απουλήιος, *Μεταμορφώσεις*, 1.7, πρβλ. Casson 1974, 37, Drake 2016, 60-1, Firebaugh 1928, 63 κ.ε., 98, 132 κ.ε., 190, κ.ε., 242-3, 261, Remie-Constable 2004, 16). Επίσης, στις πηγές προβάλλεται εξακολουθητικά η μορφή του αδίστακτου, ακόμη και εγκληματικών προθέσεων, ιδιοκτήτη, (Απουλήιος, *Μεταμορφώσεις*, 1.7-15, Κικέρων, *De divinatione* 1.27.57). Στο ερώτημα σχετικά με το αν πρόκειται για λογοτεχνικό επαναλαμβανόμενο μοτίβο, απαντά, ενδεχομένως με πληρότητα, η μαρτυρία του Σουητώνιου για την απαγωγή και τον εξαναγκασμό πελατών πανδοχείων σε δουλική εργασία σε μύλους (*Αὔγουστος*, 32.1, Firebaugh 1928, 165-6). Είναι ενδεικτικό επίσης, ότι για τον Αρτεμίδωρο (III. 57) όνειρο στο οποίο εμφανιζόταν πανδοχέας σήμαινε αφενός για τους αρρώστους θάνατο, αφετέρου για όλους τους υπόλοιπους, εκτός από το ότι συμβόλιζε τις μετακινήσεις, κάτι το οποίο μοιάζει αυτονόητο, προέλεγε θλίψη.

Μέσα από την περίληψη του Φώτιου παρουσιάζονται στο σύνολό τους σαν τόποι υψηλής επικινδυνότητας (ενδεικτικά, 77a29, «ἀποτροπαῖω καταγωγίω»): πρόκειται για στοιχείο το οποίο δεν φαίνεται να απείχε πολύ από την πραγματικότητα, όπως τουλάχιστον παρουσιάζεται μέσα από τις πηγές. Μολονότι στην Αρχαιότητα τα πανδοχεία φέρεται να διακρίνονταν ανάλογα με το επίπεδο των υπηρεσιών τις οποίες πρόσφεραν (Casson 1974, 88, 198-218, Drake 2016, 59, 108-14, Remie-Constable 2004, 4), η γενικότερη εικόνα τους δεν υπήρξε ιδιαίτερος κολακευτική. Σε μεγάλο βαθμό ήταν συνώνυμα της κακής ποιότητας φαγητού, όσες φορές αυτό προσφερόταν (Casson 1974, 89), ευρύτερα, της έλλειψης ανέσεων, της πλημμελούς τήρησης συνθηκών υγιεινής, με

άμεση συνέπεια, μεταξύ άλλων, τη μετάδοση ασθενειών-πυρετών (Firebaugh 1928, 125, Remie-Constable 2004, 16-7), τη συντροφιά ενοχλητικών και επικίνδυνων ζουφίων, κυρίως των κοριών, «εμβληματικών» εντόμων των πανδοχείων (Casson 1974, 87-8, 208-9). Παράλληλα, η εκμετάλλευση και η εξαπάτηση των πελατών (Casson 1974, 204-5, Drake 2016, 60), συχνά η κλοπή της περιουσίας τους, όπως και των εμπορευμάτων τα οποία διακινούνταν, παρουσιάζονται ως η καθημερινή πραγματικότητα (Drake 2016, 61-3). Παραμόνευαν ωστόσο, και μεγαλύτεροι κίνδυνοι για τη σωματική ακεραιότητα, ακόμη και τη ζωή των πελατών (Remie-Constable 2004, 19-20).

Περισσότερο συγκεκριμένα και σχετικά με το βασικό έργο αναφοράς, δύο στοιχεία αναδεικνύουν τη σημαντικότητα των πανδοχείων: αρχικά, τα πανδοχεία περιλαμβάνονται σε μέρη όπου οι ήρωες σταθμεύουν (δύο φορές, Φώτιος, 76a20, 77a29, ενδεχομένως, 74b24) κατά την βασιλική καταδίωξη του Γάρμου και στα οποία μοιάζει να εκτυλίσσεται μεγάλο μέρος της δράσης. Ωστόσο, δεν αποτελούν καταφύγιο, τόπο αναπλήρωσης δυνάμεων, εγγύηση ασφάλειας και προστασίας για το πρωταγωνιστικό ζευγάρι, όπως ίσως ήταν αναμενόμενο. Αντιθέτως, σε αυτά ακριβώς διαγράφεται ο μεγαλύτερος κίνδυνος σύλληψης ή/και θανάτωσής τους, εκεί συναντώνται με τους συμπρωταγωνιστές/τις συμπρωταγωνίστριες και τους δευτερεύοντες χαρακτήρες του έργου, δοκιμάζονται οι αντοχές, η εμπιστοσύνη και αλληλεγγύη τους. Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα την ανάδειξη των συγκεκριμένων οικημάτων σε παράγοντες εξέλιξης της υπόθεσης.

Η βία ως μέρος της καθημερινότητας στα πανδοχεία προβάλλεται από τον Ιάμβλιχο ήδη πολύ νωρίς στα *Βαβυλωνιακά*, ωστόσο, εδώ γίνεται ένα άλμα σε μεταγενέστερο επεισόδιο ως ενδεικτικό παράδειγμα (Φώτιος, 76a20-6): το ζεύγος των πρωταγωνιστών συναντιέται σε πανδοχείο με τον Σωράιχο, ο οποίος, καταδικασμένος σε θάνατο, οδηγείται στον τόπο εκτέλεσής του, ακριβώς επειδή τους βοήθησε παραβαίνοντας την βασιλική διαταγή. Εκεί, ο Ροδάνης εξοντώνει τους φύλακες του ευεργέτη του, με όπλα την εξαγορά και την πειθώ, εξασφαλίζοντας την συμπαράσταση των άλλων πελατών του πανδοχείου ή κάποιων από τους ίδιους τους στρατιώτες, χωρίς να είναι ξεκάθαρο από την περίληψη του Φώτιου.⁵² Φαίνεται ότι τα βίαια περιστατικά μεταξύ πελατών ή/και πελατών-ιδιοκτήτη/ιδιοκτητών δεν σπάνιζαν στους συγκεκριμένους χώρους, κρίνοντας από τις σχετικές αναφορές (Drake 2016, 63-4).

⁵² Πρβλ. Wilson 1994, 95.22, για την δυσκολία ερμηνείας του συγκεκριμένου σημείου, όπως παρατίθεται από τον Φώτιο.

Πολύ πιο πριν, στην αρχή του έργου, ο Ροδάνης και η Σινωνίδα έρχονται αντιμέτωποι με την κατηγορία του εγκλήματος της *φαρμακείας* (“veneficium”, *OLD*), θύματα ενός συκοφάντη, ο οποίος αφού δολοφόνησε τον αδερφό του, επιχειρεί να τους ενοχοποιήσει. Η *φαρμακεία* μοιάζει επίσης στενά συνδεδεμένη (και αυτή) με τον χώρο των πανδοχείων (Drake 2016, 66). Ως εγκληματική πράξη, η συγκεκριμένη ενέργεια μαζί με τη μαγεία ως βασικό συμπληρωματικό της στοιχείο χαρακτηρίζονται στην επίσημη νομοθεσία ως «atrocissima crimina» (Pharr, *Codex Theodosianus*, 11.36.1 (315 μ. X.), με επακόλουθα δηλωτικά της σοβαρότητάς τους και της απέχθειας που γεννούσαν, καθώς δεν τις κάλυπταν οι παραδοσιακές αυτοκρατορικές/βασιλικές αρετές (“serenitas”, “indulgentia”, “pietas”, “prudens”, “clementia”): όσοι τις ασκούν (όπως και οι ένοχοι για έσχατη προδοσία, δολοφονία, μοιχεία-αποπλάνηση, βιασμό, ιεροσυλία, βεβήλωση τάφων και νεκρών, πλαστογράφηση και κιβδηλοποιία (Pharr, *Codex Theodosianus*, 16.5.34 (398 μ. X.) εξαιρούνται από την απονομή χάριτος λόγω του εορτασμού του Πάσχα (Pharr, *Codex Theodosianus*, 9.38.3-4 (367-8 μ. X.), 9.38.8 (385 μ. X.), *Constitutiones Sirmondianae*, 8 (386 μ. X.), δεν έχουν δικαίωμα υποβολής αίτησης για έφεση (εφόσον έχουν ομολογήσει τις πράξεις τους ή οι τελευταίες έχουν αποδειχθεί, Pharr, *Codex Theodosianus*, 11.36.7 (344 μ. X.).⁵³

Η δηλητηρίαση κατατάσσεται στα ειδεχθή εγκλήματα από την ρωμαϊκή νομοθεσία, ταυτόχρονα, εντάσσεται στο οπλοστάσιο των σοφών από την Ανατολή. Ελληνικές και λατινικές φιλολογικές πηγές αναφέρουν ή εικάζουν την χρήση δηλητηρίων με τρομακτικές συνέπειες, σε συνδυασμό ασφαλώς και με άλλες μυστικές δυνάμεις τις οποίες κατέχουν οι Μάγοι των Περσών και οι Χαλδαίοι των Βαβυλωνίων: ο θάνατος του Τραϊανού και η αποτυχία της εκστρατείας του, ο θάνατος του Ουήρου, ο λοιμός της Ρώμης και, ενδεχομένως, ο θάνατος του Μάρκου Αυρήλιου, αποδίδονται σε τέτοιου είδους απόκρυφες δυνάμεις (Connors 2018, 41-4).

Η άδικη κατηγορία εναντίον του πρωταγωνιστικού ζεύγους και η συνακόλουθη σωτηρία του ασφαλώς εμπεριέχεται στα κοινά γνωρίσματα της μυθιστορηματικής συγγραφής. Ωστόσο, εδώ το στοιχείο ειδικά του δηλητηρίου και η συμπλοκή του με τον κόσμο των πανδοχείων διαμορφώνει μια εντελώς διαφορετική εικόνα. Το δηλητήριο καταλήγει

⁵³ Για τον υψηλό βαθμό τον οποίο κατείχαν η *φαρμακεία* και η *μαγεία* στην κλίμακα εγκληματικότητας, πρβλ. ενδεικτικά Pharr, *Codex Theodosianus*, 9.38.7 (384), 11.36.7 (344). Βλ. όμως, για μια παραλλαγμένη σειρά κατάταξης, 9.38.4 (368), 9.40.1 (315), 11.36.1 (315).

κρυφά στα χέρια του Ροδάνη (Φώτιος, 74b30-1), ώστε αργότερα να χρησιμοποιηθεί ως μέσο λυτρωτικής αυτοκτονίας, ανεξάρτητα αν αυτή θα αποτύχει, από το ζευγάρι των κεντρικών χαρακτήρων. Μετά την συνειδητοποίηση της αποτυχίας αυτής, θα ακολουθήσει η απόπειρα αυτοκτονίας της Σινωνίδας και η αυτομόληση του δίκαιου Σωράιχου στην πλευρά των πρωταγωνιστών (Φώτιος, 75a23-9). Το δηλητήριο συντελεί στην εξέλιξη της υπόθεσης. Επιπλέον, σε συνδυασμό με το προηγούμενο επεισόδιο του δηλητηριασμένου μελιού (Φώτιος, 74a40-74b3), προσδίδει την αίσθηση του υπερφυσικού, των μυστικών δυνάμεων. Η δηλητηρίαση, η οποία συμβαίνει σε πανδοχείο, προβάλλει την αίσθηση του ισχυρού κινδύνου, ο οποίος παραμονεύει σε κάθε βήμα των διωκόμενων και προέρχεται όχι μόνο από τον βασικό τους διώκτη Γάρμο, αλλά και από πολυάριθμες και απρόβλεπτες πηγές. Ακριβώς όμως, οι απειλές αυτές συνιστούν τους παράγοντες, οι οποίοι δοκιμάζουν τις αντοχές τους και τονώνουν τους δεσμούς τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ ΜΕ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΔΙΑΤΑΓΗ

Το αντικείμενο του συγκεκριμένου κεφαλαίου συνιστά απόπειρα πληρέστερης παρουσίασης της προσωπικότητας ενός δεσποτικού ηγεμόνα, του Γάρμου. Είναι σημαντικό να συνδυαστεί με προηγούμενο κεφάλαιο (σσ. 14-28), σχετικά με τις σταυρικές καταδίκες τις οποίες επιβάλλει ο βασιλιάς, όπως και τη μοίρα που επιφυλάσσει στους ευνούχους του. Τώρα όμως, ο Γάρμος προσεγγίζεται με γνώμονα τη στάση του απέναντι σε δευτερεύοντα πρόσωπα του μυθιστορήματος. Οι επιλογές του και η υλοποίησή τους αναφορικά με τους βασικούς ήρωες δυνητικά αποδίδονται στην αίσθηση της προσωπικής προσβολής και της περιφρόνησης, την οποία ο απόλυτος μονάρχης θεωρεί ότι οι πρωταγωνιστές τρέφουν προς την βασιλική του εξουσία, οπότε είναι αναμενόμενη η εχθρότητα από μέρους του προς αυτούς. Αντιθέτως, οι δευτερεύοντες χαρακτήρες δεν παρουσιάζονται από την αρχή του έργου εχθρικά ή έστω αρνητικά διακείμενοι απέναντί του, συνεπώς δεν φαίνεται να υπάρχει λόγος να στραφεί εναντίον τους. Επίσης, δεν έχουν κάποια σχέση άμεσης σύνδεσης μαζί του, σε αντίθεση με τους ευνούχους του για παράδειγμα, με αποτέλεσμα να μην φέρουν ευθύνες για τις άστοχες ενέργειές του. Στην πληρέστερη σύλληψη της προσωπικότητάς του βοηθά και το στοιχείο ότι πολλά από τα δευτερεύοντα πρόσωπα υφίστανται τις συνέπειες των αποφάσεών του ίδιου, χωρίς την παρέμβαση των υφισταμένων του: ενδεικτικά αναφέρεται η καταδίκη των στρατιωτών του και των οικογενειών τους να ταφούν ζωντανοί (Φώτιος, 77a25-8). Επομένως, οι επιλογές του, ευρύτερα, η συμπεριφορά του σχετικά με αυτούς συμπληρώνουν την εικόνα για τον τρόπο σκέψης και τις πεποιθήσεις του.

Διατυπώθηκε παραπάνω (σελ. 30) η άποψη ότι ο ανώνυμος ανθρωποφάγος ληστής συνιστά αφενός λογοτεχνικό τόπο και όχι ανθρωπολογικό τύπο, αφετέρου τίθεται ως μέσο αντιπαραβολής και συμπλήρωμα του βασιλιά Γάρμου: ο βάρβαρος εγκληματίας αντιστοιχεί στον απάνθρωπο τύραννο και τον αναδεικνύει. Με αναφορά σε τρία ακόμη περιστατικά υπογραμμίζεται η αυθαιρεσία της λήψης βασιλικών αποφάσεων, η απεριόριστη εξουσία του μονάρχη και ο τρόπος επιβολής της, η αντίληψη του ηγεμόνα σχετικά με τη σημασία της δικαιοσύνης και η ταύτιση της τελευταίας σχεδόν αποκλειστικά με την καταδίκη.⁵⁴

⁵⁴ Για μια ενδεικτική περίπτωση εξαίρεσης, βλ. Φώτιος, 77a10-4, όπου με την βεβαιότητα του επικείμενου γάμου του με τη Σινωνίδα προβαίνει σε διάγγελμα γενικής αμνηστίας.

Σύμφωνα με τον Φώτιο (77a24-6) ο Γάρμος έχοντας χάσει για μια ακόμη φορά την ευκαιρία να παντρευτεί την Σινωνίδα, δίνει την εντολή να εκτελεστεί ο χρυσοχόος, ο οποίος τον ενημέρωσε με επιστολή («γράμμα») για την φυγή της ηρώιδας. Ο τεχνίτης δεν παρουσιάζεται για πρώτη φορά εδώ. Είναι εκείνος που σφυρηλάτησε την χρυσή αλυσίδα με την οποία παρουσιάζεται δεμένη η Σινωνίδα ήδη στην αρχή του έργου (Φώτιος, 74a9-10). Σε αυτόν επίσης προσέρχεται η ανώνυμη κόρη του γεωργού, στον οποίον έχουν καταφύγει ο Ροδάνης και η Σινωνίδα, προκειμένου να εκποιήσει τα χρυσά δεσμά για λογαριασμό τους. Ο χρυσοχόος, αναγνωρίζοντας το δημιούργημά του, ενημερώνει τον βασιλικό ευνούχο Δάμα και λαμβάνει ενεργά μέρος στην βασιλική προσπάθεια παγίδευσης του ζεύγους των πρωταγωνιστών (Φώτιος, 76b6-9). Η ανταμοιβή του μετά την τελευταία άσχημη είδηση είναι η θανατική καταδίκη. Μολονότι δεν υπάρχει κάποια διευκρινιστική πληροφορία σχετικά με τον τρόπο εκτέλεσης, στο συγκεκριμένο σημείο η σημασία έγκειται στην ίδια την βασιλική απόφαση, καθώς χαρακτηρίζεται τουλάχιστον από αγνωμοσύνη προς τον καταδικασμένο, εφόσον ο τελευταίος φέρεται να υπηρέτησε πιστά τον ηγεμόνα του.

Για τον ίδιο λόγο διατάσσεται η θανατική καταδίκη των γυναικών και των παιδιών όσων φρουρούσαν τη Σινωνίδα. Τώρα όμως, διευκρινίζεται από τον Φώτιο ότι τα θύματα προορίζονται να ταφούν ζωντανά (77a26-8). Ο συγκεκριμένος τρόπος θανάτωσης, και μάλιστα, για αθώους, προκαλεί το αίσθημα δικαιοσύνης και ανθρωπισμού του αναγνωστικού κοινού. Σε τέτοιου είδους πρακτικές αποδιδόταν περσική, βαρβαρική προέλευση (Hughes 2013, 9-10). Ο χαρακτήρας τους όμως, ήταν καθαρικός-εξαγνιστικός-θρησκευτικός και σε καμιά περίπτωση τιμωρητικός, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ηρόδοτου: κατά την κάθοδο του Ξέρξη στην Ελλάδα, θυσιάζονται με το συγκεκριμένο τρόπο εννέα αγόρια και ισάριθμα κορίτσια των κατοίκων στις «Εννέα Οδούς», προφανώς συμβολικά σε συμφωνία με τον αριθμό του τοπωνύμιου (7.114, «...Περσικὸν δὲ τὸ ζῶντας κατορύσσειν...»). Σε ενδεχόμενο αντίλογο, ότι το τίμημα καταβλήθηκε από όσους κατακτήθηκαν, επομένως πρόκειται για πράξη αποκλειστικά επιβολής, αντιτάσσονται δύο γεγονότα: κατά την αμέσως προηγούμενη διάβαση ποταμού από τα περσικά στρατεύματα εισβολής, λαμβάνουν χώρα ιεροτελεστίες των Μάγων (7.113-4, «...ἔς τὸν οἱ Μάγοι ἐκαλλιερέοντο σφάζοντες ἵππους λευκοῦς. Φαρμακεύσαντες δὲ ταῦτα ἔς τὸν ποταμὸν...»), προκειμένου να εξασφαλιστεί η περαιτέρω επιτυχία της εκστρατείας. Παράλληλα, σύμφωνα με τις πληροφορίες του ίδιου ιστορικού (7.114,

«...πυνθάνομαι...») η γυναίκα του Πέρση μονάρχη, Άμηστρις, θυσίασε με τον ίδιο τρόπο δεκατέσσερα παιδιά επιφανών Περσών, προσφορά στον Κάτω Κόσμο ως αντίτιμο εξαγοράς της ζωής της. Το τελευταίο περιστατικό προσεγγίζει περισσότερο τον Γάρμο και την καταδίκη την οποία επιβάλλει: απαιτείται η καταβολή φόρου αίματος για την ικανοποίηση του ισχυρού, για τον κορεσμό, προσωρινό οπωσδήποτε, της αδηφάγας τυραννικής εξουσίας.

Ανεξάρτητα από την ιστορική πραγματικότητα, στον χώρο του μυθιστορήματος, συγκεκριμένα στα *Έφεσιακά* του Ξενοφώντα σημειώνεται το παράλληλο να ταφεί ζωντανή η κεντρική ηρωίδα, Άνθεια, αιχμάλωτη ληστών. Ωστόσο, εκεί αποδίδονται λεπτομέρειες για την τιμωρίας της (τι προηγήθηκε, το αίτιο της φρικτής της καταδίκης, τι επακολούθησε και η ευτυχής κατάληξη) και σημειώνονται διαφορές, καθώς ο θάνατός της αναμένεται να προέλθει από δύο άγρια σκυλιά, τα οποία βρίσκονται μαζί της στο ίδιο όρυγμα, ενώ στα *Βαβυλωνιακά* δεν υπάρχουν περισσότερες λεπτομέρειες για την ταφή των καταδικασμένων. Ακόμα, στα *Έφεσιακά* πρόκειται για την πρωταγωνίστρια, ενώ στα *Βαβυλωνιακά* πρόκειται για θύματα τα οποία συνδέονται με συγγενικό δεσμό με δευτερεύοντες χαρακτήρες. Και στις δύο περιπτώσεις ωστόσο, πρόκειται για θάνατο αργό και απάνθρωπο. Η αποστροφή και η αδικία εντείνονται, καθώς τα θύματα είναι αθώα και ανυπεράσπιστα. Την αίσθηση της απέχθειας προς τον τυραννικό μονάρχη, αλλά και την αυτογελοποίησή του ενισχύει η λεπτομέρεια ότι ο Γάρμος με την πεποίθηση ότι θα παντρευτεί επιτέλους τη Σινωνίδα, είχε διατάξει προηγουμένως γενική αμνηστία (Φώτιος, 77a10-2), με άμεσο επακόλουθο την απελευθέρωση και της ίδιας της ηρωίδας (Φώτιος, 77a12-4), η οποία είχε ήδη συλληφθεί για δολοφονία (Φώτιος, 76b33-5, 77a1-5). Υπεύθυνος για την φυγή της ηρωίδας έγινε ο ίδιος εν αγνοία του.

Σε τρίτο περιστατικό, η Μεσοποταμία, σωσίας της Σινωνίδας, καταδικάζεται σε θάνατο (Φώτιος, 76b29-32) με αιτιολογικό το οποίο αντιμετωπίζει με υπεραπλουστευτική, όσο και απάνθρωπη, διάθεση μια δυσκολία του βασιλιά: με την καρατόμηση της Μεσοποταμίας, κανείς δεν θα εξαπατηθεί ξανά από την ομοιότητά της με τη Σινωνίδα, γεγονός που έχει εκθέσει τον Γάρμο πολλές φορές έως τότε. Ταυτόχρονα, η επιλογή του τόπου εκτέλεσης φαίνεται να δηλώνει σαδισμό μέσα από ισχυρό διπλό συμβολισμό: η κοπέλα ορίζεται να εκτελεστεί δίπλα στον ποταμό Ευφράτη, έναν από τους δύο ποταμούς-προσδιοριστικά γεωγραφικά στοιχεία της Μεσοποταμίας, περιοχής συνονόματής της καταδικασμένης ηρωίδας. Ταυτόχρονα, ένας από τους δύο αδερφούς της

είναι συνώνυμος του ποταμού. Ωστόσο, τίθεται το ερώτημα, μήπως οι τελευταίοι παραλληλισμοί δεν έχουν επιλεγεί απλώς για να λειτουργήσουν ως σκηνοθετικές σκοπιμότητες, αλλά τους αποδίδεται ένα βαθύτερο νόημα από τον Ιάμβλιχο. Ενδεχομένως, στόχος του είναι η προβολή πνεύματος «εθνικής περηφάνειας» και αφύπνισης «εθνικής συνείδησης» της Ανατολής. Σχετικά με αυτά ωστόσο, γίνεται αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο (σσ. 58 κ.ε.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: «ΑΩΡΟΙ» ΚΑΙ «ΒΙΑΙΟΘΑΝΑΤΟΙ». ΝΕΚΡΟΙ ΧΩΡΙΣ ΑΝΑΠΑΥΣΗ

Το πρώτο στιγμιότυπο από τα παπυρικά σπαράγματα τα οποία μας σώζουν αποσπάσματα των *Φοινικικῶν* περιλαμβάνει την σκηνή μιας συνάντησης ζωντανού με φάντασμα,⁵⁵ θύματος εγκληματικής πράξης, σύμφωνα με ομολογία του ίδιου του νεκρού (P. Oxy. 1368, col. II, 1-6). Μολονότι είναι αδύνατο να σχηματιστεί ολοκληρωμένη εικόνα τόσο των λεπτομερειών του εγκλήματος, όσο και εκείνων της συνάντησης, το στιγμιότυπο περιλαμβάνεται στη συγκεκριμένη παρουσίαση, επειδή φαίνεται να δίνει φωνή στα θύματα ενός βίαιου περιστατικού. Η σημασία της συνάντησης γίνεται ακόμη μεγαλύτερη, εφόσον πρόκειται για θανατηφόρο έγκλημα, συνεπώς, η μαρτυρία των θυμάτων κατατίθεται μετά το πέρασμά τους στον Κάτω Κόσμο. Εδώ εισάγεται ένα διαφορετικό θέμα, με ξεχωριστό κέντρο εστίασης, εφόσον δίνεται η ευκαιρία να γίνει λόγος για τις αξιώσεις των νεκρών και τις ιδιαιτερότητες των σχέσεών τους με τους ζωντανούς.

Ο βαθμός ακρωτηριασμού του κειμένου μάς επιτρέπει να πληροφορηθούμε το όνομα του ενός μόνο από τους δύο συμμετέχοντες στη συνάντηση: είναι ο Γλαυκέτης (P. Oxy. 1368, col. II, 6), ο οποίος εμφανίζεται ξανά στο έργο (P. Colon. inv. 3328, A.1 r., 14, A.2 r., 11), μάλλον ως ένα από τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα. Αν και ζωντανός, παραμένει βουβό πρόσωπο, τουλάχιστον στη συγκεκριμένη σκηνή, όπως αυτή μάς κληροδοτήθηκε. Αναφορικά με τον δεύτερο, όσα σώζονται από τα λόγια του φανερώνουν ότι είναι νεαρής ηλικίας και βρίσκεται θαμμένος κάτω από ένα πλατάνι, λίγο έξω από τον δρόμο, κοντά στο σημείο συνάντησης, μαζί με μια όμορφη κοπέλα, θύμα και εκείνη βιαιοπραγίας (P. Oxy. 1368, col. II, 1-6). Προφανώς, έχει εμφανιστεί στον Γλαυκέτη με κάποιο αίτημα, καθώς μετά την θετική ανταπόκριση του τελευταίου, εξαφανίζεται. Η ανταπόκριση του Γλαυκέτη μοιάζει με αλυσιδωτή αντίδραση. Αναφέρονται στο σημείο αυτό, πρώτα η έκπληξή του, «όπως είναι αναμενόμενο» (P. Oxy. 1368, col. II, 7, «...ὥσπερ εἰκός...»), όταν του μιλά το φάντασμα, συγχρόνως, η δική του σιγή και το θετικό του νεύμα (P. Oxy. 1368, col. II, 7-9), αμέσως μετά, η σπουδή του βαδίσματός του (P. Oxy. 1368, col. II, 12-3), τέλος, η στροφή για να δει το φάντασμα, το οποίο όμως, έχει ήδη εξαφανιστεί (P. Oxy. 1368, col. II, 13-5).

⁵⁵ Για την ορολογία, ελληνική και λατινική, σχετικά με τα φαντάσματα, βλ. Felton 1999, 41 κ.ε.

Αναζητώντας παράλληλα της παραπάνω σκηνής με την εμφάνιση του πνεύματος του νεκρού, κρίνεται απαραίτητη μια αναδρομή στα ομηρικά έπη. Ασφαλώς, η επίσκεψη του Πάτροκλου στον ύπνο του Αχιλλέα δεν φαίνεται να ταιριάζει εδώ, καθώς ο πρώτος εμφανίζεται σε όνειρο και είναι οικείος εκείνου την βοήθεια του οποίου ζητά (*Ιλιάδα*, 23.62 κ.ε.). Αντιθέτως, η εμφάνιση του πνεύματος του Ελπήνορα στον Οδυσσέα, με αίτημα κανονική ταφή και απόδοση των τιμών οι οποίες αρμόζουν σε έναν νεκρό (*Οδύσσεια*, 11.60-78) μοιάζει περισσότερο με το στιγμιότυπο των *Φοινικικῶν*, μολοντί στο έπος η συνάντηση λαμβάνει χώρα στον Άδη. Δυστυχώς, δεν γίνονται γνωστές περισσότερες λεπτομέρειες εξαιτίας του ακρωτηριασμού του κειμένου, οπότε μένουν αναπάντητα ερωτήματα σχετικά με πιθανά αιτήματα-παρακλήσεις του νεαρού νεκρού προς τον Γλαυκήτη.

Μεταβαίνοντας σε διαφορετικό λογοτεχνικό είδος, η εμφάνιση νεκρών σε ζωντανούς είναι συμβάν εξαιρετικά συχνό στην αρχαία τραγωδία:⁵⁶ αυτό αποδεικνύει και υπογραμμίζει η ύπαρξη των «χαρώνειων κλιμάκων» στο κέντρο της ορχήστρας, όπως έχει ήδη διατυπώσει η έρευνα.⁵⁷ Το όριο μεταξύ των δύο κόσμων καθίσταται περατό και από τις δύο πλευρές.⁵⁸ Οι νεκροί μπορούν να βοηθήσουν τους ζωντανούς, εφόσον γνωρίζουν περισσότερα και κατέχουν δυνάμεις ανώτερες από εκείνες των θνητών. Περισσότερο συχνή όμως, είναι η εμφάνιση νεκρών όχι για να ανταποκριθούν σε αιτήματα, αλλά για να θέσουν δικά τους και να αξιώσουν την επανόρθωση αδικίας σε βάρος τους. Συνήθως, γίνεται υπενθύμιση για οφειλή τιμών, οι οποίες αν και αρμόζουν, αν και επιβάλλονται από τους άγραφους νόμους της ηθικής, δεν αποδίδονται (Ples-Johnston 2013, 27). Ο ανώνυμος νεκρός των *Φοινικικῶν* μολοντί είναι «ξενικός» (πρβλ. Ples-Johnson 2013, 49), πιθανόν να έχει τις δικαιολογημένες και επιβεβλημένες αξιώσεις για την αποκατάσταση της ηθικής τάξης.

Η λησμονιά των υποχρεώσεων προς του νεκρούς δυνητικά καθιστά τους τελευταίους επικίνδυνους απέναντι σε όσους δε συμμορφώθηκαν με τα καθήκοντά τους. Οι νεκροί οι οποίοι εμφανίζονται να διατυπώνουν

⁵⁶ Ples-Johnston 2013, 23.58.

⁵⁷ North H. F. (1992). *Death and Afterlife in Greek Tragedy and Plato* στο Obayashi H. *Death and Afterlife: Perspectives of World Religions*, 51-2. New York.

⁵⁸ Τουλάχιστον από την κλασική εποχή και μετά. Σύμφωνα με την Ples-Johnston 2013, 7 κ.ε., αρχικά οι νεκροί συχνά εμφανίζονται ανίκανοι να διασχίσουν το όριο μεταξύ των δύο κόσμων και να επισκεφτούν τους ζωντανούς. Πρβλ. και την κάθοδο του Οδυσσέα στην Άδη (*Οδύσσεια*, 11), όπου οι νεκροί, με την εξαίρεση του Τειρεσία, δεν μπορούν να επικοινωνήσουν με τον (ζωντανό) ήρωα, παρά μόνο αφού πιούν αίμα. Εξαίρεση φαίνεται να αποτελεί ο Ελπήνορας, εφόσον δεν υπάρχει κάποια αναφορά σε αιμοποσία κατά τη συνάντησή του με τον Οδυσσέα στον Άδη (*Οδύσσεια*, 11.50-9).

προειδοποιήσεις-απειλές, αποτελούν δυνάμει κίνδυνο και εξοργίζονται για οποιαδήποτε απρεπή συμπεριφορά απέναντί τους. Ακόμα και ο Ελπήνορας, του οποίου ο θάνατος δεν οφείλεται σε εγκληματική ενέργεια, ούτε έμεινε άταφος σκόπιμα, προειδοποιεί τον Οδυσσέα, ότι σε περίπτωση που δεν τον θάψει με τις πρέπουσες τιμές, θα επισύρει επάνω του την θεία οργή. Στο μεταξύ, οι νεκροί δεν τον αποδέχονται και τον αποδιώχνουν, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να βρει γαλήνη. Ο Γλαυκέτης των *Φοινικικῶν*, είναι υποχρεωμένος να πράξει με τέτοιο τρόπο, ώστε να βρει ανάπαυση ο νεκρός. Σύμφωνα με όλα αυτά, είναι δυνατό να ερμηνευτεί και να γίνει κατανοητή η ταραχή του για την προσέγγιση και τη μαρτυρία του ανώνυμου νεκρού.

Ωστόσο, ο Γλαυκέτης παρουσιάζεται να διαπράττει ένα σφάλμα, ενδεχομένως, λόγω της αναστάτωσης η οποία τον καταλαμβάνει: στρέφεται προς το φάντασμα (αλλά εκείνο έχει ήδη εξαφανιστεί, P. Oxy. 1368, col. II, 13-4). Ανακαλείται ο μύθος του Ορφέα, ο οποίος έχασε την Ευρυδίκη οριστικά, επειδή δεν υπάκουσε την προειδοποίηση του Πλούτωνα, να μη στραφεί να κοιτάζει τον ίσκιο της νεκρής, προτού φτάσει στον κόσμο των ζωντανών. Η απαγόρευση, η οποία ακούγεται ως ξεχωριστής σημασίας, αφορά στην κίνηση της στροφής προς τα πίσω. Απαντά και σε τελετουργίες προσφορών σχετικών με τον Κάτω Κόσμο, την Εκάτη και τις Ερινύες (Iles-Johnston 2013, 47-8). Ασφαλώς, πρόκειται για κίνηση συμβολικής σημασίας: ο θνητός δεν επιτρέπεται να στραφεί προς εκείνον/εκείνη που έχει ήδη διαβεί το όριο και βρίσκεται στο βασίλειο του Πλούτωνα και να τον/την αντικρίσει. Η Ευρυδίκη εξαφανίζεται, μόλις ο Ορφέας γυρίζει ταραγμένος προς αυτήν, ενώ ο Γλαυκέτης δεν προλαβαίνει ούτε να αντικρίσει φευγαλέα το φάντασμα των *Φοινικικῶν*.

Στο συγκεκριμένο περιστατικό, υπάρχει ακόμη ένα στοιχείο ξεχωριστής σημασίας: πρόκειται για το φάντασμα ενός νέου, ο οποίος είναι θαμμένος μαζί με μια νέα, και οι δυο τους θύματα εγκληματικής πράξης. Το έγκλημα και η νεαρή ηλικία μας εισάγουν σε μια ειδική κατηγορία νεκρών, δυνητικά εξαιρετικά επικίνδυνων, καθώς έφυγαν από την ζωή από σκόπιμη ενέργεια, και μάλιστα, προτού προλάβουν να εκπληρώσουν στόχους και να ανταποκριθούν στα από την φύση ορισμένα καθήκοντά τους. Πρόκειται για τους λεγόμενους/τις λεγόμενες «ἄωρους» και «βιαιοθανάτους»,⁵⁹ με τους μαγικούς παπύρους και τις επιγραφές με

⁵⁹ Για την διαφορετική απόδοση των δύο όρων, βλ. στην επόμενη σελίδα.

κατάρες («κατάδεσμοι»/“*tabellae defixionum*”)⁶⁰ να βρίθουν από αναφορές για αυτούς/αυτές (βλ. ενδεικτικά, PGM, III 75, IV 1494, V 333, XII 490, XVI 1· Audollent 1904, 234.1, 235.1 «νεκυδαίμων ἄωρε» αντίστοιχα).⁶¹ Συχνότατα, τους επικαλούνται για βοήθεια, καθώς ο πρόωρος θάνατος, τα απραγματοποίητα όνειρα και οι ανεκπλήρωτοι στόχοι σπέρνουν την οργή στις ψυχές και ακριβώς αυτό το ισχυρό συναίσθημα τούς κινητοποιεί και τούς προσδίδει τρομακτική βλαπτική δύναμη.

Στο συγκεκριμένο σημείο εγείρεται ένσταση (Iles-Johnston 2013, 149-51), καθώς διατυπώνεται η άποψη ότι αίτιο της οργής δεν είναι ο βίαιος, αλλά ο άδοξος θάνατος: ο πολεμιστής ο οποίος σκοτώνεται στη μάχη, δεν πρόκειται να μεταμορφωθεί σε πνεύμα το οποίο διψά για εκδίκηση. Αντιθέτως, για εκείνον τον οποίο δεν υπήρξαν νεκρικές προσφορές και τελετές ή τον σκότωσαν με δόλο, η εκδίκηση είναι μονόδρομος: πρόκειται για την αποκατάσταση της τιμής του, έστω και μετά θάνατον (Iles-Johnston 2013, 149-51).⁶² Γίνεται ακόμα περισσότερο κατανοητή η ταραχή του Γλαυκέτη, καθώς με βάση τα παραπάνω, υπάρχει η πιθανότητα το αίτημα του φαντάσματος να ήταν μια αξίωση εκδίκησης. Ωστόσο, ήταν αρκετή και μια απλή συνάντηση τέτοιου είδους για να προκληθεί μεγάλη ψυχική αναστάτωση.

Μαζί με το νεκρό, του οποίου το φάντασμα εμφανίζεται και απευθύνεται στον Γλαυκέτη, παραδίδεται ότι έχει ταφεί μια «ἄωρη», κοπέλα, επίσης θύμα εγκλήματος. Υποστηρίζεται (Iles-Johnston 2013, 152-64) ότι ο παραπάνω όρος, ο οποίος συνδέεται με τον πρόωρο θάνατο, χρησιμοποιείται αρχικά κυρίως για τις γυναίκες. Θα συμπεριλάβει σε μεταγενέστερη εποχή και άνδρες πρόωρα νεκρούς. Πάντως, στη συγκεκριμένη σκηνή, η νεκρή δεν εμφανίζεται: το φάντασμα του νεαρού δε μοιάζει να μεταφέρει κάποια αξίωση ή αίτημά της, όπως μπορεί να συμπεράνει κάποιος από το κλείσιμο του λόγου του (P. Oxy. 1368, col. II,

⁶⁰ Για την ετυμολογική ερμηνεία των όρων, βλ. Gager 1999, 1.1. Εδώ εγείρεται ένσταση για την ερμηνεία της λέξης «κατάδεσμος», την οποία υποστηρίζει ο Jordan και του οποίου την γνώμη παραδίδει ο Gager. Σύμφωνα με την άποψη του ερευνητή, «κατάδεσμος» ενδεχομένως προέρχεται από το δίπλωμα του μολύβδινου ελάσματος. Ωστόσο, διατυπώνεται η άποψη στο συγκεκριμένο σημείο ότι δεν πρέπει να αγνοείται η σύνδεση με την επαναλαμβανόμενη χρήση του ρήματος «καταδέω» σε διάφορες μορφές-πρόσωπα, αριθμούς, χρόνους, εγκλίσεις. Για επιφάνειες/φορείς επιγραφών, καθώς και για πιθανούς λόγους προτίμησης του μολύβδου ως υλικό επιφάνειας γραφής, μέσα χάραξης και τη μορφή των γραμμμάτων, βλ. Gager 1999, 3-4.

⁶¹ Πρβλ. SEG 8.574, 26.1717.

⁶² Η δολοφονία του Αγαμέμνονα και οι νεκροί πολεμιστές που συναντά ο Οδυσσεύς στον Κάτω Κόσμο (*Οδύσσεια*, 11.40-1) αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα. Σύμφωνα με την Iles-Johnston, οι τελευταίοι έχουν μείνει άταφοι ή χωρίς νεκρικές τιμές (2013, 149). Την ορθότητα της άποψής της στηρίζει το ότι προηγούνται των πολεμιστών, συνιστώντας ένα σύνολο, νεκροί οι οποίοι πέθαναν δυστυχισμένοι: ανύπαντρες νέες γυναίκες και άντρες και βασανισμένοι γέροντες (*Οδύσσεια*, 11.38-9).

4-6). Απλώς γνωστοποιείται ο τόπος ταφής της. Η νεαρή γυναίκα ακολουθεί τον ίδιο δρόμο, όπως τόσες άλλες γυναίκες πριν και μετά από αυτήν: εκείνον της σιωπής.

Από τη σιωπή της νεκρής γίνεται μετάβαση στη σιωπή ενός ζωντανού, του Γλαυκέτη και τίθεται το ερώτημα, αν ο φόβος και η ταραχή του αρκούν για να την ερμηνεύσουν. Αρκετά διαδεδομένη υπήρξε η αντίληψη στην Αρχαιότητα ότι το φάντασμα δε μιλά, αν δε του απευθύνουν τον λόγο (Felton 1999, 24 κ.ε., με παραδείγματα-αναφορές σε φιλολογικές πηγές). Στην περίπτωση των *Φοινικικῶν* όμως, όσο τουλάχιστον επιτρέπεται να κρίνει κανείς, μάλλον το φάντασμα είναι που έχει την διάθεση για συνομιλία. Οι βιαστικές κινήσεις, η σιωπηλή επίνευση και η νευρική συμπεριφορά του Γλαυκέτη το πιθανότερο δηλώνουν μεγάλη αναστάτωση, ώστε να ανταποκριθεί στην προσέγγιση ενός νεκρού, πόσο μάλλον να ξεκινήσει ο ίδιος μια συζήτηση μαζί του. Ωστόσο, κανένα βέβαιο συμπέρασμα δεν είναι δυνατό να συναχθεί.

Η συνάντηση με ένα νεκρό συνιστά απλώς έμμεση αναφορά σε φαινόμενο βίας. Λείπουν εντελώς οι λεπτομέρειες θανάτωσης του ίδιου και της νεαρής γυναίκας, η οποία κείτεται δίπλα του, όπως και το περιεχόμενο του λόγου του και τα στοιχεία της ταυτότητάς του. Παρά τις ελλείψεις ωστόσο, παραδίδεται ένα σημαντικό στοιχείο: παρουσιάζεται και μιλά ένα θύμα της βίας. Με τον τρόπο αυτό μας παραδίνεται μια μαρτυρία αυτόπτη και παθόντα, έστω και σκηνοθετημένη. Σε αντίθεση με τους ληστές, οι οποίοι μεταμφιέζονται σε φαντάσματα στο τέλος του σωζόμενου αποσπάσματος (P. Colon. 3328, B.1 v., 26-9), ένα γνήσιο φάντασμα μεταβαίνει από τον Κάτω Κόσμο και σπεύδει να μας αλλάξει το σημείο εστίασης: η βία θεάται από ένα θύμα της, αλλά ούτε και τώρα το τελευταίο μπορεί να καταθέσει τη μαρτυρία του. Δυστυχώς, την φωνή του πνίγει η κατάσταση του παπύρου, ο οποίος μεταφέρει τον λόγο του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: «ΒΑΡΒΑΡΗ ΣΟΦΙΑ»: ΙΧΝΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΠΙΡΡΟΩΝ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται απόπειρα να αναζητηθούν και να εντοπιστούν σημεία σχετικά με την βία τα οποία είναι δυνατό να εκληφθούν ως μαρτυρίες ή ενδείξεις επιρροών από την Ανατολή στα έργα αναφοράς. Ως εφελκτήριο της προσπάθειας λαμβάνονται οι τίτλοι των παραπάνω έργων.⁶³ Κάποια τέτοια παράλληλα έχουν ήδη επισημανθεί από μελετητές (πρβλ. ενδεικτικά, Connors 2018, Dowden 2018, Kasprzyk 2018). Ωστόσο, η εμβάθυνση σε κάποια από αυτά, αλλά και η ανίχνευση νέων αποτελούν πτυχές το ξεδίπλωμα των οποίων συνιστά στόχο του παρόντος κεφαλαίου. Ακόμα και όταν δεν φαίνεται καθαρά κάποια σύνδεση με την Ανατολή, η σχετική αναζήτηση και τα συμπεράσματά της μένουν ως παρακαταθήκη για μελλοντική έρευνα και αναστοχασμό.

Προέχουν δύο επισημάνσεις για την αποφυγή παρερμηνειών. Αφενός, τονίζεται πως δεν υποστηρίζεται εδώ η θέση ότι το μυθιστόρημα συνιστά γέννημα των μεσοποταμιακών πολιτισμών, ούτε η θέση ότι από τους τελευταίους προέρχεται ο πυρήνας του, τον οποίο περιβάλλουν στρώματα ελληνορωμαϊκής λογοτεχνίας (πρβλ. Anderson 2014, 38). Το ερώτημα της γέννησης του μυθιστορήματος είναι από τα θεμελιακά για το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος (Hägg 107 κ.ε.) και η απόδοσή της στον χώρο της Ανατολής συνιστά μια μόνο από τις πιθανές ερμηνείες οι οποίες έχουν κατά καιρούς προταθεί (ενδεικτικά, Anderson 2014). Αφετέρου, παράγοντα καίριας σημασίας συνιστά ο προσδιορισμός της σημασίας του όρου «Ανατολή»: προσλαμβάνει γεωγραφική και ιδεολογική διάσταση, και μάλιστα, σε συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο.

Οι τίτλοι με τους οποίους μάς κληροδοτήθηκαν τα δύο βασικά έργα αναφοράς φαίνεται να ευνοούν τη σύνδεση με τον κόσμο της Ανατολής, τουλάχιστον από την άποψη της γεωγραφικής προέλευσης. Επιπλέον, η παραπάνω εντύπωση φαίνεται να ενισχύεται με βάση τις προτεινόμενες χρονολογίες της σύνθεσης του ενός και της συγγραφής των αποσπασμάτων του άλλου: αφενός των *Βαβυλωνιακῶν*, μετά τα μέσα του 2^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα, κατά την διάρκεια της βασιλείας του Μάρκου Αυρήλιου (Stephens, Winkler 1995, 181 κ.ε., Wilson 1994, 104), αφετέρου των *Φοινικικῶν* περίπου την ίδια εποχή (παπυρικά

⁶³ Σχετικά με την τιτλοφόρηση ευρύτερα των μυθιστορημάτων, βλ. Whitmarsh 2005, 587-611 και παραπάνω, σσ. 8-9. Ειδικότερα για τα *Φοινικικά*, βλ. Stephens, Winkler 1995, 318-9.

αποσπάσματα των μέσων και του ύστερου 2^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα, Henrichs 2011, 154).⁶⁴

Όπως σωστά επισημαίνεται (Stephens, Winkler 1995, 318-9, αν και οι μελετητές στο συγκεκριμένο σημείο αναφέρονται ειδικά στα *Φοινικικά*), ο τύπος του τίτλου, σε ουδέτερο γένος πληθυντικού αριθμού, φανερώνει δυνητικά την λογοτεχνική ή/και την ιστορική διάσταση του περιεχομένου του έργου. Ασφαλώς υπάρχουν και σημειώνονται και περιπτώσεις ασυμφωνίας μεταξύ του συγκεκριμένου τύπου του τίτλου και του περιεχομένου (Stephens, Winkler 1995, 318-9) και για αυτό δεν τίθεται κάποια διαφωνία για την ορθότητα της παραπάνω παρατήρησης συνολικά. Ωστόσο, εξετάζονται εδώ επιλεκτικά δύο από τις περιπτώσεις ασυμφωνίας, για να διατυπωθούν επιφυλάξεις το κατά πόσο ισχύουν οι συγκεκριμένες: για την πρώτη, σχετικά με τα *Περσικά* του Κτησία του Κνίδιου, σημειώνεται (Stephens, Winkler 1995, 319) ότι στο συγκεκριμένο έργο περιλαμβάνεται εκτός από την ιστορία των Περσών και εκείνη των προγενέστερών τους, Ασσυρίων και Μήδων. Στην δεύτερη, πρόκειται για ένα από τα μυθιστορήματα αναφοράς, τα *Βαβυλωνιακά*,⁶⁵ και οι επιφυλάξεις διατυπώνονται με παρόμοιο σκεπτικό: θεωρείται ότι ο τίτλος δεν ανταποκρίνεται πλήρως στο περιεχόμενό του (Stephens, Winkler 1995, 319) καθώς η δράση δεν περιορίζεται μόνο στην Βαβυλώνα. Στις παραπάνω θέσεις αντιτάσσεται η περιεκτικότητα των τίτλων τους: αντίστοιχες περιπτώσεις μαρτυρούν οι αναφορές σε «Μηδικά» και «Μήδους» αναφορικά με τους ελληνο-περσικούς πολέμους. Επιπλέον, η «Βαβυλώνα» θεωρείται η πατρίδα της απόκρυφης σοφίας, των Χαλδαίων κάτοχων της άρρητης γνώσης (πρβλ. Φώτιος, 75a1-4, Connors 2018, 44 κ.ε., Dowden 2018, 151-2, 164). Πρόκειται για όρο συμβολικής σημασίας, με τον οποίο εννοείται τελικά η Ανατολή πέραν του ελληνορωμαϊκού κόσμου.⁶⁶

Η χειρόγραφη παράδοση των *Βαβυλωνιακῶν* τοποθετείται μετά τα μέσα του 2^{ου} μεταχριστιανικού αιώνα, όπως έχει παραπάνω σημειωθεί, ενώ σε παρέκβαση του Φώτιου κατατίθεται ότι ο συγγραφέας τους Ιάμβλιχος ισχυρίζεται πως προέβλεψε τον πόλεμο μεταξύ Ρωμαίων και Πάρθων, την εκστρατεία του «Ουήρου» (πρβλ. Kanavou 2018, 119) επί Μάρκου Αυρήλιου/«Αντωνίνου». Πρόκειται για χρονικό όριο το οποίο η έρευνα θεωρεί σημαντικό, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τον παράγοντα της

⁶⁴ Για τη σημασία της χρονολογικής τοποθέτησης των έργων αναφορικά με τη σύνδεσή τους με την Ανατολή, βλ. αμέσως παρακάτω και Stephens, Winkler 1995, 182-3.

⁶⁵ Για την χρήση των δύο τίτλων, *Βαβυλωνιακά* και *Φοινικικά*, σε ιστορικά και λογοτεχνικά έργα, βλ. Kanavou 2019, 112.

⁶⁶ *Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον*, 1.21.1 κ.ε.

συμβατικότητα της ιστορικής χρονολόγησης και διάκρισης σε περιόδους. Τότε φαίνεται να εντείνονται σε μεγαλύτερο βαθμό και να βρίσκουν νέους τρόπους έκφρασης οι αξιώσεις της Ανατολής για μεγαλύτερο μερίδιο συμμετοχής στην διοίκηση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (Buraselis 1991, 23). Η επανάσταση του Αβίδιου Κάσσιου (Δίωνας Κάσσιος 71/72 22.2-28.1) ερμηνεύεται ακριβώς ως φανέρωμα των αξιώσεων αυτών (Buraselis 1991, 23-4) και όχι ως αποτέλεσμα της επιθυμίας του να σφετεριστεί τον θρόνο, ο οποίος σύμφωνα με φήμες είχε χηρέψει. Κατόπιν προβάλλει ως κίνδυνος για τον θρόνο ο Ιούλιος Αλέξανδρος, ο οποίος και δολοφονείται (επί Κόμμοδου, Δίωνας Κάσσιος 72/73 14.1-3), ενώ ακόμα μεταγενέστερα ξεσπά το κίνημα του Πεσκήνιου Νίγρου (Buraselis 1991, 25-8). Είναι ενδεικτικό για τον πρώτο ότι κατάγεται από σημαντικό ιερατικό γένος της Έμεσας, φέρει το όνομα Αλέξανδρος και μαρτυρείται ότι έχει διαπράξει φόνο λιονταριού, το κατεξοχήν βασιλικό θήραμα (Buraselis 1991, 25-6). Σχετικά με τον δεύτερο διεκδικητή της εξουσίας, του αποδίδεται το όνομα του Αλέξανδρου, με το προσδιοριστικό «νέος», από τις ρωμαϊκές ανατολικές επαρχίες κατά την διαμάχη του για τον ρωμαϊκό θρόνο με ανταπαιτητές τον Κλώδιο Αλβίνο και Σεπτίμιο Σεβήρο, ο οποίος θα επικρατήσει τελικά (Buraselis 1991, 27-8). Πρόκειται για κινήσεις οι οποίες δυνητικά χαρακτηρίζονται ως «αφύπνιση εθνικής υπερηφάνειας» της Ανατολής.

Ασφαλώς η εκδήλωση των παραπάνω φαινομένων την ίδια περίπου εποχή κατά την οποία φέρεται ότι συγγράφονται τα *Βαβυλωνιακά* δεν σημαίνει ότι τα τελευταία αναδεικνύονται αυτομάτως σε βιβλίο διάχυσης των ιδεών εξ ανατολών, σε κάποια ιερή γραφή της σοφίας της Ανατολής. Απλώς επισημαίνεται ότι η χρονική σύμπτωση αποτελεί στοιχείο το οποίο αξίζει να σημειωθεί ως κρατούμενο. Τίθεται το ερώτημα, αν αποτελεί απλή χρονική συγκυρία η απαίτηση της Ανατολής για τη συμμετοχή της στην διοίκηση και για την αναγνώριση της ιδιαίτερης πολιτισμικής της προσφοράς αφενός και της λογοτεχνικής δημιουργίας η οποία αντλεί από αυτήν αφετέρου.

Για τον συγγραφέα των *Βαβυλωνιακῶν* πληροφορίες λαμβάνουμε από την παρέκβαση του Φώτιου (75b27-41) και από σχόλιο σε χειρόγραφο με την περίληψη του πατριάρχη (Stephens, Winkler 1995, 181). Και στις δύο αναφορές μαρτυρείται η ανατολική καταγωγή (βαβυλωνιακή, συριακή αντίστοιχα) του Ιάμβλιχου, την οποία επιβεβαιώνει και το όνομά του.⁶⁷

⁶⁷ Για το όνομα Ιάμβλιχος και τη σημασία του, βλ. αμέσως παρακάτω.

Αν οι υπόλοιπες πληροφορίες οι οποίες παρατίθενται από τον Φώτιο στην παρέκβασή του θεωρηθούν αξιόπιστες, ο ίδιος Ιάμβλιχος αναφέρει ότι άκμασε την εποχή του Σόαιμου,⁶⁸ απόγονου Αχαιμενιδών και Αρσακιδών, βασιλιά και απόγονου βασιλέων (Dowden 2018, 150-1). Η ανάδειξη του τελευταίου σε συγκλητικό και ύπατο συμπληρώνεται από την ανάρρησή του στον βασιλικό θρόνο της «μεγάλης Αρμενίας» (Φώτιος, 75b29-33). Δεν θα ήταν υπερβολικός ο ισχυρισμός ότι καθίσταται ευδιάκριτη η περηφάνεια του Ιάμβλικου για την καταγωγή του και τη σύνδεσή του με τον κόσμο της Ανατολής, ανεξάρτητα από το αν η μαρτυρία του φτάνει ως εμάς μέσω τρίτου: πιθανόν αυτό ακριβώς φανερώνεται και από την επανάληψη του Φώτιου «...Λέγει...καὶ ἀκμάζειν ἐπὶ Σοαίμου... Ἐπὶ τούτου (Σοαίμου) γοῦν ἀκμάσαι φησὶν ἑαυτόν...» (75b27, 29, 33-4).

Παράλληλα, ο ίδιος ο συγγραφέας είναι φορέας του πνεύματος της Ανατολής μέσω του ονόματός του. Πριν από όλα, συνονόματός του είναι δύο βλαστοί της εμεσηνής δυναστείας (Ιάμβλιχος Α΄ και Β΄), κατά τον 1^ο προχριστιανικό αιώνα, όταν η παρουσία της Ρώμης στην περιοχή δεν είχε ακόμα σταθεροποιηθεί και οι τοπικές δυναστείες καταλαμβάνουν σημαντική θέση στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της (Sullivan 1978, 205-10, 211-2). Κυρίως όμως, το ίδιο το όνομα είναι μεγάλης συμβολικής σημασίας, καθώς φαίνεται να σχετίζεται με τη σημασία του βασιλιά (Dowden 2018, 150).⁶⁹ Συνονόματός του και κοινής καταγωγής είναι ο Νεοπλατωνικός φιλόσοφος, μεταγενέστερός του κατά έναν αιώνα (ενδεχομένως συμμαθητής του Πορφύριου-Μάλχου (*βίος Πλωτίνου*, 17.14-5) με δάσκαλο τον Πλωτίνο (*βίος Πλωτίνου*, 9.4). Η συγκεκριμένη αναφορά στον Νεοπλατωνικό Ιάμβλιχο δεν είναι τυχαία, ούτε βασίζεται αποκλειστικά στη συνωνυμία: η σημασία της έγκειται στο γεγονός ότι ο φιλόσοφος, σε αντίθεση με τον Πορφύριο-Μάλχο, αρνήθηκε να μεταφράσει το όνομά του στα ελληνικά, διότι πεποίθησή του υπήρξε και διακήρυξε ότι τα ονόματα είναι ήχοι μεστοί θείου νοήματος, σημαίνουν άρρητη γνώση και οποιαδήποτε αλλαγή τους καταστρέφει την θεία αρμονία και σταματά την επικοινωνία με τον ουράνιο κόσμο (Ιάμβλιχος, *περὶ Μυστηρίων*, VIII 5.258). Η Ανατολή φαίνεται να τονίζει εμφaticά την παρουσία της σε επίπεδο ιδεών. Η βάρβαρη, μη ελληνικής προέλευσης, σοφία κάνει αισθητή την παρουσία της με εξαιρετικό δυναμισμό.

⁶⁸ Για έναν προγενέστερο Σόαιμο, δυναστικό μέλος της Έμεσας και βασιλιά της Σοφηνής, τον 1^ο μεταχριστιανικό αιώνα, βλ. Sullivan 1978, 216-8 και το στέμμα-οικογενειακό του δέντρο και Barrett 1977.

⁶⁹ Το όνομα αποδίδεται και ως “Yam-li-ku” (may he rule!), Athanassiadi, P. (rev.) (1995). *The Oecumenism of Iamblichus: Latent Knowledge and Its Awakening*. Reviewed Work: *The Divine Iamblichus: Philosopher and Man of Gods* by H. J. Blumenthal and E. G. Clark, *JRS* 85, 244-50.

Αν οι πεποιθήσεις του φιλόσοφου Ιάμβλικου έπονται κατά έναν αιώνα του ομώνυμου μυθιστοριογράφου, υπάρχουν κείμενα, ενδεχομένως σύγχρονα του τελευταίου, τα οποία μαρτυρούν παρόμοιες ιδέες. Διεκδικώντας περίοπτη θέση δίπλα στην ελληνική σοφία, εκτός από τις πολιτικές αξιώσεις της, η Ανατολή μοιάζει να κερδίζει υποστήριξη ανάμεσα στον κόσμο της ελληνικής διανόησης και να διαμορφώνει ιδεολογικά ρεύματα που σφραγίζουν την εποχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Νουμήνιος ο Απαμέας, ο οποίος σπουδάζει, υμνεί και διδάσκει την μη ελληνική σοφία συνολικά (ακόμα και εβραϊκής προέλευσης, αφανούς έως τότε) (ενδεικτικά απ. 41a).⁷⁰ Επιπλέον, στο ιερό βιβλίο του Νεοπλατωνισμού,⁷¹ *Χαλδαϊκοί χρησμοί ή λόγια*,⁷² αναγράφεται ρητά: «ὀνόματα βάρβαρα μήποτ' ἀλλάξης» (απ. 150), με παράλληλο συμπλήρωμα το σχόλιο του Ψελλού: «...εἰσὶ γὰρ ὀνόματα παρ' ἐκάστοις ἔθνεσι θεοπαράδοτα δύναμιν ἐν ταῖς τελεταῖς ἄρρητον ἔχοντα...» (Majercik, 1989, 106). Δείγμα σταδιακής επικράτησης της σοφίας των ξένων πιθανόν συνιστά και η χρήση των “*voces magicae*” από τις οποίες βρίθουν οι μαγικοί πάπυροι από τον 1^ο μεταχριστιανικό αιώνα και μετά (Brashear 2016, 3429).

Επιστρέφοντας στον χώρο του μυθιστορήματος, τίθεται το ερώτημα για τη μορφή των ονομάτων και στα *Βαβυλωνιακά*: αν τα μη ελληνικά ονόματα γενικά πρέπει να μένουν στην πρωτότυπη μορφή τους, γιατί να μην ισχύει το ίδιο ειδικά για τους ήρωες και τις ηρωίδες του έργου, όπως παραδίδεται το όνομα του συγγραφέα του έργου. Ως απάντηση σημειώνεται (Dowden 2018, 150) πριν από όλα ότι «Ιάμβλικος» δεν είναι η μετάφραση ενός ονόματος στα ελληνικά, αλλά ελαφρά μετατροπή του, εντελώς διαφορετική από την μετάφραση του «Μάλχος» σε «Πορφύριος». Αναλογικά με τα προηγούμενα, τα ονόματα «Γάρμος», «Σινωνίδα», «Σωράιχος» και όλα τα υπόλοιπα δεν συνιστούν μεταφράσεις, αλλά απλές μετατροπές. Μολαταύτα, δεν φαίνεται να ισχύουν τα παραπάνω τουλάχιστον σε πρώτη προσέγγιση, ειδικά για το όνομα του κεντρικού ήρωα Ροδάνη. Πράγματι, ο πρωταγωνιστής συνδέεται με έναν άλλο χαρακτήρα του έργου, τον Τίγρη (Φώτιος, 75b41-76a5), αφενός εμφανισιακά, καθώς του μοιάζει εκπληκτικά, όπως και του δίδυμου αδερφού του Ευφράτη, αφετέρου γιατί το όνομά του σημαίνει την αιτία θανάτου του Τίγρη (Connors 2018, 47-8, πρβλ. 44-5):

⁷⁰ Des Places 1973, 42.

⁷¹ Βλ. Μαρῖνος, *βίος Πρόκλου*, 16.

⁷² Για την χρονολόγηση των *Χαλδαϊκών χρησμών/λογίων*, Πρόκλος, *Κρατύλος* 72.10-1, *Σούδα*, Π 641.32, 642.2 (λημμ. Ίουλιανός 433, 434). Πρβλ. Έρμη τοῦ Τρισμεγίστου, ἑρμητικά κείμενα, XVI 2 «...καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ τῆς φωνῆς ποιὸν καὶ ἡ τῶν αἰγυπτίων...ὀνομάτων ἐν ἑαυτῇ ἔχει τὴν ἐνέργειαν τῶν λεγομένων...».

ο τελευταίος πέθανε γιατί έφαγε ένα τριαντάφυλλο, στο οποίο είχε καταφύγει ένα σκαθάρι (Φώτιος, 75b16-8). Ωστόσο, ο αντίλογος ανασκευάζεται, καθώς το όνομα «Ροδάνης» δεν αποδίδεται στον ήρωα μόνο λόγω του ρόδου. Δεν πρόκειται για θέμα ετυμολογικής συγγένειας μόνο ελληνικών λέξεων. Στην απάντηση του ερωτήματος στην αρχή της παραγράφου κομβικός είναι ο ρόλος της περσικής μυθολογίας και γλωσσολογικής ανάλυσης (Dowden 2018, 154-5). Το ίδιο ισχύει και για τα ονόματα της κεντρικής ηρωίδας και άλλων ηρώων του έργου (Dowden 2018, 156-59, Σινωνίς, Σωράιχος, Σήταπος).

Παράλληλα, ανακύπτει ένα ακόμα ερώτημα σχετικά και πάλι με τη μορφή του ονόματος. Πιο συγκεκριμένα, γιατί να μην παρατίθενται τα ονόματα ακριβώς στη μορφή την οποία έχουν στην πρωτότυπη γλώσσα: ενδεικτικά, γιατί «Ιάμβλιχος» και όχι “Yamlík(u)”. Η απάντηση η οποία δίνεται φανερώνει το πνεύμα της εποχής και τον βαθμό συνύπαρξης πολιτισμών: η Ανατολή προβάλλει αξιώσεις, αλλά δεν ξεχνά ότι απευθύνεται και σε ελληνικό κοινό (πρβλ. Haubold 2013, 108). Ό,τι διεκδικεί δεν μοιάζει να είναι η αποκλειστικότητα ή η πρωτοκαθεδρία, αλλά μια θέση συμπρωταγωνιστή με την ελληνική παρουσία.⁷³

Έως το σημείο αυτό παρουσιάστηκαν στοιχεία των *Βαβυλωνιακῶν*, εκτός περιεχομένου, όπως ο τίτλος και ο συγγραφέας, τα οποία ενδεχομένως φανερώνουν σχέσεις με Ανατολή. Απομένει η εξέταση της υπόθεσης του έργου και η αναζήτηση ενδεχόμενων κοινών ή παρόμοιων στοιχείων σχετικά με την βία.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο (σσ. 44-8) έχει ήδη αναφερθεί η σημασία των πανδοχείων και οι κίνδυνοι οι οποίοι караδοκούν σε αυτά για τους ταξιδιώτες. Πρόκειται για μοτίβο το οποίο απαντά, και μάλιστα επανειλημμένα, και στην συλλογή διηγήσεων, ίσως την γνωστότερη της Ανατολής από το Μεσαίωνα έως σήμερα, τις *Χίλιες και Μια Νύχτες*. Ωστόσο, πρόκειται για μοτίβο το οποίο παρουσιάζεται ευρύτερα και το πιθανότερο είναι ότι δεν φανερώνει κάποια ουσιαστική σχέση: σε χάνι εγκαθίσταται έμπορος υφασμάτων, ο οποίος ξελογιάζει την όμορφη γυναίκα του ήρωα της ιστορίας (Mardrus, Mothers 1986, τ. 1, 114-5), ενώ σε άλλη ιστορία ένας πανούργος κλέφτης προσλαμβάνεται σε πανδοχείο σε θέση σε υπηρέτη-μάγειρα και εξαπατά την «βασίλισσα της πανουργίας» στην Βαγδάτη (Mardrus, Mothers 1986, τ. 5, 534 κ.ε.). Πολύ λιγότερο, δεν σημειώνεται κάποια σύνδεση με την βία.

⁷³ Για τη συμπόρευση ελληνικής και ξένης σοφίας, πρβλ. Μαρίνος, *βίος Πρόκλου*, 22: «...πᾶσαν μὲν θεολογίαν ἑλληνικὴν τε καὶ βαρβαρικὴν καὶ τὴν μυθικοῖς πλάσμασιν ἐπισκιαζομένην ...εἰς φῶς ἦγαγεν, ἐξηγούμενός τε πάντα ἐνθουσιαστικώτερον καὶ εἰς συμφωνίαν ἄγων...».

Περισσότερο στέρεη σχέση φανερώνει μια άλλη ιστορία (Anderson 2014, 27) στην οποία κομβικό ρόλο κατέχει ένας χρυσοχόος, αν και στις *Χίλιες και Μια Νύχτες* παρουσιάζεται επώνυμα, σε αντίθεση με την περίληψη των *Βαβυλωνιακῶν* (Φώτιος, 76b1-9, 77a24-6). Ωστόσο, στην αραβική διήγηση ο χρυσοχόος συντρέχει τους ήρωες της ιστορίας εξ αρχής και τους βοηθά να αντιμετωπίσουν την βίαιη αντίδραση του κακού ηγεμόνα (Mardrus, Mothers 1986, τ. 1, 611-44), σε αντίθεση με εκείνον του έργου αναφοράς, τον οποίο όμως, τελικά ο Γάρμος ανταμείβει με θάνατο για τις υπηρεσίες του (Φώτιος, 77a24-6). Η αραβική ιστορία δεν έχει ευχάριστη κατάληξη για το ζευγάρι των ερωτευμένων, ενώ ο χρυσοχόος της μοιάζει μάλλον περισσότερο στον «δίκαιο» Σωράιχο και εμφανίζεται ως βασικός αφηγητής.

Ο βασιλιάς Γάρμος παρουσιάζεται ως μια εκδοχή του αντιπρόσωπου του κακού της περσικής (και της αρμενικής) παράδοσης (Dowden 2018, 155-7). Θα ήταν ενδιαφέρον να αναζητηθούν αντιστοιχίες του με τον Σαρδανάπαλο των *Βαβυλωνιακῶν* του Βηρωσσού (πρβλ. Haubold 2013, 108-11), πιθανόν όπως ο Ροδάνης με τον Nebuchadnezzar (Ναβουχοδονόσορα) (πρβλ. Haubold 2013, 112-5, όπου σημειώνεται το ενδεχόμενο ο Βηρωσσός να υπήρξε σημείο αναφοράς για τον Ιάμβλιχο). Στην παρατήρηση ότι πρόκειται για διαφορετικού περιεχομένου έργα, ιστορικό και λογοτεχνικό, δίνεται η απάντηση ότι ο ιστορικός άντλησε από ελληνικά μυθιστορήματα με θέματα από την Ανατολή, απευθυνόμενος σε ελληνικό κοινό (Haubold 2013, 106). Εξάλλου, το ιστορικό έργο του Ηρόδοτου αναδεικνύει το κατά πόσον η πλειονότητα των Ελλήνων ιστορικών συνέγραψε ιστορία με τη σημασία που της αποδίδεται σήμερα.

Ο Σαρδανάπαλος, ως μυθιστορηματικό πρόσωπο και όχι ως ο ιστορικός Ασσύριος βασιλιάς Ασσυρμπανιπάλ, ενσαρκώνει την αχαλίνωτη τρυφή, τον φιλήδονο βίο, και ως αναπόδραστη συνέπεια, τον εξευτελισμό και την ταπεινωτική πτώση: παραδίδεται ως ο τελευταίος βασιλιάς της Ασσυρίας (πρβλ. Haubold 2013, 106). Χωρίς να είναι γνωστές λεπτομέρειες για την ζωή του Γάρμου, χαρακτηρίζοντάς τον έκλυτο μονάρχη από τις απάνθρωπες ποινές τις οποίες επέβαλλε, δεν είναι αθέμιτο να θεωρηθεί ως παράλληλο του μυθιστορηματικού τελευταίου Ασσύριου ηγεμόνα (Haubold 2013, 108-11). Ταυτόχρονα, ο Ροδάνης, νικητής στη Συρία (Φώτιος, 78a39-40), νικά και τον φαύλο Γάρμο και βασιλεύει, ενδεχομένως σαν άλλος Ναβουχοδονόσωρ, στην Βαβυλώνα (Φώτιος, 78a40-1).

Ένα πιθανό στοιχείο-αρμός σύνδεσης με την Ανατολή προβάλλει έμμεσα, συγκεκριμένα με διάυλο ένα επεισόδιο ελληνικού έπους, της Ιλιάδας. Μετά την μονομαχία Μενέλαου-Πάρη, χωρίς ξεκάθαρη νίκη (Ιλιάδα, 3.340-3), ο Τρώας ήρωας σώζεται από την Αφροδίτη και μεταφέρεται από την ίδια στην Τροία (Ιλιάδα 3.375 κ.ε.). Στην συνέχεια, η θεά σπεύδει στην Ελένη και την καλεί να τον συναντήσει (Ιλιάδα, 3.390-4). Όταν εκείνη αρνείται με θυμό (Ιλιάδα, 3.395-412), ξεσπά η θεϊκή οργή με τρομερές απειλές (Ιλιάδα, 3.413-7). Η Ελένη αναγκάζεται να υποταχτεί (Ιλιάδα, 3.418 κ.ε.). Η συγκεκριμένη σκηνή ανακαλεί αντίστοιχη από τα Βαβυλωνιακά, όπου η Σινωνίδα, σύζυγος του βασιλιά της Συρίας πλέον, καταδικάζει σε αναγκαστική συνέντευξη με τον δήμιο την ανώνυμη κόρη του γεωργού, προκειμένου να την τιμωρήσει για την μοιχεία της με τον Ροδάνη (Φώτιος, 78a1-7). Δυστυχώς στην διάθεσή μας υπάρχει μόνο η βραχύλογη αναφορά της περίληψης.

Ο παραλληλισμός μεταξύ Αφροδίτης και Σινωνίδας ενισχύεται από την σχέση των δύο με την θεά Ιστάρ-Αστάρτη. Η κεντρική ηρωίδα των Βαβυλωνιακών παρουσιάζεται με πολλά κοινά στοιχεία με την βαβυλωνιακή θεά. Η Ιστάρ εμφανίζεται οργίλη και πολεμοχαρής (πρβλ. Garfinkle 2020, 223), διεκδικητική στον έρωτα όσων επιθυμεί, επίσης να καταλαμβάνεται από καταστροφική μανία εναντίον ακόμα και όσων υπήρξαν ερωτικοί της σύντροφοι. Κυρίως όμως, πρωταγωνιστεί, μέσω του σουμερικού αντίστοιχού της, της θεάς Ιναννά, στον «ιερό γάμο». Πρόκειται για μια ιεροπραξία, όπου ο βασιλιάς μιας πόλης ή ολόκληρου βασιλείου «παντρεύεται» την θεά και με τον τρόπο αυτόν η εξουσία του περιβάλλεται την θεία αναγνώριση (Sugimoto 2014, 4-11). Παράλληλα, κατά την διάρκεια της τελετής λαμβάνει χώρα ένα παιχνίδι δύναμης μεταξύ των δύο συζύγων (Sugimoto 2014, 11), για το ποιος θα υπερισχύσει. Όλα τα παραπάνω ανακαλούν τις συγκρούσεις των δύο βασικών ηρώων, Σινωνίδας και Ροδάνη (76b23-6, 77b18-23), τις απειλές της πρώτης (77b20), την δολοφονική της μανία (76b18-31, 33-5, πρβλ. Kananou 2019, 111-2), την τελική μάχη-δοκιμασία του Ροδάνη και την ανάδειξή του σε βασιλιά με έπαθλο, εκτός από τον θρόνο της Βαβυλώνας και την Σινωνίδα (78a39 κ.ε.). Αν η Σινωνίδα συνδέεται με την Ιστάρ, το ίδιο ισχύει και για την Αφροδίτη, ελληνική εκδοχή της μεσοποταμιακής θεάς (Anderson 2014, 93-4, 97). Ασφαλώς, ο εκβιασμός ο οποίος ασκείται στην Ιλιάδα από την Κύπριδα στην Ελένη, βρίσκει το παράλληλό του στο έπος του Γιλγαμές, αν και μόνο εν μέρει: η θεά Ιστάρ απειλεί τον κεντρικό ήρωα και τον φίλο του, Ενκιντού, και όχι κάποια γυναίκα. Επιπλέον, επιθυμεί τον πρώτο για τον εαυτό της, δεν τον

υποχρεώνει να δοθεί σε κάποια άλλη (Konacs 1989, 51 κ.ε.), όπως η Αφροδίτη την Ελένη στην Ιλιάδα. Ωστόσο, οι απειλές, το ερωτικό δέλεαρ, η θεϊκή οργή απαντούν και στα δύο έργα, αν και στο ελληνικό έπος απουσιάζει η πραγματοποίηση της εκδίκησης: η θεά δεν υλοποιεί τις απειλές της, καθώς η θνητή υποτάσσεται (*Ιλιάδα*, 3.418-20, 447).

Τα *Βαβυλωνιακά*, αν και μάς κληροδοτήθηκαν σε συμπυκνόμενη μορφή και ελάχιστα σπαράγματα, επιτρέπουν τον εντοπισμό κάποιων ιχνών, την διατύπωση υποθέσεων, αλλά και την αίσθηση του ανολοκλήρωτου εξαιτίας του συρρικνωμένου κειμένου. Τα *Φοινικικά* μάς είναι διαθέσιμα σε ακόμα περισσότερο αποσπασματική μορφή. Το πρώτο στοιχείο, ο τίτλος, αποτελεί εισαγωγή στη σύνδεση με την Ανατολή, λαμβάνοντας υπόψη και τις επισημάνσεις που ήδη αναφέρθηκαν παραπάνω για τη συμφωνία τίτλου-περιεχομένου (σσ. 8-9 και 58.63). Ο όρος «Φοινίκη» φαίνεται να περιλαμβάνει μεγάλη γεωγραφική έκταση και το ίδιο μοιάζει να ισχύει και για το εθνικό επίθετο, το οποίο αποδίδεται, σε μεταγενέστερες πηγές, στον Ηλιόδωρο από την Έμεσα («Φοῖνιξ Ἡλιόδωρος», Φώτιος, 73b27) και στον κεντρικό ήρωα του βίου *Πυθαγόρου* του Πορφύριου (1, «...Σύρον ἐκ Τύρου τῆς Συρίας...»). Πάντως σε ό,τι μάς κληροδοτήθηκε από το έργο, δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί γεωγραφικά το πεδίο δράσης παρά μόνο υποθετικά (Stephens, Winkler 1995, 319-21, Henrichs 2011, 314-5).

Σε αντίθεση με τα *Βαβυλωνιακά*, ενώ γνωρίζουμε το όνομα του συγγραφέα (P. Colon. inv. 3328, B1 recto, 22-3) των *Φοινικικῶν*, η ταυτότητά του μας είναι άγνωστη και αντικείμενο διαφωνιών: σημειώνεται η ύπαρξη ομώνυμου ρήτορα, ο οποίος όμως, αποκλείεται ως πιθανός δημιουργός, καθώς η κοινωνική του θέση καθιστούσε απαγορευτική την ενασχόληση με το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος (Stephens, Winkler 1995, 316-8, Henrichs 2011, 315-6). Ασφαλώς, παρόλο που παραμένει αταύτιστος, είναι άκρως ενδιαφέρον και δηλωτικό της πολιτισμικής ώσμωσης της εποχής η συνύπαρξη ενός λατινικού ονόματος («Λολλιανός») με όρο, ο οποίος αναφέρεται σε ανατολική περιοχή του ρωμαϊκού κράτους («Φοινίκη»).

Παρά τον ακρωτηριασμό του κειμένου, ανιχνεύονται παράλληλα σημεία με τις *Χίλιες και Μια Νύχτες*, όπως προτείνεται (Anderson 2014, 152-6): το σκηνικό της μύησης στην ερωτική πράξη (P. Colon. inv. 3328, A2 recto, 8-10, Mardrus, Mothers 1986, τ. 1, 206-7, πρβλ. Anderson 2014, 154), ένα κόσμημα, το οποίο προσφέρεται ως δώρο (P. Colon. inv. 3328, A2 recto, 9-10, Mardrus, Mothers 1986, τ. 1, 209, πρβλ. Anderson 2014,

154), η καταβολή χρηματικού ποσού (P. Colon. inv. 3328, A2 recto, 12-3, Mardrus, Mothers 1986, τ. 1, 207, πρβλ. Anderson 2014, 154), η πτώση (ενός νεκρού σώματος) από τη στέγη (P. Colon. inv. 3328, A1 recto, 6, Mardrus, Mothers 1986, τ. 1, 176, αν και στην δεύτερη περίπτωση το πτώμα το κατεβάζουν με σκοινί στην αυλή ενός γείτονα, πρβλ. Anderson 2014, 154). Ένα άλλο στοιχείο των *Φοινικικῶν*, για το οποίο προτείνεται παραλληλισμός με τις *Χίλιες και Μια Νύχτες*, αφορά στη συνάντηση του Γλαυκέτη με το πνεύμα του νεκρού, ο οποίος βρίσκεται θαμμένος με μια κοπέλα (P. Oxy. 1368, στ.2-6): στην αραβική διήγηση, αντιστοιχεί σε μια ιστορία εξαπάτησης, βίαιου και αργού θανάτου και αιμομικτικής σχέσης (Mardrus, Mothers 1986, τ. 1, 66-71, πρβλ. Anderson 2014, 154).

Προστίθεται εδώ μια ακόμη λεπτομέρεια, η οποία πιθανολογείται ως επιρροή από την Ανατολή: η ιστορία της πρώτης συνεύρεσης (χωρίς να ξέρουμε με βεβαιότητα ποιου) ενδεχομένως βρίσκει αντίστοιχο στο έπος του Γιλγαμές. Όταν ο κεντρικός ήρωας θέλει να αναμετρηθεί με τον Ενκιντού, τον άνθρωπο των δασών και σύντροφο των αγριμιών, του στέλνει πρώτα μια πόρνη, για να τον κάνει να χάσει την δύναμή του (Kovacs 1989, 8-9), χωρίς όμως, κάποιο χρηματικό αντίτιμο ή δώρο, εκτός αν θεωρηθούν ως δώρο τα ρούχα τα οποία η πόρνη χαρίζει στον Ενκιντού για να μπορεί να κυκλοφορεί πλέον στην πόλη Ουρούκ (Kovacs 1989, 15). Μετά την τρομακτική σύγκρουση των δύο ηρώων και το ισόπαλο αποτέλεσμα, ακολουθεί η αλληλοαναγνώριση και η συμφωνία αιώνιας φιλίας (Kovacs 1989, 18).

Ως κατάληξη στην έκθεση των στοιχείων σύνδεσης με την Ανατολή επιλέχθηκε κάτι, το οποίο ενδεχομένως συνιστά απλή σύμπτωση, αλλά είναι δηλωτικό ακόμα και ως σύμπτωση: ένα από τα πρόσωπα των *Φοινικικῶν*, των οποίων τα ονόματα γνωρίζουμε, και μάλιστα φαίνεται να ανήκει στους πρωταγωνιστές, είναι εκείνη που μυεί στον έρωτα τον αφηγητή της σκηνής (P. Colon. inv. 3328, A2 recto, 8-10). Το σημαντικό εντοπίζεται στο όνομά της, καθώς εκφράζει αντιπροσωπευτικά τον κόσμο της Ανατολής: «Περσίς».

Συνοψίζοντας, η αναζήτηση συνδέσμων με την Ανατολή έχει ως αφετηρία τους τίτλους και τα ονόματα των δημιουργών των δύο έργων αναφοράς. Στην συνέχεια επεκτείνεται στους χαρακτήρες, στην υπόθεση των έργων και στο ευρύτερο περιβάλλον, στο οποίο εξελίσσεται. Η βία ως βασικό αντικείμενο δηλώνεται και στα δύο έργα αναφοράς, κυρίως στα *Βαβυλωνιακά*, πιθανότατα λόγω της πληρέστερης μορφής σε αντίθεση με τα *Φοινικικά*, αλλά μοιάζει να βρίσκει παράλληλα από τον

κόσμο της Ανατολής: το πρότυπο του ακόλαστου, εκδικητικού, σαδιστή, απόλυτου μονάρχη, σύμβολου της τρυφής και της ματαιοδοξίας, τον οποίο καθρεφτίζουν ο Σαρδανάπαλος, ο βασιλιάς της περσικής μυθολογίας και ο Γάρμος· ο ερωτικός του αντίζηλος και τελικός νικητής στην μακρά και θανάσιμη πάλη τους, ο Ροδάνης, αλλά και οι ήρωες της προϊσλαμικής Περσίας και ευρύτερα της μεσοποταμιακής παράδοσης· η ένταση και η θανάσιμη ζήλεια ανάμεσα στα μέλη του πρωταγωνιστικού ζευγαριού, παράλληλα ανάμεσα στην θεά και τον βασιλιά-θεό του μεσοποταμιακού πάνθεου· η ταύτιση της κεντρικής ηρωίδας με την εκδικητική ανατολίτισσα θεά του έρωτα και του πολέμου· η αυλή του ανατολίτη βασιλιά, οι ευνούχοι και η δράση τους, η τυφλή υπακοή τους στον αφέντη και κύριό τους, το δικαίωμα ζωής και θανάτου του τελευταίου στους υπηκόους του· οι απάνθρωπες τιμωρίες οι οποίες αποφασίζονται ανεξέλεγκτα και επιβάλλονται αδίστακτα από τον τυραννικό μονάρχη· οι πράξεις ανθρωποφαγίας και τα εγκλήματα, τα οποία τελούνται ή αποδίδονται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, προκειμένου να τις στιγματίσουν.

Προβάλλονται εδώ οι πεποιθήσεις της Ανατολής, η οποία αναδεικνύει νέα πρότυπα: οι απαιτήσεις σε δύο τομείς παράλληλα, σε κοσμικό και πνευματικό-ιδεολογικό, αποτελούν αποδεικτικά στοιχεία της αίσθησης αυτοδυναμίας η οποία την διακατέχει και της αυτοπεποίθησης την οποία αποπνέει. Ανακαλείται εδώ η αυτοπαρουσίαση του Ιάμβλιχου στην παρέκβαση του Φώτιου (75b27, «...Λέγει δὲ καὶ ἑαυτὸν Βαβυλώνιον εἶναι ὁ συγγραφεὺς...»), αλλά και το σχόλιο σε κώδικα του τελευταίου, όπου τονίζεται η συριακή καταγωγή του Ιάμβλιχου και διευκρινίζεται ότι δεν πρόκειται για Έλληνα της Συρίας (Stephens, Winkler 1995, 181).

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο και από μια διάσταση περισσότερο ιστορική, σημειώνεται ότι στο πέρασμα του 2^{ου} προς τον 3^ο μεταχριστιανικό αιώνα, την ίδια περίπου εποχή κατά την οποία φαίνεται να αντιγράφονται τα κείμενα τα οποία μάς κληροδοτούνται, αναρριχείται στον θρόνο η δυναστεία των Σεβήρων. Οι Σεβήροι είναι η δυναστεία των πραγματικών τέκνων της Ανατολής, περισσότερο κατάλληλοι να εκφράσουν το πνεύμα της από τους προκατόχους τους, Αντωνίνους. Οπτική σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου θα ανακαλούσε και άλλα παρόμοια ιστορικά γεγονότα, τα οποία τονίζουν την ολοένα και μεγαλύτερη συμβολή της Ανατολής, τον συνεχώς καθοριστικότερο ρόλο της στο ιστορικό γίγνεσθαι: η αυτοκρατορία της Παλμύρας κατά τον 3^ο αιώνα, και μάλιστα με μια βασίλισσα στον θρόνο, η γέννηση και επέκταση του νεστοριανικού μονοφυσιτισμού, ο φερόμενος ως επινοητής του υγρού

πυρός Έλληνας της Συρίας Καλλίνικος, τέλος, η εγκατάσταση της
πρώτης πρωτεύουσας των Ομμεϊαδών στην Δαμασκό.

ΣΥΝΟΨΗ

Βασική παράμετρος δυσκολίας, όπως έχει ήδη επισημανθεί, συνιστά η διατύπωση ενός πλήρους και περιεκτικού ορισμού της βίας. Αυτό συνεπάγεται την δυσκολία επιλογής περιστατικών, τα οποία προσδιορίζονται ως βίαια. Κατά συνέπεια, θεωρήθηκε αναγκαία η διαμόρφωση κριτηρίων, ώστε να μην χαρακτηρίζεται η επιλογή από αυθαιρεσία.

Όσον αφορά ειδικά στο λογοτεχνικό είδος του μυθιστορήματος, ακόμα και αν ο χώρος της ιστορίας αξιοποιείται από κάποιους συγγραφείς ως πηγή άντλησης υλικού, δεν αποτελεί επιδίωξή τους η ανασύσταση της ιστορικής πραγματικότητας. Αντιθέτως, διαμορφώνεται μια «άλλη» πραγματικότητα, συχνά πέρα από τόπο και χρόνο, βασισμένη σε επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά, τα οποία πολλές φορές μετατρέπονται σε στερεότυπα. Μια πρόχειρη αναδρομή στην παγκόσμια κινηματογραφική παραγωγή συνιστά δυνάμει απόδειξη των παραπάνω: πρόκειται για ταινίες οι οποίες χαρακτηρίζονται από ιστορικές ανακρίβειες και χρονολογικές ανακολουθίες, από εστίαση σε δράση προσώπων, η οποία κρίνει καθοριστικά την έκβαση της υπόθεσης του έργου, και από σαφή διαχωρισμό του «καλού» από το «κακό». Σχετικά με τους ήρωες και υπερασπιστές του «καλού», αρκεί η υπενθύμιση ότι πάντα κερδίζουν, μολονότι συχνά μετρούν απώλειες και κινδυνεύουν, κορυφώνοντας με τον τρόπο αυτόν την αγωνία και τη συγκινησιακή φόρτιση.

Περισσότερο συγκεκριμένα, στα *Βαβυλωνιακά* και τα *Φοινικικά* η βία μοιάζει να είναι αναπόσπαστο γνώρισμα της καθημερινότητας. Ασφαλώς, η βία ασκείται και από πολλούς συμμετέχοντες, ιδίως από την πλευρά της κεντρικής ηρωίδας, του πρώτου έργου, της Σινωνίδας, η οποία διαγράφεται ως μια ξεχωριστή περίπτωση εκρηκτικής προσωπικότητας και δυναμισμού. Ωστόσο, εκτελεστές πράξεων, όπως ανθρωποθυσία και ανθρωποφαγία, σταύρωση, ευνουχισμός, ακρωτηριασμός και καταδίκες σε αργό και οδυνηρό θάνατο χαρακτηρίζουν κυρίως εκείνους οι οποίοι στιγματίζονται ως άδικοι, ανήθικοι, εχθροί της κοινωνίας, ένας απάνθρωπος ηγεμόνας, οι εντεταλμένοι αξιωματούχοι του και εκτός νόμου κακούργοι.

Ο βασιλιάς Γάρμος των *Βαβυλωνιακῶν* είναι ο υποδειγματικός «κακός»: πραγματικός τύραννος, εγωπαθής και μεγαλομανής, με φόβο και ανασφάλεια για την εξουσία του και την αναγνώριση των υπηκόων του,

και αγνώμων. Δείχνει να αντλεί σαδιστική ευχαρίστηση από τον τρόμο, την αγωνία και τον πόνο τον οποίο επιβάλλει στα θύματά του. Οι πολλαπλοί εξευτελισμοί τους οποίους υφίσταται τού προσδίδουν μια εικόνα καρικατούρας, καθώς παραμερίζεται κάθε ίχνος σοβαρότητας και εκρήγνυται η παρορμητική του αντίδραση: ενδεικτική η σκηνή του ορχηστρικού του ξεσπάσματος γύρω από τον σταυρωμένο για δεύτερη φορά Ροδάνη. Η ολοκληρωτική του συντριβή θα ολοκληρωθεί με την πλήρη αποτυχία του τελικού του σχεδίου.

Οι ευνούχοι Δάμας και Σάκας αποτελούν το άξιο συμπλήρωμα του βασιλιά τους. Ουσιαστικά υποτάσσονται σε μια εγκληματική φύση, διαπράττοντας και οι ίδιοι εγκλήματα, μεταφέρουν τον τρόμο και καθρεφτίζουν το τυραννικό πνεύμα, το οποίο έχει την δύναμη να τους συντρίψει οποιαδήποτε στιγμή. Στην ίδια σκοτεινή πλευρά εντάσσονται ο ανθρωποφάγος ληστής, όπως και οι ληστές των *Φοινικικῶν*, στους οποίους αποδίδονται πράξεις της χαμηλότερης ηθικής υποστάθμης.

Αντίθετη κατεύθυνση ακολουθεί ο αξιωματούχος Σωραίχος: αν και αρχικά υπηρετεί πιστά τον βασιλιά του, στην συνέχεια τάσσεται με τους κεντρικούς ήρωες των *Βαβυλωνιακῶν*, τη Σινωνίδα και τον Ροδάνη, την πλευρά των «καλών» του έργου. Ως ανταμοιβή του θα γλυτώσει τον θάνατο περισσότερες από μια φορές. Με αυτόν τον τρόπο επαληθεύεται η προσωινμία του «δίκαιος».

Οι δευτερεύοντες χαρακτήρες συνθέτουν ένα ψηφιδωτό με διαφορετικά πρόσωπα και χρώματα, προβάλλοντας ο καθένας/η καθεμία διαφορετικά γνωρίσματα και προσδίδοντας ιδιαίτερη δυναμική, για όσους από αυτούς/όσες από αυτές είναι δυνατό να σχηματιστεί μια περισσότερο βέβαιη εικόνα: άλλοι/άλλες παρουσιάζονται ως αθώα και ανυπεράσπιστα θύματα, άλλοι/άλλες επιλέγουν να στρατευθούν σε έναν άδικο σκοπό, άλλοι/άλλες άγονται και φέρονται από τις ιδιοτροπίες της τύχης. Το πρωταγωνιστικό ζευγάρι συνιστά μια ιδιαιτερότητα, καθώς η κεντρική ηρωίδα, Σινωνίδα, υπερβαίνει το όριο της ανεξαρτησίας και του δυναμισμού και κατακτά εκείνο της εκρηκτικής σκληρότητας, της βίαιης εκδικητικότητας, της αδάμαστης ενεργητικότητας, όχι ως στιγμιαία ξεσπάσματα, αλλά με διάρκεια χρόνου και ως συνειδητή επιλογή. Ο κεντρικός ήρωας και σύντροφός της, Ροδάνης, φαίνεται να αντιδρά περισσότερο υποτονικά, όπως τουλάχιστον παρουσιάζεται στην περίληψη του Φώτιου. Ωστόσο, είναι φανερό σε πολλά στιγμιότυπα του έργου ότι κατέχει απόκρυφες γνώσεις και μυστικά σοφίας, όπως φαίνεται από την αποκρυπτογράφηση επιγραφής και την εύρεση θησαυρού, την

γνώση και χρήση δηλητηρίων, την τελική ανάρρησή του στον βασιλικό θρόνο, την οποία προλέγει Χαλδαίος σοφός.

Από μοτίβα χαρακτηρίζονται τα βίαια περιστατικά: τα βασανιστήρια και οι θανατικές ποινές συνιστούν πράξεις συμβολικής αξίας. Η σταύρωση ως η κατεξοχήν ατιμωτική και βασανιστική τιμωρία επιβάλλεται για να θανατωθεί ο υποδειγματικά «κακός» όπως του αξίζει ή/και για να υποφέρει ο υποδειγματικά «καλός» και να γλυτώσει κατόπιν, ώστε να κορυφωθεί η αγωνία και η συγκίνηση, αλλά να ικανοποιηθεί και το αίσθημα δικαιοσύνης. Ο ακρωτηριασμός στιγματίζει και προσβάλλει, παραμορφώνοντας το πρόσωπο και πληγώνοντας την ψυχή. Αλλά και βίαια συμβάντα εκτός των ποινών, όπως η ανθρωποθυσία και η ανθρωποφαγία, στιγματίζουν τους δράστες και γεννούν τον οίκτο για τα θύματα, διαμορφώνοντας ένα αντιθετικό δίπολο: την απέχθεια του αναγνωστικού κοινού για τους δράστες και τη συμπάθεια για τα θύματα, και ως τελικό μείγμα, την συναισθηματική φόρτιση.

Αναμφισβήτητα, στην αποσπασματικότητα των κειμένων αναφοράς οφείλονται πολυάριθμα ερωτήματα. Παράλληλα, αναδύονται και άλλα σχετικά με τα πρόσωπα των έργων, κύρια και δευτερεύοντα, την εξέλιξη της υπόθεσης και τις επιδράσεις ανάμεσα σε έργα του ίδιου λογοτεχνικού είδους, αλλά και ερωτήματα σχετικά με επιρροές διαχρονικά. Ενδεικτικά αναφέρονται ερωτήματα, όπως το κατά πόσο ισχύει στο μυθιστόρημα το σχήμα «ἄττις-ῥβρις-νέμεσις-τίσις», το οποίο χαρακτηρίζει την ελληνική σκέψη της Αρχαιότητας· ειδικότερα στα *Βαβυλωνιακά*, αν βρίσκουν προηγούμενο ή αντίστοιχο σε ανατολικό πολιτισμικό πλαίσιο οι σκηνές των βίαιων συναισθηματικών εκρήξεων της Σινωνίδας· αναφορικά με τα *Φοινικικά*, έχει ήδη θιχτεί η ενδεχόμενη σχέση με στιγμιότυπα από τις *Χίλιες και μια Νύχτες*, στη συνάντηση του Γλαυκέτη με το πνεύμα του νεκρού. Παραμένουν τα ερωτήματα, πρώτον, αν η σκηνή ανθρωποθυσίας στο έργο και εκείνη της ανθρωποφαγίας η οποία ακολουθεί αντιστοιχούν στην ιστορική πραγματικότητα, και δεύτερον, ποια είναι η πηγή η οποία ενέπνευσε τους συγγραφείς των έργων.

Ακόμη και σε ακρωτηριασμένη μορφή, τα συγκεκριμένα μυθιστορήματα εξακολουθούν να ελκύουν το επιστημονικό ενδιαφέρον, να φανερώνουν διαφορετικές πλευρές του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους, καθιστώντας με τον τρόπο αυτόν επιβεβλημένη την αντιπαραβολή, και προβάλλοντας νέα ερωτήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alston, R. (2009). The Revolt of the Boukoloi: Geography, history and myth στο Hopwood 129-53
- Anderson, G. (2014). *Ancient Fiction. The Novel in the Graeco-Roman World*, New York
- Barrett, A. A. (1977). Sohaemus, King of Emesa and Sophene, *AJPh* 98.2, 153-9
- Brashear, W. M. (2016). The Greek Magical Papyri. An Introduction and Survey; Annotated Bibliography (1928-1994). *ANRW* II 18.6, 3380-3684
- Bullough, V. L. (2004). Eunuchs in history and society στο Tough, 1-17
- Buraselis, K. (1991). Syria, Emesa and the Severans. Political ambitions and Hellenistic tradition in the Roman East. *Ο ελληνισμός στην Ανατολή (Hellenism in the East)*. Acts of the First International Archaeological Congress at Delphi, 6-9 November 1986 (Athens 1991) 23-39
- Casson, L. (1974). *Travel in the ancient world*, Toronto
- Chew, K., Morgan, J. R., Trzaskoma, M. St. (2018). *Literary Currents and Romantic Forms. Essays in Memory of Bryan Reardon*, Groningen
- Connors, C. (2018). Babylonian Stories and the Ancient Novel: Magi and the Limits of Empire, στο Futre Pinheiro, Konstan and MacQueen, 39-50
- Cook, J. G. (2012). *Crucifixion in the Mediterranean World*, Tübingen
- Cueva, E. P., Byrne, S. N. (2014). *A companion to the ancient novel*, West Sussex
- Des Places, E. (1973). *Numenius, Fragments. Texte Etabli et Traduit*, Paris
- Dowden, K. (2013). “But there is a difference in the ends...”: Brigands and Teleology in the Ancient Novel στο Panayotakis, Paschalis, 41-59
- Dowden, K. (2018). The plot of Iamblichos’ *Babyloniaka*: sources and influence, στο Chew, Morgan, Trzaskoma, 149-172
- Dowden, K. (2019). Slavery and Despotism in Iamblichos’ *Babyloniaka* στο Panayotakis, Paschalis, 75-94
- Drake, H. A. (ed.). (2016). *Violence in late antiquity: Perceptions and practices*, London and New York
- Dwyer P., Damousi J. (2020). General Introduction: Violence in World History, στο Fagan, Fibiger, Hudson, Trundle, 1-18
- Fagan, G. (2016). Urban Violence. Street, Forum, Bath, Circus, and Theater στο Riess, Fagan, 231-47
- Fagan, G. G., Fibiger, L., Hudson, M., Trundle, M. (eds.) (2020). *The Cambridge World History of Violence*, τ. 1, Cambridge

- Felton, D. (1999). *Haunted Greece and Rome. Ghost Stories from Classical Antiquity*, Austin
- Firebaugh, W. C. (1923). *The inns of Greece & Rome and a history of hospitality from the dawn of time to the middle ages*, Chicago
- Foxhal, L., Salmon, J. (1997). *When men were men. Masculinity, power and identity in Classical Antiquity*, London and Chicago
- Futre Pinheiro M., P., Konstan, D. and MacQueen, Br. D. (2018). *Cultural Crossroads in the Ancient Novel*, Berlin, Boston
- Garfinkle, St. (2020). Violence and State Power in Early Mesopotamia στο Fagan, Fibiger, Hudson, Trundle, 219-37
- Grossmark, T. (2016). The inn as a place of violence and danger in rabbinic literature στο Drake, 79-90
- Grünewald, T. (2004). *Bandits in Roman Empire. Myth and reality*, London and New York
- Harland, P. A. (2007). “These people... are Men Eaters”: Banquets of the Anti-Associations and Perceptions of Minority Cultural Groups, στο Z. A. Crook, P. A. Harland (eds.), *Identity and Interaction in the Ancient Mediterranean: Jews, Christians and Others. Essays in Honour of Stephen G. Wilson*, 56-75
- Harries, J. (2006). Violence, Victims, and the Legal Tradition in Late Antiquity στο Drake, 85-102
- Haubold, T. (2013). Berossus στο Whitmarsh, Thomson, 105-16
- Hengel M. (1978²) (αγγλ. μτφ.). *Crucifixion in the ancient world and the folly of the message of the cross*, Philadelphia
- Henrichs, A. (2011). Missing Pages: Papyrology, Genre and the Greek Novel στο Obbink, Rutherford, 302-22
- Henry, R., (1960). *Photius, Bibliotheca*, τ. 2 (κώδικες 84-185). Paris
- Hopkins, K., Hopkins, M. K. (1963). Eunuchs in the politics in the Late Roman Empire. *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, 9 (189) 62-80
- Hopkins, K. (1978). *Conquerors and slaves*, Cambridge, London, New York, Melbourne
- Hopwood, K. (1997). “All that may become a man”: the bandit in the ancient novel στο Foxhall, Salmon, 195-204
- Hopwood, K. (2009). *Organized Crime in Antiquity*, Swansea
- Hughes, D. D. (2013). *Human Sacrifice in Ancient Greece*, London and New York
- Hunt, P. (2016). Violence against Slaves in Classical Greece στο Riess, Fagan, 136-61

- Iles-Johnston, S. (2013). *Restless Dead. Encounters Between the Living and the Dead in Ancient Greece*, Berkeley, Los Angeles, London
- Jones, C. P. (1980). Apuleius' *Metamorphoses* and Lollian's *Phoinikika*. *Phoenix* 34 (3), 243-54
- Kanavou, N. (2019). Iamblichos' *Babyloniaka*, the Greek Novel and Satire. *Ancient Narrative*, 15, 109-131
- Kasprzyk, D. (2018). Permeable Worlds in Iamblichus's *Babyloniaka* στο Futre Pinheiro, Konstan and MacQueen, 29-37
- Kovacs, M. G. (translation, with an introduction) (1989). *The Epic of Gilgamesh*, Stanford California
- Lane, E. N. (ed.) (1996). *Cybele, Attis and related cults. Essays in memory of M. J. Vermaseren*, Leiden, New York, Köln
- Lenski, N. (2016). Violence and the Roman Slave στο Riess, Fagan, 275-98
- Llewelyn-Jones, L. (2004). Eunuchs and the royal harem in Achaemenid Persia (559-331 BC) στο Tough, 19-49
- Llewelyn-Jones, L. (2020). Violence and the Mutilated Body in Achaemenid Iran στο Fagan, Fibiger, Hudson, Trundle, 360-79
- Lusnia, S. S. (2020). Representations of War and Violence in Ancient Rome στο Fagan, Fibiger, Hudson, Trundle, 654-83
- MacMullen, R. (1966). *Enemies of the Roman Order. Treason, Unrest, and Alienation in the Empire*, Cambridge, Massachusetts
- Majercik, R. (1989). *The Chaldean Oracles. Text, Translation, and Commentary*. Leiden, New York, Kobenhavn, Köln
- Mardrus, J. C., Mothers, P. (1986). *The Book of Thousand Nights and One Night*, τ. 4, London New York
- McGing, B. C. (1998). Bandits, Real and Imagined in Greco-Roman Egypt. *BASP*, 35, 3/4, 159-83
- Morgan, J. S. (1998). On the Fringes of the Canon: Work on the Fragments of the Ancient Greek Fiction 1936-94, *ANRW* 34.4, 3293-96
- Morgan, J. S., Stoneman, R. (eds.) (1994). *Greek Fiction. The Greek Novel in Context*. London and New York
- Nichols, A. (2011). *Ctesias on India and fragments of his minor works*, London, New Delhi, New York, Sydney
- Obbink, D., Rutherford, R. (eds.) (2011). *Culture in Pieces: Essays on Ancient Texts in Honour of Peter Parsons*. Oxford
- Panayotakis, S., Paschalis, M. (eds.) (2013). *The Construction of the Real and the Ideal in the Ancient Novel*. Groningen

- Panayotakis, S., Paschalis, M. (2019). *Slaves and Masters in the Ancient Novel*, Groningen
- Pharr, C. (1952). *The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions. A translation with commentary, glossary, and bibliography*, New Jersey
- Riess, W., Fagan, G. G. (2016). *The Topography of Violence in the Greco-Roman World*, Michigan
- Roller, L. E. (1999). *In search of God the Mother. The cult of Anatolian Cybele*, Berkeley, Los Angeles, London
- Rutherford, I. (2000). The Genealogy of the Boukoloï: How Greek Literature appropriated an Egyptian Narrative-Motif, *JHS* 120, 106-21
- Sandy, G. (1994). New Pages of Greek Fiction στο Morgan, Stoneman, 130-45
- Scarcella, A. M. (1997). The Social and Economic Structures of the Ancient Novels στο Schmelling 221-76
- Schmelling, G. (1997). *The Novel in the Ancient World*, Leiden
- Stephens, S. (2014). Other Greek Novels, στο Cueva, Byrne, 147-58
- Stephens, W. A., Winkler, J. J. (1995). *Ancient Greek novels. The fragments. Introduction, text, translation and commentary*, New Jersey
- Stevenson, W. (1995). The Rise of Eunuchs in Greco-Roman Antiquity, *Journal of the History of Sexuality* 5/4, 495-511
- Sugimoto, D. T. (ed.) (2014). *Transformation of a Goddess: Ishtar-Astarte-Aphrodite*, Zürich
- Sullivan, R. D. (1978). The dynasty of Emesa. *ANRW* II 8, 198-219
- Torallas-Tovar, S. (2006). Violence in the Process of Arrest and Imprisonment in Late Antiquity Egypt στο Drake, 103-12, London and New York
- Tougher, S. (2004). *Eunuchs in antiquity and beyond*. Swansea
- Weimer, C. (διδ. διατριβή) (2022). *Eating People is Might: Power and the Representation of Anthropofagy in Antiquity*, New York
- Whitmarsh, T. (2005). The Greek novel: titles and genre. *AJPhi*, 126 (4), 587-611
- Whitmarsh, T., Thomson, S. (eds.) (2013). *The Romance between Greece and the East*, Cambridge
- Wilson, N. G. (1994). *Photius: The Bibliotheca*. London
- Winkler, J. (1980). Lollianos and the desperadoes. *JHS* 100, 155-81